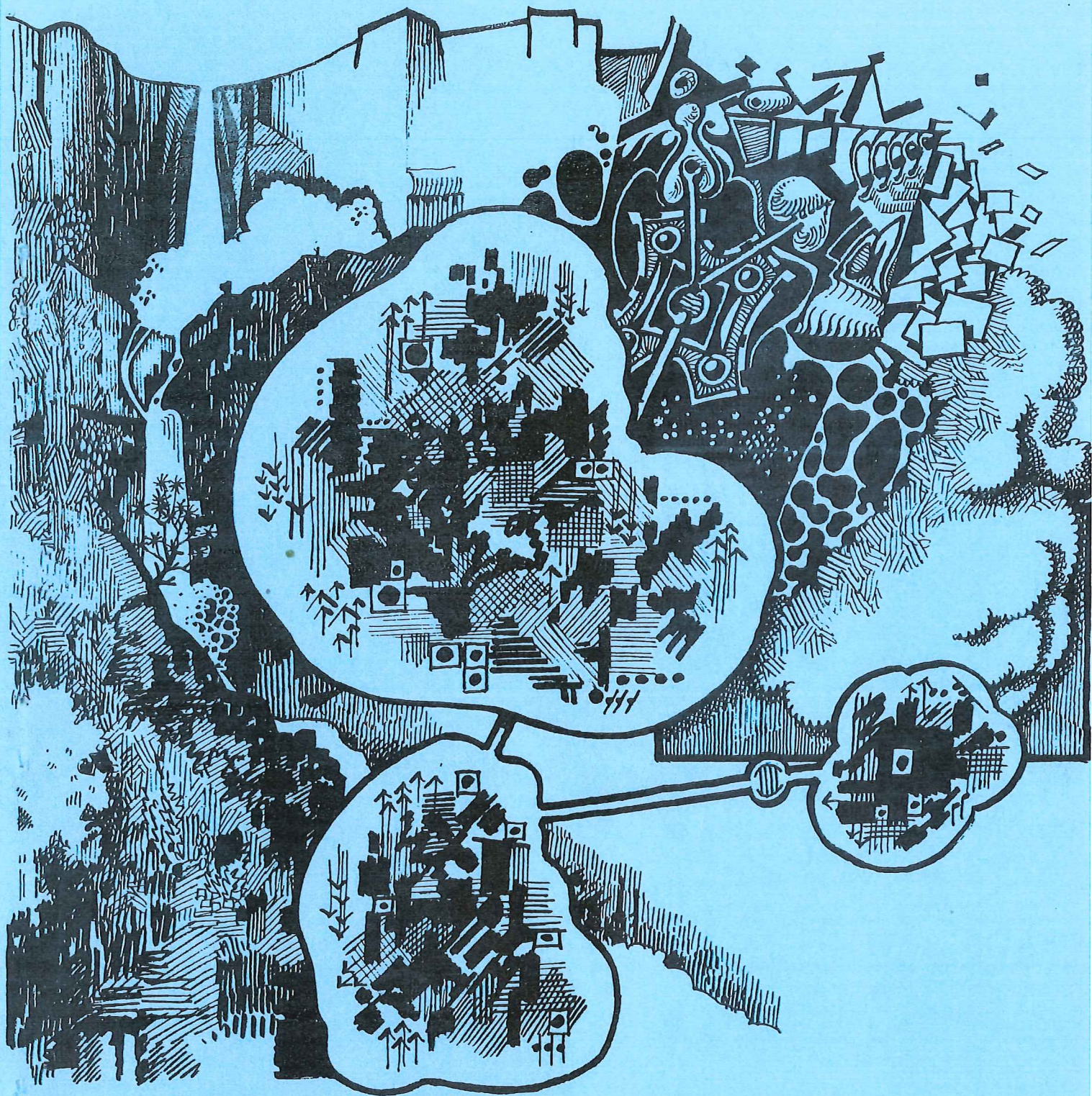

MARDØLA

DOKUMENTASJON OG PERSPEKTIV

"... at man nesten bokstavelig er å sammenligne med små dyr foran en enorm framstampende bulldoser som ikke følger andre retningslinjer enn dem som går mot kortsiktig profitt og naturutnyttelse..."

(Finn Alnæs, Dagbladet 6. aug. 1970)

Forord:

Målsettinga med dette skriftet er å gi ei skisse av Eikesdal/Grytten-utbygginga, Mardøla-aksjonen og alternativ energipolitikk. Den umiddelbare bakgrunnen for skissa er den første rettssaka mot Mardøla-aksjonen som tar til i Molde 22. juni.

Det må understrekast at dette skriftet berre er ei grov skisse, og at skriftet er laga under sterkt tidspress. og nødvendigvis ber merke av det både trykkteknisk og innholdsmessig. Mye har måtta utelatast, mange punkt er berre kort eller overflatisk nemnde. Vonleg vil Mardøla-saka kunna takast opp grundigare seinare.

Likevel håper vi at denne skissa, trass alle manglar, kan gi ein viss bakgrunn for utbyggingssaka, eit rit av noen hovudpunkt, og antyde noen perspektiv.

Skriftet er skrive av personar i eller utanfor (snm), og blir gitt ut av (snm), Oslo. For redigeringa er underteikna aleine ansvarleg.

20. juni 1971

Jon Grepstad

INNHALD:

I. REGULERINGS- SAKA. BAKGRUNN OG PERSPEKTIV.

- Innleiing	side 1
- Naturleg mangfald, eit perspektiv	1
- Kraftutbygging og miljøvern, noen punkt	4 b
- Stortingsvedtaket	5
- Reguleringsområdet som "grøn pustelunge"	5
- Eikesdal og Eresfjord, "negativ distrikts- utbygging"	7
- Årdal og Sunndal verk	19
- Avgjerdsprosess og vurderingsperspektiv	20

II. (SNM) s KONTAKT MED STORTINGET VÅREN 1970.

- Eikesdal/Grytten og energipolitikken	2.1
- Billedgerilja i NVE	2.3
- Møte med industrikomiteen	2.3
- (SNM) og i-komiteen til Eikesdal	2.5
- Lobbyvirksomheten tar til	2.7
- Brev til stortingsrepresentantene	2.8
- Ro og orden i Stortinget	2.8
- Møte med komite-formannen og saksordføreren	2.9
- Ekstraordinært møte med i-komiteen: varmekraft	2.11
- Stortingsdebatten	2.12

III. DIREKTE AKSJON: NATURVERNLEIR I SANDGROVBOTN

- Sivil ulydnad som kommunikasjonsmiddel	3.1
- Målsetting	3.1
- Førebuing	3.2
- Etablering av leiren	3.3
- Maskinene startar opp	3.4
- Juridiske problem for NVE	3.5
- Maskinene rullar fram	3.6
- Ultimatum frå politiet	3.7
- Leiren i Sandgrovbotn veks	3.10
- Førebuing til konfrontasjon med politiet	3.10
- Politiet uteblir. Drøftingar i justisdeparte- mentet. Rykte om permittering av arbeidarar	3.13
- Konflikten tar ei ny vending: Melding om per- mittering av arbeidarar. Rykte om motdemon- strasjon	3.16
- Avleiingsforsøk og søksmål om erstatning	3.18
- Politibesøk og motdemonstrasjon	3.21
- Flytting av leiren. Ny aksjon	3.25

- Møte med fylkesmannen og politimeisteren. Lokalt fellesutval blir skipa	3.29
- Regjeringa gir tilsegn om møte med bygdefolket	3.33
- Folkefest i Eikesdal	3.33
- Rolege dagar i leiren. TRavle dagar på anleggsvegen	3.34
- Tilbakeflytting i traseen. Utryknings- politiet grip inn	3.34
- Epilog	3.35

IV. ALTERNATIV ENERGIKILDE: VARMEKRAFT

- Oljefyrt varmekraftverk i Ekebergåsen?	4.1
- Varmekraftverk har vært en dyd av nød- vendighet i Sverige	4.3
- Luftforurensningene i Gøteborg har gått kraftig ned de siste år	4.4

V. SAMARBEIDSGRUPPA FOR NATUR- OG MILJØVERN. MINIHISTORIKK OG AKTUALIA

5.1

KARTSKISSER:

- Grytten kraftanlegg
- Reguleringsområdet og distriktet omkring
- Reguleringsområdet som "grøn pustelunge"

Forside: Sigmund Kvaløy

Adresse (snm), Oslo: Postboks 8293, Hammersborg,
Oslo 1.

"Når man har kommet til det resultat at det er nødvendig med slike inngrep i naturen, mener vi det da er riktig å utnytte naturressursene best mulig etter en totalvurdering. Det gjør man da etter vår mening best ved en utbygging i Grytten, da dette byr på fordeler både økonomisk, anleggsteknisk og driftsteknisk."

"Etter de opplysninger komiteen har fått, er kraftforbruket i fylket 3700 GWh, hvorav aluminiumsverket på Sunndalsøra bruker 2200 GWh.... Storindustriens behovsauking er naturligvis avhengig av i hvilken grad myndighetene vil gi tillatelse til videre utbygging. Men det som er på det rene, er at industrien har ønsker om en utvidelse. Etter de opplysninger jeg har fått, vil aluminiumsverket ha behov for ytterligere 1000 GWh for å kunne opprettholde de arbeidsplasser det har i dag".

(Saksordføreren for fleirtalet,
Ola H. Kveli i stortingsdebatten)

INNLEIING

Da anleggsmaskinene i Sandgrovbotn i Eikesdalfjella starta opp om morgonen måndag 27. juli i fjor, var vegtraséen innover mot Mardalsvatn blokkert. 15 telt stod i vegen. Om lag 40 menneske - naturvernaktivistar frå Oslo, Hemsedal, Lillehammer, Eidsvoll, Molde, Åndalsnes og Isfjorden saman med småbrukarar og bønder frå Eikesdal og Eresfjord - hadde slått leir mellom stein, lav og lyng i reguleringsområdet for Grytten kraftverk. Formålet var å stanse arbeidet og gjennom sivil ulydnad å rette merksemda mot natur- og miljøvernproblematikk generelt og mot Eidesdal/Grytten-reguleringa spesielt. Om mogeleg ville ein freiste få reguleringsavgjerda opp til revurdering og endring:

"Vi protesterer mot overføring av Mardøla og Bruå mot Romsdalen, - mot at anleggsarbeidet føres fram så raskt at rettssaken fra Eikesdal og Eresfjord blir illusorisk, - mot en distriktpolitikk som er slik at utkantbygder må ty til vannkraftanlegg for å hindre avfolkning, - anlegg som er ødeleggende for deres natur, fiske og jordbruk, - mot ødeleggelse av jordbruk og fiske i Eresfjord.

Vi går inn for at Mardøla og Bruåa fortsatt skal renne mot Eikesdal, og for at først og fremst folket i de skadelidende bygder må bli hørt før storstilte natur-inngrep settes i verk, inngrep som en ikke kjenner de fulle konsekvenser av".

Den første morgonen vende bulldozarbe kjevane andre vegen og trekte seg attende. Seinare kom dei tilbake. I mellomtida vaks avisoverskriftene, og også andre massemedia rette auga mot naturvernleiren i Eikesdalsfjella sine 5000 år gamle beitemarker. "Mardøla" og reguleringssaka - og miljøvern i det heile - kom på folkemunne. Politikarane var det verre å få i tale. Og etter 5 veker var fjellet på ny fullt ut overlatt Vassdragsvesenet. Likevel hadde tilhøva endra seg: situasjonen er ikkje fullt og heilt den same nå som før teltleiren i Sandgrovbotn i Eikesdalsfjella.

Mardøla-aksjonen var ein intensiv fase i arbeidet mot den nedbryting av naturleg mangfald og øydelegging av livsmiljø som Eikesdal/Grytten-reguleringa representerer. I det følgjande skal vi freiste gi ei framstilling av hovudsidene ved Mardøla-saka og såleis sette aksjonen i Sandgrovbotn i perspektiv.

NATURLEG MANGFALD - EIT PERSPEKTIV

Initiativet til Mardøla-aksjonen vart tatt av Samarbeidsgruppa for natur- og miljøvern "(snm)", ein tverrfagleg og tverrpolitisk, laust strukturert organisasjon av arbeidsgrupper. Eit fundamentalt reaksjonsgrunnlag for (snm) var fortvilning over nedbryting av naturleg mangfald. Perspektivet¹⁾ kan framstiltast om lag slik:

Det som var - og i ein viss monn framleis er - ein endelaust samansett natur og eit mangearta og desentralisert menneskesamfunn, blir i dag utsett for eit sterkt press i retning av eit sentralisert, industrienande og lite menneskevennleg samfunn og ein einsidig brukt og forbrukt natur. Menneske og natur blir underlagt ei standardisering som går stadig raskare år for år.

Samtidig veit vi at tett samanfuga mangfald er eit vilkår for overlevingsstyrke og livskraft - både for natur og menneskesamfunn. Noen økologar tenderer jamvel mot å sjå "tett samanfuga mangfald" - eller "mangfald i struktur og funksjon" - som eit definitorisk særkjenne ved liv i det heile.

Samanhengen mellom mangfald og livsstyrke kan uttrykkast ved ein sentral hypotese i økologien: "Et sterkt strukturert mangfold har det største overlevingspotensial: Dersom den tilførte og gjennomstrømmende energi anvendes av livssamfunnet på en lang rekke forskjellige måter (gjennom et mangfold av "nisjer"), står dette samfunnet sterkere overfor forstyrrelser utenfra enn et mindre komplekst system".²⁾

Det moderne vestlege samfunnet har ei einsidig materiell-økonomisk styring, som i stor grad ligg utanfor samfunnets rasjonelle kontroll. Dette gir seg for naturmiljøet og andsynes menneska utslag i ei stadig hurtigare nedbryting av det mangfald som er eit nødvendig vilkår for eit høgt overlevingspotensial.

Typisk for vårt samfunn er og den rolle spesialisten utøver. Økologisk sett representerer han ei sterkt spesialisert organisme, samtidig som han manglar den oversikt, rasjonalitet og kjenslemessige spennvidde som hans sentrale rolle burde tilseie. "Hans tilmålte funksjon i samspillet utgjør en menneskekalkulert "nisje", og dette - koblet sammen med ressurser og teknologi av hittil ukjent størrelsesorden - gir ham større mulighet til å forvalte energi slik at et stort antall andre nisjer elimineres eller hindres i tilkomst. Økologisk sett kan

- - - - -

1) Denne framstillinga bygger i hovudsaka og nesten direkte på ymse artiklar av Sigmund Kvaløy, som står sentralt i den ideologiske debatten i (snm), og som og var ein av hovudmennene bak Mardøla-aksjonen. Sjå t.d.:

" 'Mardøla' - samvær som kampform", Mestre fjellet, 1/1971.

"Økologisk mangfold og overlevingsverdier", Norsk natur, 4/70.

"Livsstyrke og økologisk mangfold - utkast til en totaløkologisk antropologi", stensil, Institutt for filosofi, Oslo.

"Øko-filosofisk fragment", stensil, Institutt for filosofi, Oslo.

"Øko-politisk utkast", Økologi og ikkevold, (snm), Bergen og Fredskontoret, Bergen.

2) S. Kvaløy: "Økologisk mangfold og overleveringsverdier".

- - - - -

dermed spesialisten bringe oss inn i en utvikling som øker livs-
samfunnets sårbarhet katastrofalt. Den ukontrollerte konkur-
ransen mellom produsenter og nasjoner fører dessuten til at
naturgodene etterstrebes med stadig større styrke dess mindre
det er igjen av dem. Dette gjelder både fisk og utsiktspunkt
for turisthotell, både kraftgivende fossefall og feriestrender,
olje og leoparder. Resultatet for det mangfold vi skulle leve
av og ved, gir seg selv."1)

I vårt vestlege, stadig sterkare industrialiserte samfunn domi-
nerer ein teknologisk påverka holdning til naturen, ein holdning
som set mennesket manipulerande utanfor naturen i slik grad at
ein misser syn for at ein også eksisterer i naturen. Holdningen
er m.a. betinga og styrka av vårt økonomiske system, som fører
til at utnyttinga av naturressursane i dag stort sett skjer i
blinde - og til beste for berre uhyre snevre og kortsynte inter-
esser. Mekanismen er sjølvforsterkande, og vi ser ut til å gå i
møte ein serie med "negative tilbakekoplinger" - straffande na-
tur-svar av katastrofal art.

Økologar meiner at det er teknisk mogeleg å disponere jordover-
flata i soner til ulik bruk, slik at "overlevingsbalansen" blir
halden ved like. I eit slikt system ville ein sette grenser
for storleiken av industrielle område og for område til bruk
for einsidig og sterk matproduksjon. Andre område måtte reser-
verast til "blanda utnytting og bruk", m.a. område for naturpro-
dukt utan kultivering. Atter andre område burde ligge urørde,
som reserver for framtidige og framleisukjende utnyttingsmåtar,
som vitale vitskaplege referanseområde, som "klima-stabilisa-
torar" osv. Ein held det for mogleg å finne ein optimal sone-
fordeling, men det er ei oppgåve som m.a. framleis krev mye
forskning. I mellomtida er det viktig at ein set bremsene på
den industrielle utviklinga.2)

Den kjende amerikanske human-økologen Dubos hevdar at den natur-
ressursen som først vil bli oppbrukt er "grøne pustelunger".
Før matressursane blir øydde eller oppbrukte, vil vi - under
føresetnad av at vi meistrar forureinsningsproblema - nå eit
punkt der menneske vil li av akutt "kapsel-syke", slik vi kjen-
ner det frå ubåtar under langvarig neddykking. Symptoma kan
vere psykopatisk aggresjon hos somme, lammande apati hos andre.
Dette punktet blir nådd når teknikk og anna menneskeverk breier
seg over heile kloden, - når total-miljøet er blitt kunstig, -
når ansvaret for å halde livs-systemet i gang heilt og fullt
kviler på mennesket. På denne bakgrunn er det rimeleg og nød-
vendig å bremse sterkt på tekniske utbyggingsprosjekt i urørde
eller relativt urørde naturområde. Allereide for neste gene-
rasjon kan desse områda bli "overlevingsmedisin nr. 1". Det
må likevel understrekast at pustelunger ikkje må bli "flukt-
muligheter" som berre gjer mennesket i stand til å tole det
umenneskelege presset i eit øydelagt natur- og samfunnsmiljø en-

1) S. Kvaløy: "Økologisk mangfold og overlevingsverdier".

2) S. Kvaløy: "Økologisk mangfold og overlevingsverdier".

da litt lenger. I så fall vil dei medverke til den katastrofale "superstandardiseringa".¹⁾

Samanlikna med andre høgt industrialiserte land er Norge framleis eit område med høg grad av mangfald. "Landskapet mangler golde ørkener, byene strekker seg over begrensede områder, menneskene livnærer seg og omgås hverandre på forskjellig vis - inngår i naturen på forskjellig måte. Ressursene utnyttes ulikt - mange av dem er ennå ikke bevisst utnyttet: Vi har store reserver, materielt, kulturelt og opplevelsesmessig. Et land som er et sammenhengende "Ruhr-område", er uhyre sårbart²⁾, - prisgitt tilførsler fra andre områder med større grad av "naturlig mangfold", og også prisgitt beboernes muligheter til å reise andre steder for å "puste ut" for å oppleve "ekte mangfold". Utviklingen tjener økende muligheter til mangfoldsmettet liv for dem som eier og styrer - men slik at mulighetene til frihet og utfoldelse snevres inn for de mange, - de som eies og styres. UTVIKLINGEN peker ut ett endepunkt for alle land og alle menneskesamfunn: "Ruhr-områder"! Til sjuende og sist vil "mangfoldet" undermineres og slettes ut også for dem på toppen".³⁾

Graden av mangfald er framleis stor i Norge, men presset i retning av nedbryting av naturleg mangfald, einsidig brukt og forbrukt natur, eit sentralisert, umenneskeleggjort og industrienande samfunn, eksisterer og aukar i styrke som tida går. Standardiseringstendensane viser seg stadig sterkare. Reguleringa av Eikesdal/Grytten-vassdraga, med konsekvensar for natur-miljø og bygdesamfunn finn sin tydelege plass i denne prosessen.

- - - - -

1) Ibid.

2) Eit svært relevant døme på mikroplanet i denne samanhengen vil framstå ved å gjere den økologiske mangfaldstesens gjeldande for Årdal og Sunndal Verk. ASVs sårbarhet i t.d. 1967, da det kanadiske selskapet Alcan overtok halvparten av aksjene, botna i manglande "integrert verksemd", dvs. produksjonen var einsidig avgrensa til eitt ledd i ein meir omfattande og mangeledda produksjonskjede. Dermed var ASV avhengig av storkonserna som kontrollerer marknaden, t.d. for mottak av aluminiumoksyd og for levering av råaluminium til foredlingsbedrifter, som stort sett er underlagde eller kontrollerte av internasjonale storkonsern. Manglande integrasjon i verksemda ("mangfald") gjeld for all "norsk" aluminiumindustri - med unntak av Norsk Hydro og Harveys anlegg på Karmøy - Alnor - som er basert på meir allsidig produksjonsverksemd. Dermed blir industrien svært sårbar, den har ein "konjunkturømfintlig produksjonsstruktur". Tilhøvet er det same som for "Ruhr-områda". Sjå elles: Seierstad m.fl.: Norge og den internasjonale storkapitalen, Pax forlag. (JG)

3) S. Kvaløy: "Mardøla" - samvær som kampform.

KRAFTUTBYGGING OG MILJØVERN - NOEN PUNKT

Vasskraftutbygginga og elektrisitetsproduksjonen i Norge tok til like etter århundreskiftet. Utbygginga har foregått i skiftande tempo, men har etter andre verdskrigen halde seg på eit høgt intensivitetsnivå. I 1960 var det framleis langt igjen før ein øygna slutten på vasskraftutbygginga her i landet, og ein hadde i løpet av desse 60 åra berre klart å ta i bruk 23 pst. av all den vasskrafta som ein heldt det for teknisk-økonomisk fordelaktig å bygge ut.

Mellom 1960 og 1970 vart dette prosenttalet fordobla og ein nådde opp i ein produksjon på 60 milliardar kilowatt-timar. Ved vanleg reknemåte blir det hevda at det vil vere teknisk-økonomisk fordelaktig å bygge ut i alt 130 milliardar kilowatt-timar i Norge. Medan det har tatt om lag 70 år å gjennomføre første halvdel av utbygginga, har den veldige utviklinga innanfor anleggsteknikken dei seinare åra gjort det mogleg å bygge ut den andre halvparten i løpet av dei neste 20 åra. Det er tydeleg at folk flest blir haldne borte frå dei skremmande perspektiva dette gir.

Offisielt er vi om lag halvvegs. Likevel må det gjerast klart at for tida er om lag 30 vassverk under bygging og at desse grip langt inn i den andre halvparten av den teknisk-økonomisk nyttbare vasskrafta. Mellom dei vasskraftressursane som framleis kan byggast ut i Norge, er det vesentlege mengder der skadeverknadene ved utbygging ikkje er særleg sjenerande.

Det som gir grunn til reaksjon er at vasskraftautoritetane har gått til frontalåtak på resten av dei vassdraga som bør takast vare på som verneverdige. Kanskje representerer desse vassdraga berre om lag 10-15 pst. av den vasskrafta som ein held for teknisk-økonomisk nyttbar. Mellom dei vassdraga som allereide er i ferd med å forsvinne inn i kraftproduksjonen, er Aurlandsdalen, eit naturområde med sjeldsynte eigenskapar i dag: eit heilt dalføre som strekker seg over store område, urørt av den tekniske sivilisasjonen og uvanleg vakkert. Vidare ligg det føre planer eller er planer under utarbeiding for t.d. Vøringfossen, kanskje ein av dei mest fotograferte fossane i heile verda, for Jotunheimen og Hardangervidda, der det allereide er foregått betydelege utbyggingar, og som nå blir vurderte utnytta til siste droppe ut frå snevert teknisk definerte nytteomsyn. Dei planene som her er under arbeid er av ein slik art at folk truleg ville steile om dei vart gjort offentlege i sin heilskap: tørre vassdrag, senka vasspeil, anleggsvegar, steintippar og kraftlinjer. Heile vassdrag blir planlagt flytta frå Austlandet til Vestlandet, og jamvel eit så sjeldsynt og vidgjete naturområde som Gjende blir ved teiknebrettet behandla som berre ei viss mengde kubikkmeter vatn.

Også Masi vart planlagt neddemt. Planene måtte endrast, men framleis arbeider Statskraftverka vidare med planer om dammar ovanfor og nedanfor Masi, regulering av sjøar og avkutting av elvar i distriktet. Inngrepet vil i så fall øydelegge livsgrunnlaget for folket i Masi og grannebygdene.

Og nett nå Mardøla - med den tredje største fossen i verda og Nord-Europas høgste, og dessutan - og minst like viktig - ein sentral faktor i naturmiljøet og næringsgrunnlaget for bygdene Eikesdal og Eresfjord. Også denne utbygginga vart forsvara ut frå snevre økonomiske interesser.

Teknokratiske vurderingar blir lagt til grunn. Industriinteressene dominerer. Framleis lever myten om den billige og reine vasskrafta. Men realitetane avkreftar den: om lag 2/3 av krafta går til industrien, rundt 45 pst. til den elektrokjemiske og elektro-metallurgiske industrien aleine, det vil i hovudsaka seie sterkt forureinsande og kapitalintensiv industri som i tillegg stort sett er kontrollert av utanlandsk storkapital, og som gir få arbeidsplassar.¹⁾ Den kraftslukande industrien er årsaka til at Norge i dag suverent toppar statistikken over bruttøforbruk av elektrisk energi. Oversikta frå 1968 - med ECE og OECD som kjelde - viser følgjande tal for forbruk pr. innbyggjar:

1. Norge	14 959 kWh
2. Canada	8 700 "
3. Sverige	7 324 "
4. USA	7 121 "
17. Danmark	2 425 "

Tesen om den billige vasskrafta er også tvilsam - og på fleire vis. Ein kan peike på at alternative kraftkjelder i ei rekke tilfelle er billigare og meir lønsame enn vasskraft (også snevert vurdert ut frå teknokratiske kriterium: produksjonsmessig, anleggsteknisk og driftsteknisk). Ingeniør Lars Eie har t.d. lagt fram eit alternativ for Oslo by si kraftforsyning, basert på fjernvarme. Skissa viser at ein med ein kapitalinnsats på kr 400.000.000 (i motsetning til Aurlandsdalens 700.000.000) kunne skaffe seg like stor energi-varme gjennom eit fjernvarmeanlegg lokalisert i Oslo i staden for å øydelegge Aurlandsdalen.²⁾ Generaldirektør Vidkunn Hveding i Norges Vassdrags- og Elektrisitetsvesen har også uttalt at "man ved en hensiktsmessig kombinasjon av forskjellige kraftslag har mulighet for å kunne dekke det økende kraftbehov billigere enn ved noe enkelt kraftslag alene, og altså billigere enn ved fortsatt ren vannkraftbygging".³⁾ Denne synsmåten har derimot ikkje gitt seg nedslag i NVEs praksis.

Når vasskraft i ei rekke tilfelle er det "billigaste" (ut frå dei kriterium som blir lagde til grunn), heng dette ikkje minst saman med den utbytting vassdragsrike kommunar blir utsette for gjennom minimale vtderlagsytingar. Næringsgrunnlaget blir redusert, kompensasjonen er ofte av symbolsk art.⁴⁾ Tidlegare direktør for elektrisitetsdirektoratet, Olav Fjalestad, har m.a. peika på dette og hevda at "heile vassdragslova er tømra opp på grunnlag av tankegangen til fallrett-spekulantane, og ikkje på eit ansvarleg samfunnssyn"⁵⁾. I Eikesdal og Eresfjord snakkar kommunale instansar om "negativ distriktsutbygging"...

Etter § 8 i Lov om vassdragsreguleringer skal skader og ulemper ved ei utbygging vere mindre i høve til føremonnane. Det heiter i paragrafen:

1) Om kraftutbygging og kraftkrevjande storindustri, sjå underdirektør i finansdepartementet Egil Bakkes artikkel i Norsk Natur nr. 4/70. Om norsk industri og utanlandsk storkapital, sjå pax-boka Norge og den internasjonale storkapitalen, 1971.

2) Ingeniør Eie har og hevda at Grytten kraftverk vil risikere å gå med eit underskot på ca. 1 - 1,2 mill. kroner. Verdens Gang, 1/9-70.

3) I "Energiprognoiser og vassdragsutbygging", Miljøvern og kraftutbygging, Oslo 1970, s. 59.

"Konsesjon til en vassdragsregulering, som medfører skade eller ulempe for almane eller private interesser, bør i alminnelighet bare gis, hvis denne skade eller ulempe må anses for å være av mindre betydning i sammenligning med de fordeler som reguleringen vil medføre, herved også tatt i betraktning de påregnelige omkostninger ved gjennomførelsen av foretagendet. Hensyn bør dessuten tas til andre skade- og nyttevirksomheter av samfunnsmessig betydning, således virkninger av samfunnsøkonomisk og næringsmessig karakter som reguleringen kan gi anledning til".

Slik folk flest tolkar denne lova, er den aldri blitt oppfylt. Fleire typer "ulemper" eller "skader" er ikkje ein gong blitt undersøkt - den teknokratiske tenkemåten fangar dei ikkje inn i sine forståingsformer. Teknokratiet tolkar det heile snevert industri- og pengeøkonomisk, Stortinget peikar rituelt på at vilkåra er oppfylt.

At kraftutbyggingane i dei fleste kommunane er eit kortvarig Klondyke som blir følgt av ubønhøyrleg nedtrapping og ledighet og utflytting, har fleire etter kvart halde fram. Kaare Granheim og Bjørn Larsen seier t.d. i ei avhandling om dei økonomiske konsekvensane av kraftutbygging for primærkommunar, basert på empirisk materiale frå 7 kraftverk-kommunar, at "anleggsperioden sjelden har dannet basis for noen større mengder nye stabile arbeidsplasser. Da danning av slike arbeidsplasser oftest er det store problemet i distriktene, må vi konkludere med at kraftverksutbyggingen neppe, sett fra denne synsvinkel, har vært noe gunstig virkemiddel for distriktsutbygging".⁶ Lett er det også å påvise kva verknader kraftutbyggingar har for primærnæringane i kommunane, jordbruket blir forlatt for lønsamt, men kortvarig anleggsarbeid, når arbeidet er over, får jordbruket ei merkbar fråflytting. Menneske blir rivne opp frå sitt miljø, og pressa over i rotlause og lite trivelege industri- eller by-miljø. Også dette er del av miljøvernproblematikken.

Typisk for norsk energipolitikk er mangelen på alternativitet. Tradisjonen har etablert vasskrafta som den einaste vesentlege kraftkjelda, og trass i generaldirektør Hvedings utsegn ovanfor, blir lite gjort for å utgreie og vurdere alternative kraftkjelder, som t.d. fjernvarmekraft og atomkraft. Vasskraft framstår som einaste

4) Det kan t.d. nemnast at veierlaget til gardbrukarane i Eikesdal for tapet av lakseelva Aura etter tidlegare utbyggingar tilsvarar ein liten laks pr. bruk pr. år!

5) "Slakk av på kraftutbygginga!", intervju i Dag og Tid, nr. 25-1970.

6) Kaare Granheim og Bjørn Larsen: Kraftverksutbyggingas økonomiske konsekvenser for primærkommunene, det store eksamensarbeidet i teknisk økonomi NTH 1970. Arbeidet er basert på studium av 7 kraftverk-kommunar og freistar forutseie noen av verknadene av Eikesdal/Grytten-prosjektet for Rauma kommune. Arbeidet konkluderer m.a. med at "Rauma har en sysselsettingssituasjon som fra før er ganske sterkt preget av sesongvariasjonene. /.../ Anlegget vil nå etter all sannsynlighet forsterke sesongproblemene". Det blir vidare peika på at nedtrappingsfasen vil føre med seg store økonomiske og sosiale problem.

mulighet, og kraftbehovet og prognosane blir tatt som stort sett uproblematisk. Grunnlaget for prognosane - m.a. ein industristruktur prega av kraftslukande storindustri med få arbeidsplassar og sterk forureinsing - blir det i uhyre liten grad stilt spørsmål ved. Ein peikar på kraftbehovet og sluttar derifrå til vasskraftutbygging, trass i generaldirektør Hvedings utsegn i Naturvernåret:

"Om man av hensyn til naturverdier vil avstå fra utbygging av en vannkraftkilde eller et reguleringsmagasin, blir ikke energiforsyningen dermed innskrenket, den kan bare komme til å koste noe mere. Energiforsyningens interesser, når de kommer i konflikt med naturvernets, er av rent økonomisk art".

Og vidare:

"Det blir i alle tilfelle bare tale om å avstå fra ett utbyggingsobjekt til fordel for et annet og mindre gunstig, vannkraft eller varmekraft".⁷⁾

Vi lar denne utsegna stå som den umiddelbare bakgrunnen for Mardøla-utbygginga...

7) "Energiprognoser og vassdragsutbygging", op. cit. s. 62.

STORTINGSVEDTAKET

18. juni i fjor vedtok Stortinget regulering av Eikesdal/Grytten-vassdraga og bygging av Grytten kraftverk i Rauma kommune. Vedtaket vart gjort med 88 mot 41 røyster og var i samsvar med tilråding frå Hovudstyret i Norges Vassdrags- og Elektrisitetsvesen og proposisjon frå Industridepartementet. Industrikomitéen hadde derimot delt seg i to: mindretallet gjekk inn for utbygging i Eikesdal i Nesset kommune. Dette alternativet vart i Stortinget forkasta med 78 mot 56 røyster. Eit tredje framlegg i Stortinget, som gjekk inn for at saka måtte utsettast pga. manglande eller ufullstendig vurderingsgrunnlag, vart forkasta med 117 mot 16 røyster. Medan både fleirtalet og mindretallet i industrikomitéen semdest om og meir eller mindre tok det for gitt at utbygging skulle finne stad, vart det i grunngjevinga for utsettingsforslaget stilt spørsmål ved nettopp denne føresetnaden.

Landbruksdepartementet slutta seg til Direktoratet for jakt, viltstell og ferskvannsfiske og gjekk mot at løyve til utbygging vart gitt. Kommunaldepartementet slutta seg til Naturvernrådet og Statens friluftsråd, som begge gjekk inn for at inngrep mot Mardalsfossen ikkje måtte finne stad.

Argumentasjonen og bakgrunnen for dei ulike framlegga skal vi kome attende til, likeins sjølv avgjerdsprosessen, her skal det først peikast på konsekvensane av vedtaket.

REGULERINGSOMRÅDET SOM "GRØN PUSTELUNGE"

Reguleringsområdet ligg midt i Nord-Vestlandet. Lett tilgjengeleg frå alle kantar kunne dette området blitt dette stordistriktets framtidige "grøne pustelunge". Eikesdal/Grytten-fjella med Mardalen og Vengedalen, og bygdelaga Eikesdal og Bresfjord, utgjer eit uvanleg variert og mangearta område, ei uendeleg mengde særigne innslag og vidt ulike element fugar seg saman til ein naturleg heilskap. Området er blitt kalla eit "fjell- og dal-Norge i miniatyr". Området omfattar den kjende Mardalsfossen - eller rettare: Austre Mardalsfoss. Fossen har to fall, det øvste er med sine 220 m Nord-Europas høgste fritt-fallande fossefall. Ved stor vassføring går dei to falla praktisk talt i eitt, i eit gigantisk spenn på 655 m.

Austre Mardalsfoss har sitt eige særpreg i forhold til t.d. Mongefossen og Vøringfossen, både når det gjeld fallet si form og plassering - i eit høgsete-liknande stup, med nesten tropisk frodighet rundt omkring, tre kvarters gjenget frå Reitan pensjonat i Eikesdal. Økologisk så vel som "estetisk" er fossen ein del av ein større heilskap. Saman med Vestre Mardalsfoss og den frodige urskogen av kjempefuru og ymse slag edel-lauvtre - av så særprega art at heradsskogmeisteren har uttalt at skogen burde fredast dersom fossen vart det - gjer den Mardalen til eit av våre mest eigenarta naturområde, med rikt dyre-, fugle- og insektsliv, sjeldsynte bergholer osb. Ikkje minst det uvan-

leg frodige plantelivet i dalen er avhengig av det jamne tilskotet av forstøva vatn frå dei to fossane. Og - samanlikna med f.eks. Vøringfossen - her er ingen bilveg til å forstyrre naturopplevinga.

Fisket i fjellområdet innanfor er godt. I 5000 år har området vore nytta som fiske- og jaktområde. Det er registrert 50 gamle "hærbøre", mange dyregraver og buplassar. Mot Romsdalen ligg Vengedalen, ein av våre vakraste fjelldalar, lett tilgjengeleg frå Åndalsnes. Eikesdal er ein av våre mest grøderike og mest særprega dalar.

Urørde naturområde vil i framtida stige sterkt i verdi. Den verdskjende amerikanske økologen René Dubos hevdar som nemnt at får vi ikkje kontroll med "utviklinga" og vrir den i ei anna lei - skaper ei framtid ut frå ei anna forståing og andre verdiprioriteringar enn i dag - vil "grøne pustelunger" vere den naturressursen som først blir oppøydd. Reguleringsområdet i Eikesdalsfjella kunne blitt Nord-Vestlandets viktigaste og mest vidfemnande "pustelunge", i eit distrikt der alle andre fjellområde er nytta eller avsette til industriell eller kommersiell utnytting: regulerte vassdrag, vegnett, turist-etablisement, militære øvingsfelt, gruver, osb. Reguleringa bryt på fleire avgjerande vis inn i den økologiske balansen, Mardalsfossene svinn bort, flora og fauna blir dermed skipla, næringsgrunnlaget i bygdelaga omkring blir redusert. Frå Stuguflåten i Rauma opp langs lia og innover fjellvidda forbi Sandgrovvatna blir det lagt ein anleggsveg, eit blødande steinsår i den urørde vidda som snart gir grunnlag for biltrafikk¹⁾ og hyttebygging mellom dei majestetiske, eigenarta Romsdalsfjella. Dermed har landskapet - naturområdet - fullstendig endra karakter og mist mye av sin verdi som urørd og utemja natur: ei livgjevande "grøn og mangfaldig pustelunge".

Statskraftverka og NVEs hovudstyre hevdar derimot at anleggsvegen aukar området's verdi:

"En vil ikke unnlate å påpeke at området's turistmessige verdi kan tenkes øket betraktelig som en følge av at det vil bli bygget vilveier i forbindelse med anleggsdriften"²⁾

Tankegangen tar ikkje omsyn til at midlet i dette tilfellet korrupperer målet. Området er allereide frå før lett tilgjengeleg bilveg inn i området - med dei konsekvensar som følgjer - vil derimot endre området's karakter og redusere dets verdi som "naturområde". Det er nettopp dets særpreg som urørd, utemja og ikkje-menneskeskapt natur - umerkt av teknikk og sivilisasjon - som gir det ein eigen verdi, og vel også det som Statskraftverka kallar "området's turistmessige verdi".

- - - - -

1) Allereide året før Stortingsavgjerda var ein turistbuss frå Åndalsnes inne ved Sandgrovvatna.

2) St.prp. nr. 42 (1969-70), s. 10.

- - - - -

Noe av det same gjeld Mardalsfossen. Undersøkelseskomitéen vedrørende fredning mot vassdragsutbygging ("Gabrielsenkomitéen") går i si innstilling inn for at fossen måtte bevarast som "turistattraksjon" ved at det i sommarmånadene vart slept vassmengder om mogeleg tilsvarande nåverande sommarvassføring:

"Komitéen har ikke noe å bemerke til utbygging av Mardølavassdragene under forutsetning av at det i turisttiden om sommeren slippes så mye vann i Austre Mardalsfoss at fossen bevares som turistattraksjon. Så vidt mulig bør vassføringen være lik nåverande sommervassføring."1)

Statskraftverka søkte opphavleg om å få ta alt vatn, seinare vart dette endre til at det i juli månad skulle haldast ei vassføring i fossen på 3 m³/sek. (medelvassføring i juli er 4,8 m³/sek. Vassføringa i siste halvta av juni er mange gonger større). Økologisk sett rettar denne ordninga opp lite og ingenting, og også når det gjeld opplevinga av fossen er "løysinga" utan større verdi - kanskje med unntak for hastige turistar som "opplever" naturen berre gjennom fotoapparatet. Framfor alt vil fossen dermed føyast inn i det framtidige, totale "apparat-miljøet".

Det er ein vesentleg skilnad på å stå andsynes - eller under skumsprøyten - frå ein av teknikk og menneskeverk urørd foss og det å stå framfor eit kunstig regulert fall. Den kunstige ordninga vil dessutan umogleggjere opplevinga av naturens eigen rytme, og fører ein neppe fram til ein sannare holdning til naturen og ei djupare forståing av kva det vil seie å vere menneske i naturen.

EIKESDAL OG ERESFJORD - "NEGATIV DISTRIKTSUTBYGGING"

Det er tredje gong det blir ført vatn bort frå Eikesdal og Eresfjord i Nesset kommune, som opphavleg var langt den vassrikaste kommune i Møre og Romsdal fylke med nærmare 40% av heile fylkets vasskraft. I 1906 - 12 vart fossefalla kjøpte frå Eikesdalingane av spekulantar - til spottpris fordi det vart lova vederlag ved industrireiseing i Eikesdalen, godt betalte arbeidsplassar, heilårs samband med omverda, høgare skulegonge for dei unge osv. Salet skjedde i den første store perioden med industri- og kraftutbygging. Norske Elektrisitetsverkers Forening var t.d. nett skipa i 1901.

Så kom Aura-utbygginga. Den vart påbyrja så vidt under første verdskrig, og heldt fram i to byggetrinn i 1947 og 1949. Aursjøen og to grannevatn vart demde opp og samla i eitt vatn. Tunnel vart slått frå Aursjøen til Sandvatn og Litledalselva som renn ned til Sunndalsøra. Dit skulle også krafta gå - til utbygginga av aluminiumsverket. Resultat: sentralisering, dyre arbeidsplassar, dårlege vederlag til småbrukarane og

- - - - -

1) St.prp. nr. 42 (1969-70), s. 9.

bøndene i Eikesdal og Eresfjord - "negativ distriktsutbygging" med Nettet jordstyres ord. Allereide den gongen skjedde utbygginga med kompakt motstand frå lokalbefolkningen.

Bygdene ottast ei katastrofal øydelegging av næringsgrunnlaget dersom meir vatn skulle førast bort, og Nettet kommunestyre (eller den gongen den mindre kommunen Eresfjord og Vistdal) sende difor eit protestbrev til styresmaktene da det i 1957 ved "Takrenne-prosjektet" vart planlagt å føre også 4 sideelvar til Aura og mange småbekkar over til Aursjøen, samstundes som det ryktest at det vart arbeidd med planer for overføring av Mardøla til Romsdalen. I brevet frå kommunen heiter det:

"Herredstyret vil endelig uttale at det er noe forundret over at det nå blir fremlagt planer for ytterlige regulering av Aura. Ved forrige regulering forsto en det slik at det ikke skulle bli tale om å ta mer vann bort fra vassdraget, og det bør være en absolutt forutsetning at der ikke blir foretatt flere overføringer fra Aura og Eiras vassdrag."1)

Til dette svara Hovudstyret i Norges Vassdrags- og Elektrisitetssvesen m.a.:

"Selv om prosjektet således har møtt stert motstand i distriktet, finner Hovedstyret at det her foreligger slike særlige omstendigheter at planen allikevel bør iverksettes."2)

Hovedstyret vil dog samtidig presisere at i og med takrenneoverføringen anser man grensen for den reduksjon av Auras felt som kan skje uten uforholdsmessig store askadevirkninger for nådd. Planen om å bygge ut Mardøla ved overføring av vannet til Romsdal bør derfor etter Hovedstyrets mening skrinlegges."3)

Planen om utbygging av Mardøla og overføring av vatnet til Romsdal vart ikkje skrinlagt. I 1966 la Statskraftverka fram utbyggingsplan og søknad om regulering for Eikesdal/Grytten kraftverk. To alternativ vart lagde fram: utbygging med kraftstasjonen i Grytten eller i Eikesdal, med tilråding for første alternativet. Stortingsproposisjonen kom i november 1969 og omfatta regulering av Austre og Vestre Mardøla, Glutra, Mongebekken, Bruå og Rangå. Mardøla og Bruå høyrde til Eikesdalsfjella, dei andre elvane til Romsdalssida. Enda ein gong skulle vatn dermed førast bort frå Eikesdal og Eresfjord, trass i utsegna frå NVE i 1958 var nådd. Nå vart overføringa

1) St.prp. nr. 98 for 1958, s. 7.

2) Ein bør her legge merke til at allereide ved den første reguleringa av Aura hadde det blitt sprengt ut stor nok tunnel til å ta inn dei side-elvene som det her er snakk om - utan at kommunen vart gjort kjent med kvifor dette vart sett i verk.

3) St.prp. nr. 98 for 1958, s. 16.

forsvart med at denne utsegna berre var sitert i proposisjonen for Takrenneprosjektet og at "Stortinget har etter vårt direktorats mening ikke tatt standpunkt til den av Hovedstyret nevnte forutsetning. Vi har derfor funnet at det ville være uriktig å føle seg så bundet av det som foran er sitert /utsegna frå 1958/ at vi skulle skrinlegge den etter vår mening beste løysning". Og vidare det sentrale og uhyre uklare argumentet:

"Vi vil i den forbindelse peke på at den hurtige tekniske og økonomiske utvikling må antas å ha ført til at de momenter en legger til grunn for valg av alternativ er endret, og at momentene tillegges annen betydning idag enn hva som var tilfelle selv så sent som i 1958."¹⁾

Denne uklare formuleringa og andre argument som vart nytta som forsvar for utbygging og for overføring av vatn frå Eikesdal og Eresfjord til Romsdalen, skal vi kome attende til meir inngående seinare - først konsekvensane av utbygginga slik dei viser seg for bygdene Eikesdal og Eresfjord.

Etter Aura-utbygginga og Takrenneprosjektet viste skadeverkna-dene seg etter kvart tolleg klart. Eit brev frå Nettet jordstyre i oktober 1967 peikar på dette:

"Tidlegare overføringar har gjort at Auras vassføring er redusert til 22 pst. av naturleg vassføring. Aura er øydelagt som fiskeelv og gytestad for laks, sjøaure og fjellaure.

Eiras vassføring er redusert til 50 pst. av naturleg vassføring. Elva er ikkje heilt øydelagt som gytestad, og verknaden av reguleringane på gyteforholda er kompensert ved at det er bygd klekkeri og oppdrettsanlegg for lakseyngel.²⁾

Eira er derimot delvis øydelagt som sportsfiskeelv.

Ny regulering med overføring av Mardøla til Romsdal vil øydelegge Eira som gytestad og sportsfiskeelv.

Reguleringane og overføringane hittil har ført til senking av grunnvatnet over store områder både i Eikesdal og Eresfjord. Dette har igjen ført til turkeskader på åker og eng.

- - - - -

1) St.prp. nr. 42 (1969-70), s. 6.

2) I Stortingsdebatten vart det hevda av Saksordføraren - etter opplysningar frå synfaringa - at laksefisket vart redusert med heile 75 pst. Sjå Stortingstidende 1970, s. 3639.

Ny regulering vil føra til å (sic!) forsterka skadene på dei areal som allereide er berørt, og arealene kan ein rekna med vert større."1)

Eit anna brev, frå grunneigarar i Øvre Eikesdal til stortingsmann Arnt Hagen, viser korleis småbrukarane og bøndene opplever situasjonen:

"Som ei orientering kan vi nemne at vi har måtta køyre vatn til både folk og dyr i to vintrar no, opptil 1 km køyring.

Jorda er så tørr at vi ikkje har fått meir enn halv avling. Dessutan er det heilt på det rene at doggfallet har blitt borte no etter at dalen vart tørrlagt. Dette på grunn av overføring av vatnet ved avskjering av tverrelvar."2)

Mardøla-utbygginga vil forsterke alle desse skadeverknadene - til dels i katastrofal grad - og vil dessutan føre med seg ei rekke nye skadar på andre felt. Noen skadeverknader ville vere dei same enten ei utbygging skjedde i Eikesdal eller i Grytten, generelt blir skadeverknadene størst ved Grytten-alternativet, som distriktspolitisk truleg er det dårlegaste av dei to utbyggingsalternativa. Viktig er det å understreke at skadeverknadene ved ei utbygging i det heile ville vere vesentlege - noe som og blir peika på i ei rekke utsegner frå instansar i Nesset kommune - utan omsyn til kva alternativ som vart valt.

Utbygginga rører særleg ved Eikesdal og Eresfjord i Nesset kommune. Hovudnæringa i kommunen er jord- og skogbruk, dessutan har kommunen ei mindre gruve og litt konfeksjonsindustri. I Eikesdal er det i alt 25 gardsbruk med ein gjennomsnittsstorleik på 48 da., i Eresfjord 73 bruk, medelstorleik er 68 da.3)

Næringsgrunnlaget i Eikesdal - eit bygdelag som i dag har 88 menneske - er jordbruk kombinert med jakt, fiske og turisme. Dyrkingsjord er det lite av, men jorda er uvanleg grøderik og Areal blir utnytta intensivt. Jordbruksdrifta blir supplert av turistferdsla i sommarhalvåret. Vilkåra ligg godt til rette for denne: Eidesdal har ein uvanleg vakker og eigenarta natur, fleire historiske stader, høve til fiske i elvar og vatn og Nord-Europas høgste fossefall. Kommunikasjonane er likevel vanskelege. Vegsamband eksisterer ikkje (med unntak av ein halvferdig og rasfarleg sommarveg frå Finset om Aursjøen til Sunndalsøra - som vart bygd under Takrenneprosjektet)4) - einaste samband med omverda er ferja over det

1) St.prp. nr. 42 (1969-70), s. 13.

2) Stortingstidende 1970, s. 3665.

3) Tala stammar frå eit brev frå Nesset jordstyre, 24. oktober 1967. Sjå St.prp. nr. 42 (1969-70), s. 13.

4) Denne vart delvis bygd som vederlag til bygdefolket for Aura- og Takrennereguleringa, men vart tidleg stengt av Vassdragsvesenet fordi den var farleg å ferdast på. Eikesdalingane har sjølv opna han att, og held han ved lag ved ubetalt dugnadsarbeid.

17 km. lange Eikesdalsvatnet.

Om dei skadeverknader som Mardøla-utbygginga vil medføre for Eikesdal, seier Nettet Jordstyre:

"Utbygginga av Mardøla vil ikkje påføre jordbruket i Eikesdal nokon direkte stor skade dersom ein med jordbruk berre meiner planteproduksjon og husdyrbruk.¹⁾ Men vi meiner det er ikkje riktig å sjå på jordbruket så snevert. Utnytting av utmarksnæringane er ein naturleg del av næringsgrunnlaget og vil truleg få større verdi i framtida enn kva det har no.

Dersom Mardøla vert utbygd, vil distriktet bli ein turistattraksjon fatigare. Mardalsfossen blir borte og fiske i elvar og vatn delvis øydelagt.

Med dei overføringar som allereide er gjort, har ein gått til ei sterk nedtrapping av næringsgrunnlaget. Resultatet er blitt negativ distriktsutbygging.²⁾

Utbygginga vil føre til at Eidesdalsvatnet sig med ca. 18 cm. Om dette seier NVE kort: "Denne senkning vil etter vårt syn ikke gi spesielle problemer".³⁾ I Eikesdal reknar ein derimot med at vass-senkinga vil føre til vanskelege tilhøve for ferdsele over Eikesdalsvatn vintertids pga. forverra isforhold. I så fall vil bygda vere utan direkte samband med omverda i denne tida. Same forholdet blir det peika på i ei utgreiing frå Norges Bondelag på vegne av grunneigarane.⁴⁾ Dessutan ville det ved islegging bli umogleg å frakte skulebarn til Eresfjord - i det tilfellet at skulen i Eikesdalen skulle bli nedlagt. Dermed ville det bli umogleg for barnehuslyden å bu i bygda.

- - - - -

1) Skadeverknadene for jordbruket i Eikesdal ved denne tredje og siste utbygginga vil sterkast gjere seg gjeldande ved at Bruå blir tatt bort. Dette er den siste større elva som renn ned i sjølve Eidesdalen. Men både tapet av denne og dei to Mardøla-falla vil medføre mindre doggfall i nedre Eikesdal, slik som verknaden har vore ved at elvane vart borte i øvre delen av dalen.

2) St.prp. nr. 42 (1969-70), s. 13.

3) St.prp. nr. 42 (1969-70), s. 9.

4) St.prp. nr. 42 (1969-70), s. 25.

Eresfjord er ei typisk jordbruksbygd. Driftsforma har vore korn-, potet- og grasproduksjon kombinert med allsidig husdyrhald. Ein del av gardane har skog til husbruk. Dei fleste gardsbruk har fiskerett i Eira. Fisket har vore utnytta i over 100 år ved at elvestrekningar har vore bortleigd til franskmenn, engelskmenn og andre. Dette har skaffa gardbrukarane og andre i bygda sikre inntekter.

Nasset jordstyre uttalar at "tidlegare reguleringar og overføringar har ført til ein sterk reduksjon av fisket i Eira, men på tross av dette betyr elveinntektene ganske mye for mange gardbrukarar".¹⁾ ... Eiras vassføring er frå før redusert med 50 pst. Den nye reguleringa med kraftverk i Grytten og bortføring av vatn fører til at vassføringa blir redusert med vel 20 pst. i høve til nåverande vassføring, dvs. til om lag 38 pst. av den opphøvelege.²⁾ Jordstyret hevdar at ei ny regulering vil øydelegge elva som sportsfiskeelv. Når elva blir øydelagd, tar ein bort gyteplassane. Dermed går reguleringa også utover laksefisket i sjøen. Mange småbrukarar langs Langfjorden skaffar seg ekstraintekter ved sjøfisket, som nå vil bli sterkt redusert.

Om skadeverknadene for fisket seier Nasset innlandsfiskenemnd:

"Vassdraget som renn gjennom Eikesdalen, Eikesdalsvatnet og Eresfjord er mykje redusert etter at Aura kraftanlegg har overført så mykje vatn til Sunndal, skal det takast meir vatn frå dette vassdraget vil resultatet verta at all oppgang av laks og sjøørret vil slutte!"³⁾

Utsegner frå Direktoratet for jakt, viltstell og ferskvannsfiske går i same lei.⁴⁾ Frå konsulenten for ferskvannsfiske i Vest-Norge heiter det:

"Skal Mardøla og Bruå også reguleres er jeg redd for at laksefisket i Eira mer eller mindre kan avskrives, selv om et måtelig fiske kan opprettholdes med kunstige tiltak. /..../ Kraftutbyggingen må karakteriseres som relativt dyr, og rentabiliteten liten når en også tar med i betraktningen utgiftene i forbindelse med fisket. /..../ Rent fiskeribiologisk må den planlagte utbygging anses som meget uheldig med uforholdsmessig store skadevirkninger, i et hvert fall på lakse- og sjøaurefisket. Det finnes idag mange andre kraftkilder som ennå ikke er utnyttet og hvor skadevirkningene vil bli relativt små."⁵⁾

1) St.prp. nr. 42 (1969-70), s. 13.

2) Ibid., s. 10 og 23.

3) Ibid., s. 14.

4) Ibid., s. 22.

5) Ibid., s. 24.

I den opphavlege søknaden frå Statskraftverka heiter det kort og godt: " I Eira drives fiske, og reduksjonen i vannføringa vil få noen innflytelse på dette".¹⁾ Seinare vart sjefsinspektøren fro dei skotske laksefiskeria, S. Drummond Segdwick, konsultert. Han konkluderer med m.a. at "det er sannsynlig at virkningen av Eira-Grytten-planen vil volde alvorlig skade både på laksebestanden og på det laksefisket som er avhengig av Eira."²⁾ Nettet friluftsnemnd hevdar at "skal det takast meir vatn frå dette vassdraget vil resultatet verta at all oppgang av laks og sjøørret vil slutte".³⁾

Den reduserte vassføringa i vassdraget fører og til alvorlege skader for jordbruket i Eresfjord. Grunnvatnet blir senka, morenejorda er avhengig av god undervatning, undervatninga er avhengig av vassføringa i Eira, denne på si side avhengig av Mardøla og Bruå. Ei rekke instansar har peika på skadeverknadene for jordbruket. Nettet jordstyre seier såleis:

"Nettet jordstyre meiner at reguleringane og overføringane i Aura/Eiravassdraget har påført Eresfjord store skader allereide. Ny regulering vil føra til at dei fleste gardbrukarane i Eresfjord får redusert sitt næringsgrunnlag. Ut frå omsynet til det naturlege næringsgrunnlaget i Eresfjord og spesielt ut frå omsynet til jordbruket vil det vera riktig ikkje å foreta meir regulering i dette vassdraget."⁴⁾

Nettet kommunestyre uttaler:

"Selv om jordbruk er hovednæringen, er det bare en mindre del av gårdsbrukene som i dag gir eierne tilstrekkelig utkomme. Disse gårdsbruk er hovedsaklig konsentrert i Eresfjord og Vistdal. I Eresfjord vil nettopp de største skadevirkninger på jordbruket av en utbygging forekomme. Dette vil her påskynde den utvikling som er i gang med jordbruket i resten av kommunen. /.../ En stadig økende del av jordbruksbefolkningen må søke seg annet arbeid. De aller fleste må da ta seg arbeid utenfor kommunens grenser."⁵⁾

- - - - -

- 1) St.prp. nr. 42 (1969-70), s. 10.
- 2) Ibid., s. 22.
- 3) Ibid., s. 14.
- 4) Ibid., s. 14.
- 5) Ibid., s. 11.

I ei lengre utgreiing frå Norges Bondelag på vegne av grunn-eigarane heiter det:

"For jordbruket i Eresfjord har de tidligere reguleringer medført store skader ved endringer i grunnvannstanden. En må regne med at nye betydelige arealer vil bli tørkeskadet ved en regulering av Mardøla, og at skadene i de gamle skadelidende områder langs Eira vil forsterkes /..../ Bøndene vil peke på at Statskraftverkene i sin forberedelse av saken ikke synes å ha samarbeidet med sakkyndige hverken for så vidt angår laksefisket eller jordbruket."1)

Utbygginga vil såleis skade næringsgrunnlaget for distriktet Eikesdal/Eresfjord sterkt: jordbruket (særleg i Eresfjord) blir skadelidande, likeins fisket i begge bygdelaga og det tilstøytande området. For Eikesdal vil utbygginga dessutan ramme kommunikasjonen med omverda og turistferdsla. Ein ottast elles at jakta og fisket i fjellet blir øydelagt etter røynslar frå tidlegare utbyggingar i distriktet. Nettverket av anleggsvegar i fjellet frå dei tidlegare reguleringane har medført mye tjuvslagting av rein. Nesset Fjellstyre har i mange år søkt om omfram - stønad til jakt- og fiskeoppsyn, men ikkje fått det. Jakt og fiske har spela ei viktig rolle i livsmønsteret her, også utover det reint økonomiske.

Bygdelaga Eikesdal og Eresfjord - og Nesset kommune i det heile - er blitt offer for ei "negativ distriktsutbygging". Næringsgrunnlaget er gjennom ei rekke dårleg gjennomtenkte og skralt kompenserte naturinngrep blitt redusert sterkt, folk flyttar frå bygda for å finne leveveg andre stader. Eit brev frå Nesset kommunestyre 15. nov. 1966 viser korleis situasjonen ter seg for bygda sjølv:

"Nesset er i dag en kommune i stagnasjon. Tilbakegangen har sin vesentlige årsak i de tidligere kraftoverføringer og forhold som står i forbindelse med dem./..../ En overføring av den resterende vannkraft vil ytterligere forsterke stagnasjonen. Foruten det direkte skattetap, vil utbyggingen skade næringsgrunnlaget til mange av innvånerne i Eresfjord så sterkt at de vil bli tvunget til å ta seg arbeid utenfor kommunen."2)

- - - - -

1) St.prp. nr. 42 (1969-70), s. 26.

2) Ibid., s. 10 og 12.

Vasskrafta har gått til aluminiumsverket på Sunndalsøra:

"Sunndalsøras utvikling hadde ikke vært mulig uten tilførsel av vannkraft fra Nesset kommune /.../. Det har således funnet sted en tapning av arbeidskraft såvel som av vannkraft fra Nesset til Sunndal kommune.

Forslaget om utbygging etter Gryttenalternativet vil medføre at den resterende del av vannkraften i Nesset kommune føres bort, denne gang til Rauma kommune.

Rauma er en kommune i vekst, med sentrum i tettstedet Åndalsnes. Kommunen har gode kommunikasjoner og mestrer godt sine sysselsettingsproblemer.

Folketallet i Rauma vokser, blant annet på grunn av innflytning fra Nesset kommune".¹⁾

Og videre:

"Nesset kommune vil hevde at utviklingen av Sunndal kommune for en stor del har skjedd på Nessets bekostning. Overføringen av den resterende vannkraft til Rauma kommune vil utvilsomt gi Rauma grunnlag for ny utvikling. Men denne utvikling av en nabokommune vil igjen skje på Nesset kommunes bekostning. Nesset kommune, som nå virkelig trenger hjelp, vil være overlatt til stagnasjon og tilbakegang."²⁾

Særleg sårbar vil Eikesdal vere etter utbygginga. Folketalet har gått markert tilbake dei siste åra, noe som den følgjande oversikta viser:

1960	-	145 ibuarar
1966	-	114 ibuarar
1970	-	85 ibuarar

I folkeskulen er det 9 born. Sig barnetalet, vil ein måtta sende borna på skule over vatnet til Eresfjord. I så fall vil det vere vnskeleg å halde oppe samfunnet i Eikesdal. Planen om ny skule har i lengre tid vore utsett til ei avgjerd i Mardøla-saka låg føre. Skuledirektøren i Møre og Romsdal skriv såleis i sit brev til Nesset kommune i 1967:

"Ein har i lengre tid utsett spørsmålet om å byggje ny skole med di det framtidige næringsgrunnlaget i dalen vil kunna bli avgjerande for byggeplanene. På denne bakgrunn er dei ymse alternativa for utbygging av Mardøla av stor interesse frå skolesynspunkt".³⁾

1) St. prp. nr. 42 (1969 - 70), s. 11.

2) Ibid., s. 12.

3) Ibid., s. 11.

Forsvinn skulen, blir det vanskeleg å halde oppe samfunnet i Eikesdal. Same trugsmålet representerer dei forverra tilhøva for fergesambandet vinterstid, etter at Eikesdalsvatnet vil sige med 18-20 cm og såleis gi vanskelege isforhold. Kort sagt: utbygginga trugar eit lite, men kanskje eitt av dei beste menneskesamfunn vi har i Norge. Mange er dei som har sagt at "eg kunne ikkje tenke meg ein betre stad å vekse opp på". Kvar helg kjem det ei mengd ungdom og eldre attende til bygda frå skule- og arbeidsstader andre stader i fylket - utan å finne "kulturgode" som "kino og dans". At utbygginga kan truge samfunnet i Eikesdal nemner NVE ikkje.¹⁾

Motstanden mot overføring av Mardøla til Romsdal var kompakt både i Eikesdal og Eresfjord. I Eresfjord gjekk folket primært inn for freding (fordi skadeverknadene i alle høve ville bli svært alvorlege ved ei utbygging), sekundært for utbygging i Eikesdal. Ei underskriftsliste som gjekk rundt i bygda på initiativ frå eit par av ibuarane, samla 95 pst. av folket for freding. I Eikesdal venta ein seg betre kommunikasjonar dersom ein kraftstasjon vart lagt til bygda, ein var difor primært for utbygging i Eikesdal, sekundært for freding.

Dei kommunale instansane gjekk sterkt mot Grytten-utbygginga, derimot kunne ein på visse vilkår akseptere utbygging i Eikesdal. Følgjande formulering - frå Nesset kommunestyre - er typisk for den måten ein godtar dette alternativet på:

"Selv om en utbygging i alle fall vil medføre store skader, anser kommunen skadene for, isolert sett, å bli mindre ved utbygging i Eikesdal./.../ Når Nesset kommune, på tross av de store skadevirkninger, går inn for utbygging i Eikesdalen, er det nettopp for å unngå den avgjørende stagnasjon."²⁾

Med andre ord: ein er klar over at skadeverknadene for jordbruk og fiske i alle høve vil bli store, utan omsyn til vvl av utbyggingsalternativ, men set sin lit til at eit kraftverk i Eikesdal vil gi grunnlag for andre næringar og sysselsettingsmuligheter. Håpet er typisk for bygder som får vasskraftutbygging, men røynsla viser at det er utan feste i realitetar.

Nesset jordstyes holdning er også interessant ved sin tvetyighet:

"Ut frå omsynet til det naturlege næringsgrunnlag i Eresfjord og spesielt ut frå omsynet til jordbruket vil det vera riktig ikkje å foreta meir regulering i dette vassdraget.

Nesset jordstyre meiner imidlertid at dette kanskje er ei altfor negativ innstilling til problemet.

Dersom Mardøla skal nyttast i kraftproduksjonen, må det vera eit rimeleg krav at dette skjer på ein slik måte at det skader det naturlege næringsgrunnlag, jordbruk og fiske, minst mogleg.

1) Eit døme på den rådande politikken andsynes "utkant-distrikta" kan det vere da ein eikesdaling for ei tid sidan møtte hos Distriktenes Utbyggingsfornd i Molde, for å forhøyre seg om støtte til eit næringstiltak i Eikesdal, vart han straks avbroten med at Eikesdal jo likevel var dømt til avfolking. Ein viste til befolkningskurven, der tendensen gjekk mot null. Eikesdalingen hadde ingenting der å gjere! (Sjå S. Kvaløy: "Økologi - vannkraft - samfunn," Norsk natur 4/70, s. 158).

2) St. prp. nr 42 (1969 - 70), s. 12.

Det ligg nær å tolke jordstyrets tenkemåte slik at ein tar kraftbehovet for gitt, at behovet er der og må dekkast, - og må dekkast ved vasskraft - difor lyt primærnæringane finne seg i skadene. Valet mellom utbygging i Eikesdal eller Grytten synest vere eit val mellom to vonde:

"Nasset jordstyre meiner at ny regulering i Aura/Eira-vassdraget vil føra til store skader for Eresfjord og Eikesdal. Skadene vil utan tvil vera minst dersom utbygginga skjer i Eikesdal".¹⁾

Dersom ei utbygging skal finne stad, vil det minste vondet vere Eikesdal-alternativet, fordi ein reknar med at dette vil redusere vassføringa minst og dessutan gi visse føremonner til Eikesdal:

"Med dei overføringar som allereide er gjort, har ein gått til ei sterk nedtrapping av næringsgrunnlaget. Resultatet er blitt negativ distriktsutbygging. Ein trur at dersom Mardøla vert utbygd i Eikesdal, vil bygda få betre rutesamband med resten av kommunen over Eikesdalsvatn. Vidare reknar ein med betre skole og andre kulturelle og sosiale føremuner. Dette vil nok gi ein viss kompensasjon for dei ulemper og skader utbygginga elles vil føre til. På bakgrunn av dette vil ein sterkt understreke at dersom ein må gå til utbygging av Mardøla, så må dette skje i Eikesdal slik som det alltid har vore lova".²⁾

Det er naturleg her å spørje korleis jordstyret og kommunestyret ville ha stilt seg dersom alternative kraftkjelder hadde vore utgreidde og betre kjende...

Denne dersom-innstillinga - der ein ikkje retteleg vågar sette spørsmålsteikn ved om utbygging i det heile skal finne stad - finn ein også hos Nasset innlandsfiskenemnd og hos friluftsnemnda:

"Innlandsfiskenemnda meiner at skal Mardøla utbyggast må kraftstasjonen bli lagt til Eikesdal".³⁾

Friluftsnemnda uttrykker det så å seie direkte at spørsmålet om utbygging i det heile skal finne stad, er noe som ligg eller er blitt liggande utanfor diskusjonen:

"Då det her berre er tale om kvar ein skal byggje ut krafta, slik at det ikkje er tale om freding av Mardøla, ser nemnda det som eit stort brotsverk om også dette vatnet vert ført over til andre dalføre".⁴⁾

Eit stykke på veg er også valet for Møre og Romsdal fylkeslandbruksstyre eit val mellom to vonde:

"Etter fylkeslandbruksstyret sitt syn er det ikkje tvil om at bygging av Eikesdal/Grytten kraftanlegg vil føre til skade for landbruket, først og fremst i Eikesdal og Eresfjord./..../ Fylkeslandbruksstyret

1) St. prp. nr. 42 (1969 - 70), s. 13.

2) Ibid.

3) Ibid., s. 14. (Vår understreking).

4) Ibid.

er likevel kome til at dei negative verknadene for landbruket ikkje er så store at ein kan sette seg mot utbygginga. Dei landbruksmessige ulemper må vurderast mot dei samfunnsmessige føremunene som kraftutbygginga vil gi, og fylkeslandbruksstyret er i denne saka kome til at samfunnsinteressene ved kraftutbygginga er vesentleg større enn dei landbruksmessige ulemper, slik at landbruksinteressene må vike. /..../ Etter landbruksstyret sitt syn er det neppe tvilsamt om at ulempene for landbruket vil verta størst ved utbygging i Romsdal.¹⁾

Også her ligg det nær å spørje kva landbruksstyret hadde sagt om alternative kraftkjelder hadde vore betre kjende... Eller om ein hadde tatt utgangspunkt i generaldirektør Hvedings utsegn: "Om man av hensyn til naturverdier vil avstå fra utbygging av en vannkraftkilde eller et reguleringsmagasin, blir ikke energiforsyningen dermed innskrenket, den kan bare komme til å koste noe mere. Energiforsyningens interesser, når de kommer i konflikt med naturvernets, er av rent økonomisk art".²⁾ I lys av det faktum at Årdal og Sunndal Verk - sterkt forureinsande industri, med stadig nedkutting av arbeidsplassar, og kontrollert av storkonsernet Alcan - forbruker bortimot 2/3 av all kraft i Møre og Romsdal og i dette konkrete tilfellet vil ta mot om lag 1/3 av krafta frå Grytten, er dei "samfunnsmessige føremuner" meir enn tvilsame.

Andre instansars standpunkt skal her berre kort nemnast. Elektrisitetskontoret i Møre og Romsdal gjekk inn for Grytten, under tvil og på grunn av "de driftsmessige fordeler". Fylkesmannen gav tilråding til Grytten-alternativet, også under ein viss tvil.

I Rauma gjekk alle kommunale instansar inn for Grytten-alternativet. Rauma elveeigarlag likevel med visse forbehold:

"Om Eikesdal-Grytten kraftanlegg bygges ut ser Rauma elveeierlag det som en mulig fordel for laksefisket i Rauma om kraftverket bygges ut mot Romsdalen. /..../ Rauma elveeierlag vil frarå enhver regulering av Raumas vannføring, og vi er imot at Eikesdal-Grytten kraftverk bygges ut etter de foreliggende planer, uansett hvilke alternativer NVE måtte velge".³⁾

Dei viktigaste skadeverknadene for Rauma ved utbygging i Grytten vil elles vere øydeleggeing av Mongefossen, øydelegging av fiske i fjellet, dessutan dei sosiale konsekvensane, som Kaare Granheim og Bjørn Larsen har freista forutseie i det store eksamensarbeidet i teknisk økonomi ved NTH. Når det gjeld sysselsettinga vil såleis sesongproblema bli vesent-

1) St. prp. nr. 42 (1969 - 70), s. 16.

2) "Energiprognoser og vassdragsutbygging", Miljøvern og Kraftutbygging, Oslo 1970, s. 62.

3) St. prp. nr. 42 (1969 - 70), s. 19-20.

NVE arbeider med planer for regulering av Rauma. Rauma kommunestyre og fylkesmannen i Møre og Romsdal nemner og planene om regulering og utbygging i brev gjengitt i proposisjonen, s. 15 og 19.

lege. Nedtrappingsfasen etter anleggsarbeidet vil dessutan føre med seg store økonomiske og sosiale problem.¹⁾

Til slutt skal det berre nemnast at ein for å kompensere skadeverknadene for Nesset vedtok å opprette eit næringsfond på 7 mill. kr., det største som noen gong er gitt. Fondet vart avvist frå kommunen, som ville prøve stortingets vedtak om regulering rettsleg.

ARDAL OG SUNNDAL VERK

Einaste spesifiserte årsak til det aukande kraftbehovet i Møre og Romsdal var ASV. Om dette seier saksordføraren for komite-fleirtalet, Ola H. Kveli i stortingsdebatten:

"Etter de opplysninger komiteen har fått, er kraftforbruket i fylket 3700 GWh, hvorav aluminiumsverket på Sunndalsøra bruker 2200 GWh. /...../ Storindustriens behovsauking er naturligvis avhengig av i hvilken grad myndighetene vil gi tillatelse til videre utbygging. Men det som synes å være på det rene, er at industrien har ønsker om en utvidelse. Etter de opplysninger jeg har fått, vil aluminiumsverket ha behov for ytterligere 1000 GWh for å kunne opprettholde de arbeidsplasser det har i dag. Dette har sammenheng med ombygging og rasjonalisering som er nødvendig for lønnsom drift, og som på samme tid vil auke produksjonen ganske vesentlig".²⁾

Årsproduksjonen til Grytten kraftverk vil ligge på om lag 500 GWh. 31 pst. av dette vil straks gå til aluminiumsverket.

Samtidig blir det i dag hevda at aluminiumsverket vil vurdere å ta i bruk Siemens automatiseringssystem, som vil skjere ned arbeidsstokken til 1/10 av det den er i dag! Vidare er ASV - som 8 av 9 andre "norske" aluminiumsverk - kontrollert av utlandsk storkapital. Bak kvar arbeidsplass ligg det ein kapitalinnsats på mangfoldige millionar. Langt, langt fleire arbeidsplassar kunne skapast for same kapitalmengd i spreidd småindustri.³⁾

Generelt går 2/3 av elektrisk kraft i Norge til industrien, ca. 45 pst. til den elektrokjemiske og elektrometallurgiske industrien aleine. Dette er noe av hovudgrunnlaget for kraftprognosane - som er baserte på forlengingar av eksisterande tulhøve og tendensar. Samtidig er nye industri avhengig av at krafttilbodet er der, eller er til stades som reell mulighet - såleis fungerer energiprognosane som "sjølvoppyllende profetiar" som konserverer den nåverande industristrukturen, og umogleggjer rasjonell politisk planlegging.

1) Sjå Kaare Granheim og Bjørn Larsen: Kraftverksutbyggingas økonomiske konsekvenser for primærkommunene, NTH 1970.

2) Stortingstidende 1970, s. 3637.

3) Om utlandsk kapital dominans over "norsk" industri, sjå Seierstad m. fl.: Norge og den internasjonale storkapitalen, Pax forlag 1971.

AVGJERDSPROSESS OG VURDERINGSPERSPEKTIV

I desember 1969 sa industriministeren at dei vassdrag der "naturverntanken kommer inn med stor tyngde", ville ein vente med å behandle til prioriteringsplanen for vassdragsfreding låg føre. Eit halvt år seinare kom Mardøla-saka opp.

Vi skal ikkje her ta avgjerdsprosessen opp i detalj. Berre nemne at før saka kom opp til endeleg avgjerd, hadde Stortinget to år tidlegare løyva 20 mill. kroner til førebuande arbeid. Av desse gjekk 5 mill. til anleggsvegen, som var framkøyrd 18 km før konsesjon vart gitt og før ein dermed visste om det var behov for veggen. Investeringsvne på førehand - før ein hadde grunnlag for å avgjere om vassdraga i det heile skulle byggast ut - låste saka fast og utelukka fredingsalternativet.

At grunnlaget for å ta ei avgjerd heller ikkje var til stades da saka kom opp i Stortinget 18. juni 1970, viser m.a. følgjande fakta:

1. Landsplanen for verneverdige vassdrag låg enda ikkje føre.
2. Alternative kraftkjelder var ikkje greidde ut. Industrikomiteen viste fullstendig uvitenhet om t.d. fjernvarmekraftverk da (snm) la dette alternativet fram.
3. Sandenekomiteens innstilling om kompensasjon til kommunar som får sine vassdrag freda var venta innan utgangen av 1970.
4. Naturvernlova skulle gjerast gjeldande frå 1. juli 1970. Ut frå denne kunne t.d. Eikesdal/Grytten-området få status som "landskapsvernområde".
5. Oversikt over behovet for friluftssareal i Møre og Romsdal var under arbeid, men låg enda ikkje føre.
6. Få dagar etter stortingsdebatten skulle Røyskaderådet på inspeksjon til Sunndalsøra. Rapporten kunne ha betydning for utbyggingssaka, dersom ASV ikkje fekk høve til å utvide.
7. Kraftbehovet for fylket var ikkje spesifisert - med unntak av aluminiumsverket på Sunndalsøra.

I det heile foretok ein neppe det kan kalle ei grundig og omfattande avveging av fordelar og ulemper. Det heile vart vurdert innanfor eit uhyre snevert perspektiv. Nasset jordstyre hadde rett da det peika på at "NVE berre har føreteke ei teknisk vurdering av alternativene". I argumentasjonen peikar ein stort sett på kraftbehovet og sluttar nokså lett frå det til kraftutbygging og regulering. Alternative kraftkjelder vart såleis ikkje vurderte i det heile - i meir detaljert form i alle høve. Kraftbehovet blir tatt som gitt, og valet mellom dei to utbyggingsalternativa blir stort sett gjort ut frå svært snevre økonomiske mål. Vi sieter saksordføraren for fleirtalet i i-komiteen, Ola H. Kveli:

"Når man har kommet til det resultat at det er nødvendig med slike inngrep i naturen, mener vi det da er riktig å utnytte naturressursene best mulig etter en totalvurdering. Det gjør man da etter vår mening best ved en utbygging i Grytten, da dette byr på fordeler

både økonomisk, anleggsteknisk og driftsteknisk".¹⁾

I 1958 uttalte Hovedstyret i NVE:

"Hovedstyret vil dog samtidig presisere at i og med takrenneoverføringen anser man grensen for den reduksjon av Auras felt som kan skje uten uforholdsmessig store skadevirkninger for nådd. Planen om å bygge ut Mardøla ved overføring av vannet til Romsdal bør derfor etter Hovedstyrets mening skrinlegges".

Industridepartementet peikte på denne utsegna i proposisjonen om Takrenneoverføringa. Seinare ombestemte NVE seg. Argumentasjon for det:

"Vi vil i den forbindelse peke på at den hurtige tekniske og økonomiske utvikling må antas å ha ført til at de momenter en legger til grunn for valg av alternativ er endret, og momentene tillegges annen betydning idag enn hva som var tilfelle selv så sent som i 1958".²⁾

Denne uhyre uklare formuleringa, som egentleg burde stått sentralt i debatten, vart aldri skikkeleg presisert, det heile vart stort sett redusert til eit formelt spørsmål om Stortinget kunne seiast å vere bunde av ei utsegn som denne sok var inntatt i Takrenne-proposisjonen. Einaste presiseringa finst i industrikomiteens innstilling:

"Hovedstyrets begrunnelse for det endrede standpunkt er bl.a. at Grytten-alternativet kostnads- og driftsmessig har større fordeler enn man i 1968 kunne ha oversikt over".³⁾

Dette er sjølv sagt tilnærma irrelevant for skadeverknadene i Auras felt: industrikomiteen presiserer argumentet opp i røyk. Argumentasjonen blir på dette viset ein goddag-mann-økseskaft-argumentasjon. At NVEs sentrale utsegn om sitt endra standpunkt ikkje kom til å stå sentralt i debatten, fortel om nivået i diskusjonen og rasjonaliteten i avgjerda.

Jon Grepstad

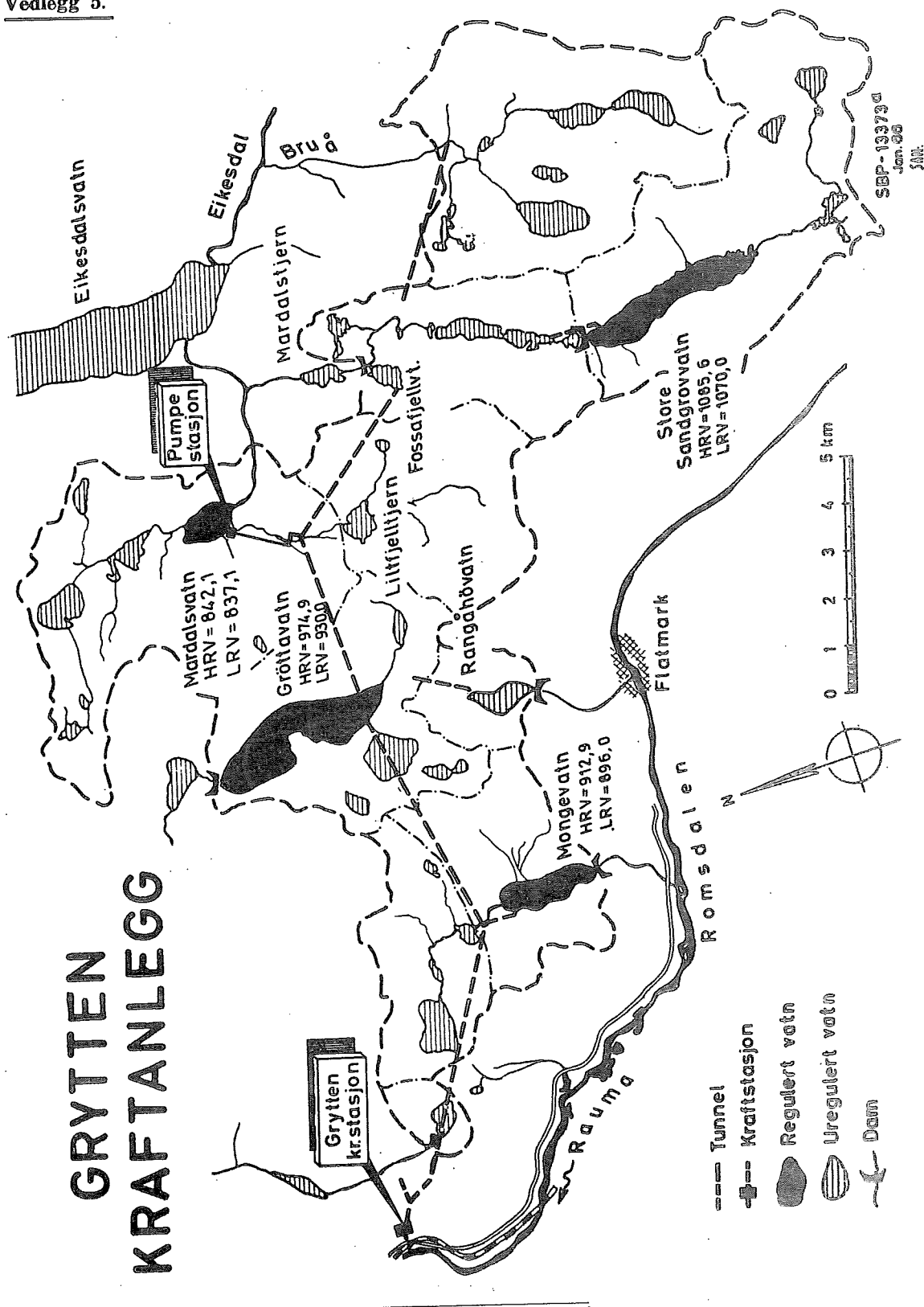
1) Stortingstidende 1970, s. 3638.

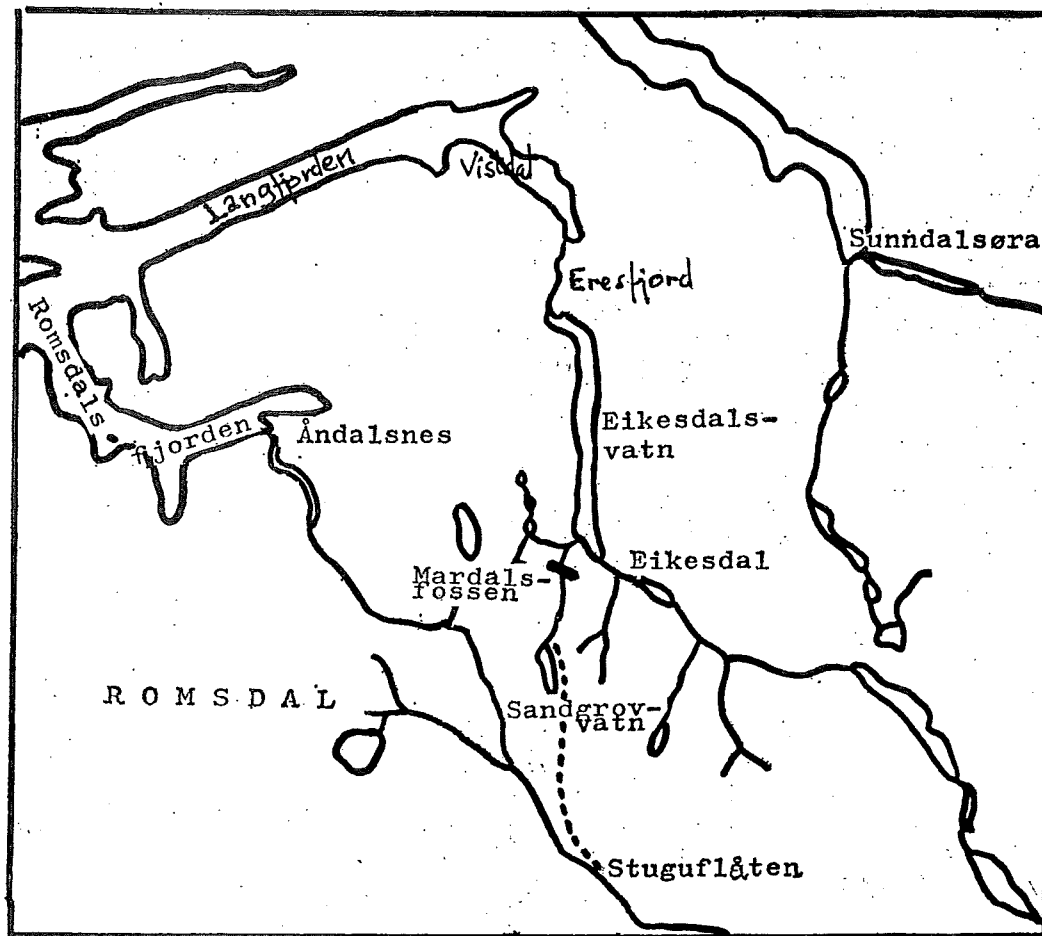
2) St. prp. nr. 42 (1969 - 70), s. 6.

3) Innst. S. nr. 301 (1969 - 70), s. 508.

Samtykke til statsregulering for utbygging av Eikesdal/Grytten kraftanlegg m. v.

Vedlegg 5.

Kart over distriktet.
Anleggsvegen frå Stuguflåten
markert med broten strek.

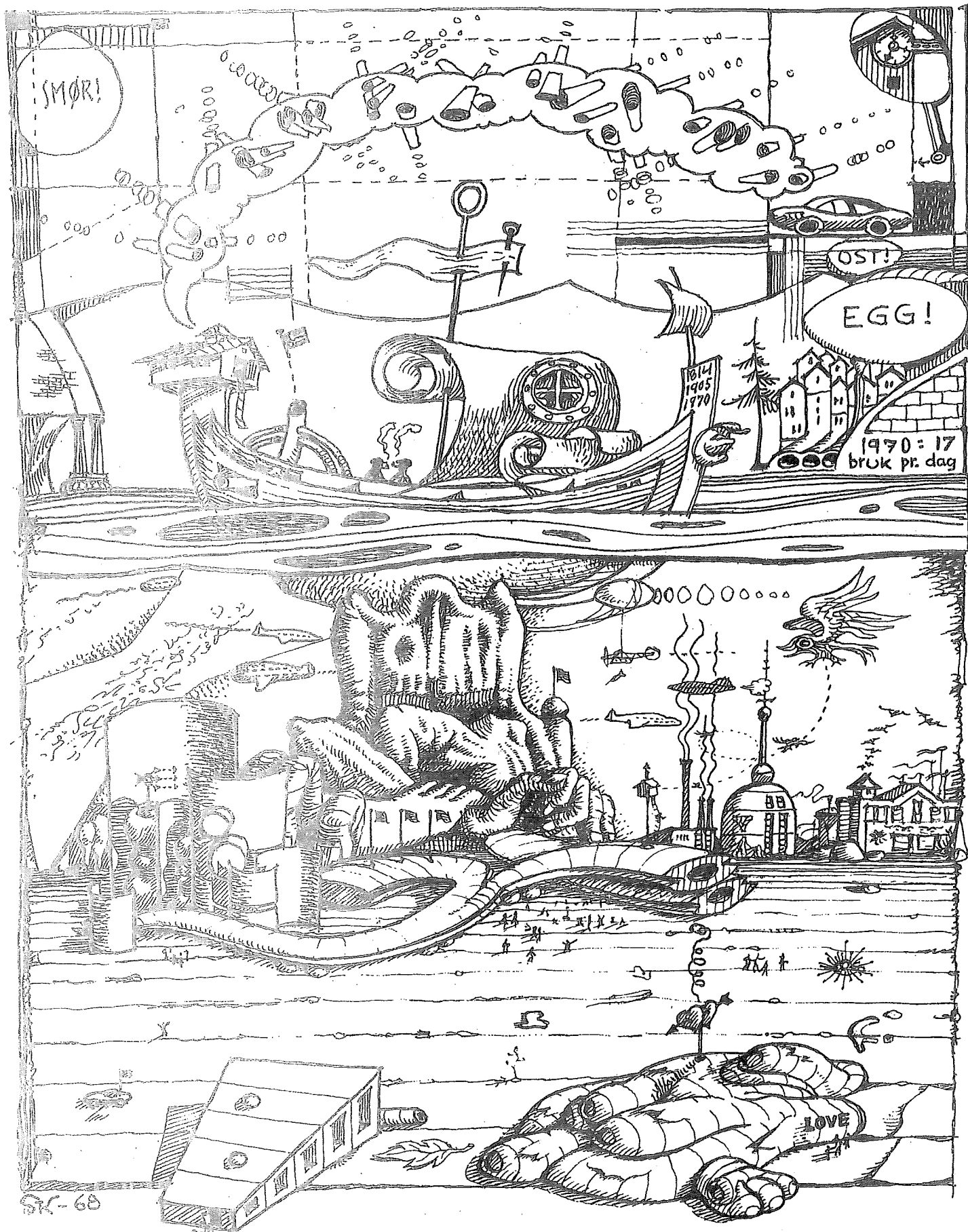

(snm)

POSTBOKS 8293

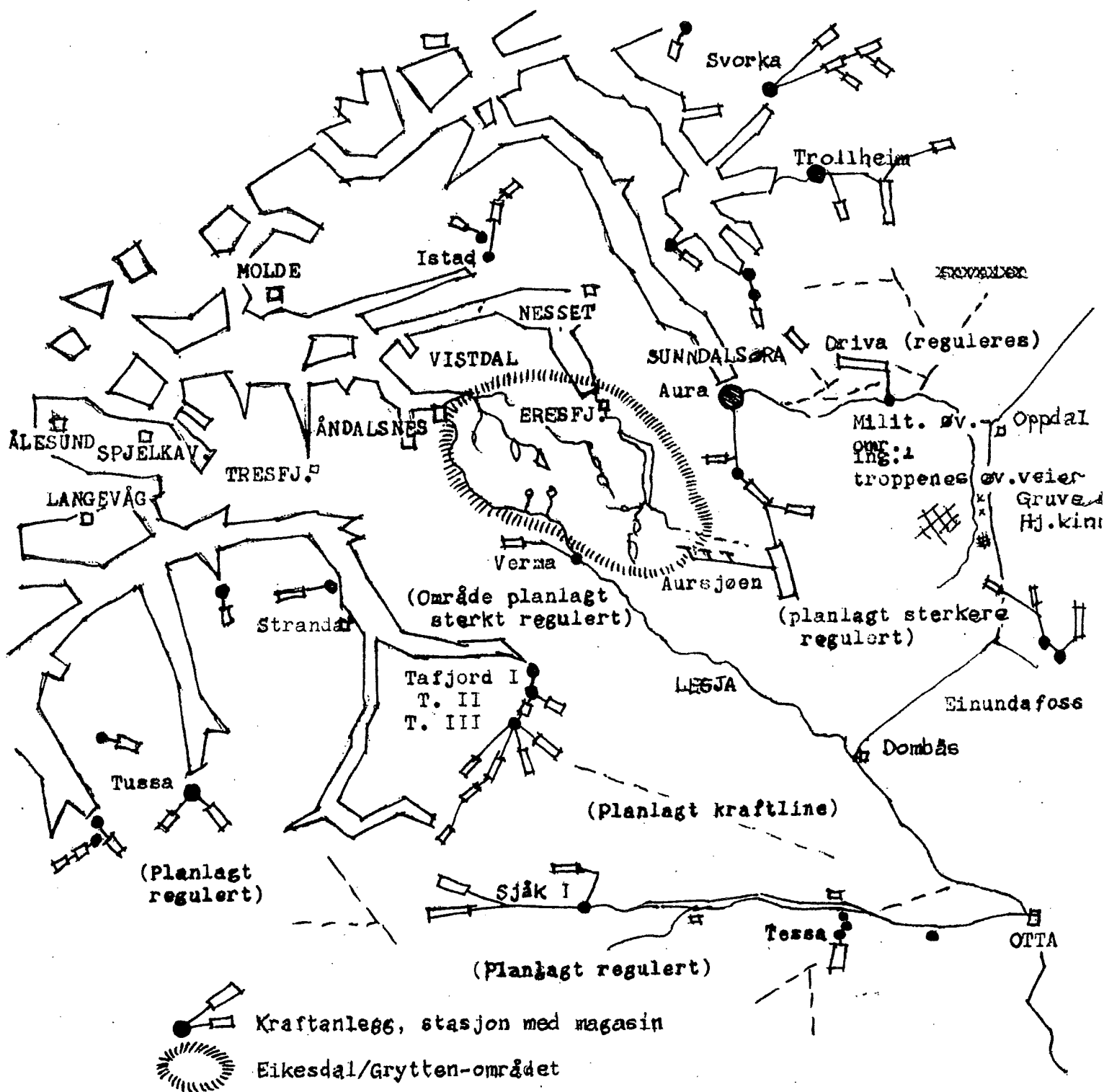
HAMMERSBORG, OSLO 1

Oppslag på fergen

SK-68

"Det endå ondtas at store deler av
befolkningen foretrekker et miljø-
som vanskelig kan etableres uten-
for større byområder"

Eikesdal/Grytten kunne bli en "grønn pustelunge" midt i sentrum av et stort omland hvor alle resterende fjell- og skogområder synes å skulle bli "lukket til" av anlegg av forskjellig slag: Industrielle, kraftproduserende, bil-turistmessige, osv. Området er lett tilgjengelig fra alle kanter, og har alltid vært verdsatt som ett av Norges fineste, mest særpregete og kontrastrike fjell- og dalområder, - en blanding av villmark og kulturlandskap som vanskelig finner sin like noe sted, også utenfor landets grenser.

(Denne skissa, som er laga av Sigmund Kvaløy, hørte med til den henvendelsen som vart sendt til stortingsrepresentantane før debatten).

"Det er ingen tvil om Stortingets suverene myndighet til å gå på tvers av alle innstillinger. Når det som oftest ikke skjer, er det ikke fordi myndigheten mangler, men fordi opplysningene i saken, det øvrige kjennskap representantene har til den, og deres gode skjønn ikke tilsier det".

(Generaldirektør Hveding i NVE)

"Jeg hører med til flertallet i komiteen - de syv - som går inn for at anlegget bør ligge i Grytten. Og når jeg gjør det, er det fordi jeg bygger på hva fagfolk sier. Jeg holder meg til proposisjonen. Jeg holder meg til statens vassdragsvesen og dets eksperter. Det gjør et flertall i komiteen. Jeg holder meg til at Grytten er det billigste alternativ - det er 14 mill. kroner billigere".

(Stortingsrepresentant Toralf Westermoen
i stortingsforhandlingane)

(snm)s KONTAKT MED STORTINGET VÅREN 1970

(snm)s virksomhet i vårsemesteret 1970 var mangfoldig og intens. Arbeidet var preget av stor saksmengde, samtidig som man forsøkte å gi (snm) en organisatorisk oppbygning som kunne være tjenlig.

Saker av stor viktighet var blant andre fjernvarme som alternativ til vannkraftproduksjonen. (snm) hadde her en studiegruppe i Västerås bestående av Lars Eie, Jens Gram og Per Gaarder. Dessuten var Lisbeth og Mickey Michaelson med som filmteam. Senere var Lars Eie og Per Gaarder i Malmø; videre besøkte Lars Eie Stockholm og Per Gaarder København. Disse reisene førte til vesentlige kontakter på fjernvarmealternativet.

Utbygningen i Aurlandsdalen hadde lenge stått i fokus for (snm)s interesse. Alan Jebsen hadde på et tidlig tidspunkt fremlagt alternativer for Oslo Lysverker for utbygning av dalen, samtidig som at lektorene Hodne og Thornaas kunne påvise konsesjonsoverskridelser ved bygning av veien fram mot Geiteryggghytta over Geiteryggplatået. Man ventet utålmodig på at snøen skulle forsvinne, slik at man kunne få bekreftet Hodne og Thornaas' påstander.

Videre var det fra Lars Eies side fremlagt et alternativ for Oslo bys kraftforsyning, basert på fjernvarme. Dette alternativ viser at Oslo by, med en kapitalinnsats på kr 400.000.000,- i motsetning til Aurlandsdalen 700.000.000,- kunne skaffe seg like stor energivarme gjennom et fjernvarmeanlegg lokalisert nær Oslo istedenfor å rasere Aurlandsdalen. Konsesjon til Aurlandsutbygningen var imidlertid gitt, og arbeidet var igang. Var det da mulig for (snm) å kunne gjøre noe? For det første mente man ved å påvise at konsesjonsbetingelsene var overtrådt gjennom bygningen av veien over Geiteryggplatået, å kunne oppnå i alle fall en forsinkelse av prosjektet. Videre mente man gjennom å lansere fjernvarmealternativet å kunne få Oslo kommune til i alle fall å droppe utbygningstrinn 3 som er det utbygningstrinn som representerer de største naturødeleggelser i dalen. Arbeidet fortsetter og vil antageligvis komme til å være en av de store merkesaker for (snm) i de første to årene fremover.

Eikesdal/Grytten og energipolitikken.

Parallelt med fjernvarmealternativet og utbygningen arbeidet (snm) videre med sin egen oppbygning. Det ble opprettet (snm)-gruppe i Bergen, og et forsøk på en (snm)-gruppe i Trondheim ble også gjort. Det var imidlertid en tredje, større merkesak under oppseiling. Planene for utbygningen av Eikesdal-Grytten-området i Møre og Romsdal hadde lenge vært kjent. Disse gikk ut på å fange opp nedslagsområdet mellom Eikesdal og Romsdal og føre vannet ned til kraftstasjoner enten ved Grytten i Romsdal eller ved Eikesdalsvatn. Det var med andre ord her fremlagt alternativer fra NVE's side for utbygningen av dette området. Grytten-alternativet var økonomisk klart det mest fordelaktige. Dette fordi man ved å legge kraftstasjonen ved Grytten kunne ta hensyn til en fremtidig utbygning av Rauma, og der ved kanskje kunne bygge det rimeligste kraftanlegg som noensinne var bygget i Norge. Fra representanter for NVE blir det opplyst at en utreder utbygning av Rauma, men at en avgjørelse ikke er tatt. Vi viser ellers til brev fra Rauma kommune (St.prp. nr. 42, 1969-70, s.15), der det heter: "Når det gjelder anleggets plassering i Romsdalen, vil Rauma kommune gjerne peke på at en finner denne plassering riktig bl.a. også ut fra det syn at det med tiden

når Raumafallene i Raumas bielver blir utbygget, vil bli en rekke kraftverk opp gjennom Romsdalen med en samlet ytelse på vel 1000 mill. kWh./..../. Beliggenheten av Grytten kraftanlegg vil da falle både naturlig og teknisk sett riktig i relasjon til anleggene opp gjennom Romsdalen som vil bli liggende som perler på en snor langs en kraftlinje som kanskje vil by seg fram som en naturlig stamlinje øst-vest." (våre understrekninger) Her skal det også nevnes at fylkesmann Sandene i sin uttalelse om utbygningssaken (St.prp. nr.42 s.17) refererer til kommunestyrets utsagn og legger til: "Det er grunn til å merke seg i forbindelse med nåværende konsesjonssak og det valg den gir anledning til, at Rauma kommune er inneforstått med framtidig utbygging av Raumafallene og Raumas bielver, og at det kan haste med disse saker, således også med saksforberedelsen når sakene i sin tid tas opp." Ved skjønn på Åndalsnes var det ellers opplyst at maskinhall og avløp for kraftstasjonen blir overdimensjonert. Slutningene gir seg selv. Nevnes bør det også at personer i Rauma, konfrontert med dette perspektiv, har uttalt at kommer utbygging av Rauma på tale, er det deres tur til å gå til aksjon.

Eikesdal-alternativet hadde imidlertid også sider ved seg som det var verdt å ta hensyn til. Tungtveiende burde det være at man ved dette alternativet beholdt vannet i Eikesdalen. Oppsitterne i Eikesdal og Eresfjord har krav på dette. Spørsmålet var et være eller ikke være for deres grunnæring. Eikesdal-Grytten-saken skulle vise seg å bli den første store prøvestenen for (snm). Hva var så (snm)s prinsipielle holdning til denne saken? Svaret på dette spørsmålet må sees i sammenheng med den intense vannkraftutbygning som drives i Norge. Pr. 1.januar 1970 var 57 tW-timer utbygget av en tilgjengelighet på ca. 130 tW-timer, innenfor en rimelig økonomisk utbygningsramme. De neste 10 års utvikling på energimarkedet vil føre til noe over en fordobling av energibehovet, hvilket vil si at man står overfor en gjennomdrenering av Norge innenfor de neste 10 år. Samtidig vet man at utviklingen fører fram mot nye alternativer for utvinning av elektrisk kraft, - alternativer som er tatt i bruk i Sverige i form av oljefyrte varmekraftverk såvel konvensjonelle som for fjernvarmekraft, og også atomkraft. Spesielt atomkraften venter man skal bli det alternativ som totalt kommer til å overta produksjonen av elektrisk energi. (snm) mener at Norge allerede nå må ta disse alternativer i bruk, - i det hele tatt etterlyser vi større differensiering i energiproduksjonen. I stedet for at energi ensidig skal produseres av vannkraft mener vi at energiproduksjonen bør være sammensatt av en del vannkraft, en del oljekraft, og etterhvert en stadig større del atomkraft. En integrering av det skandinaviske energimarked må også komme på tale gjennom import og eksport av elektrisk energi. Ut i fra dette mente (snm) at Eikesdal-Grytten-kraftverket ikke burde bygges - blant annet fordi verket ikke har større størrelse enn 120 mW og i landets totale energiproduksjon betyr dette svært lite. Samtidig ser vi området som meget verneverdig, spesielt sett i sammenheng med de fjellområder som det allerede foreligger utbyggingsplaner for. Disse områder er: de resterende deler av Jotunheimen, sentrale deler av Hardangervidda med Vøringsfossen, breheimen ved Jostedalsbreen, deler av Trollheimen, hele Innerdalen, øvre del av Lærdalsvassdraget, Aurlandsdalen og Driva er allerede under utbygging.

Om disse planene blir realisert, er de områder som man identifiserer med "Fjell-Norge" gjennomdrenerert, og det vil knapt finnes urørte vassdrag tilbake i Sør-Norge. I tillegg til dette støttet man seg til en totaløkonomisk vurdering av vannkraftutbyggingens konsekvenser. Man satte spørsmålsteget ved kraftkrevende industriens berettigelse, man påviste de kolossale investeringer bak hver arbeidsplass i disse indu-

strier, hvilket neppe kunne gjøre dem til sunne objekter i distrikts-politikken. Miljøet i de tettsteder som vokste opp rundt kraftkrev-ende industri ga en heller ikke tro på denne industris gavnlighet. Videre gikk man inn på problematikken rundt bygdenes overlevings- evne etter en vannkraftutbygning. Resultatet av disse undersøkelsene ga heller ikke indikasjoner om at kraftutbygging var god distrikts- politikk. Man så eksempler på at gamle næringer ble nedlagt i på- vente av konsesjonsavgifter og næringsfond. Kraftutbygningen ga på kort sikt gode arbeidsplasser til bygdene, men når utbygningsperi- oden var slutt, fulgte ofte sentralisering av kommunen og utflytting. Man så sjelden konstruktiv industrireiseing som produkt av konse- sjonsavgifter og næringsfond til bygdene.

På bakgrunn av dette materialet innledet (snm) sin offensiv i Eikes- dal-Grytten-saken. Man konsentrerte arbeidet om to hovedoppslag. For det første ønsket man å reise en opinion mot at dette kraft- verket ble bygget. Dette førte til at Eikesdal-Grytten-området etter- hvert kom til å figurere i en rekke oppsett i dagspresse og uke- presse. Som vesentlige bidrag nevner jeg Sigmund Kvaløys artikkel i Vi Menn, Finn Alnæs: "Fri foss for fall" i Aftenposten, Johan Mar- strander: artikler og kronikker i Aftenposten og Dagbladet. Videre viste Ragnhild Slaatelid, journalist i Morgenbladet, seg å være en solid støttespiller. Hun er i dag medlem av (snm).

Billed-gerilja i NVE.

Billed-aksjonen i NVE og Kommunaldepartementet må også sees som et bidrag til opinionsdannelse. Historien gikk i korthet ut på at man ved et gerilja-angrep bortførte et praktfullt bilde av Mardalsfossen fra foyeren i NVE og ved en enkel høytidelighet ble bildet overlevert til underdirektør Germeten i Kommunaldepartementet. Dette for å uttrykke sympati for det arbeidet som ble gjort i Kommunaldeparte- mentets kontor for natur- og miljøvernssaker, videre for å uttrykke støtte for den dissens som ble nedlagt mot utbygningen i Eikesdal- Grytten-området fra Kommunalministerens side. Bildet ble vennlig mottatt og henger, såvidt man vet, den dag i dag i Kommunaldepar- tementets lokaler. Aksjonen fikk relativt store oppslag i dagsavisene og tjente således sin hensikt. Oppslag nr.2 gikk ut på en bredere informasjon av Stortinget som besluttende organ i vannkraftsaker. Man mente at Stortinget og Stortingets industrikomité, gjennom fag- området NVE fikk en altfor ensidig informasjon om utbyggingssaker. Det følgende vil i store trekk omhandle dette informasjonsarbeidet.

Møte med industrikomitéen.

Som vanlig i (snm)s relativt korte historie ble også dette arbeidet innledet nærmest på sparket. Sigmund Kvaløy hadde under sitt ar- beid med Sommeruniversitetet fått en god kontakt med industrikomi- téens formann, Teddy Dyring. Dyring fant arbeidet i (snm) interes- sant og lovet på et tidlig tidspunkt (snm) et møte med Stortingets industrikomité. Dette møtet kom istand våren 1970. Industrikomi- téen arbeidet på det tidspunkt med innstillingen til Eikesdal-Grytten- utbygningen, og det var derfor naturlig at også vi tok vårt utgangs- punkt i denne saken, til tross for at vi ikke trodde at saken ville bli fremmet i Stortinget i vårsesjonen. Denne feilvurdering skulle vise seg å få store konsekvenser for vårt arbeid med saken, og kanhende også for utfallet. Til møtet med Industrikomitéen møtte, foruten Sigmund Kvaløy ingeniør Lars Eie, magister Paul Hofseth, og interiørarkitekt Per Gaarder. Samtlige av Industrikomitéens medlemmer var tilstede. Møtet begynte med en presentasjon av

(snm). Det ble nevnt at gruppen består av enkeltindivider, tverrfaglig og tverrpolitisk gruppert. Videre at man foreløpig vesentlig hadde beskjeftiget seg med problemer rundt vannkraftutbyggingen, fordi (snm) her føler at tiden arbeider imot dem. Det ble nevnt at (snm) innsamlet materiale på områdene energipolitikk, sosiologiske følger av vannkraftutbygning i bygdesamfunnene, økologiske konsekvenser, problemer rundt kraftkrevende industri, energi, befolkningsmessige problemer og forurensningsproblematikk. Som et poeng ble det påpekt at vår billige vannkraft hevdes å være ren, ikke forurensende, men er allikevel opphav til våre største forurensere, nemlig kraftkrevende industri. Videre ble det nevnt at parallelt med innsamlingen av viten om konsekvenser etc., så man det som vesentlig å utarbeide alternativer til industrireising, stimulering av småindustri og såkalt intelligens-industri, utrede alternativer til energiproduksjon. Man hadde foretatt tre studiereiser til Sverige og Danmark, ekskursjon til atomstasjonen på Kjeller, arbeidet i Sverige ble nevnt, samt at det ble foretatt sammenligninger mellom svensk og norsk energipolitikk. Vår hovedproblemstilling ble formulert slik: Mens vi venter på en helhetsvurdering av våre verneverdige naturområder gjennom landsplan, vet vi at det arbeides med utbygningsplaner for de naturområder som vi kanskje med rette identifiserer som "Fjell-Norge", nemlig Eikesdal-Grytten med Mardølafossen, Driva med Trollheimen, Femunden, Jotunheimen med Gjende, breheimen med Jostedalsbreen, Hardangervidda med Vøringsfossen, Lærdalsvassdraget, og arbeidet med Aurlandsdalen er igang. Det ble fremholdt at denne listen fortviler oss, og at vi føler at målet er fullt. Vi presiserer at vi ikke ønsker et Norge tilbake i steinalderen, men vi setter et spørsmålstegn ved alle disse konsesjonssøknader Stortingets Industrikomité får seg forelagt, uten alternativer til energiutvinning og uten at planleggerne legger et helhetssyn til grunne for sine søknader. Vi mener at NVE med all dens faglige ekspertise og dyktighet har fått for stor makt i dagens situasjon. - Etter denne presentasjonen av (snm) og presisering av synspunkter, orienterte Sigmund Kvaløy om sitt arbeid med en totaløkologisk modell for Eikesdal-Grytten-området. Han fremholdt områdets verneverdige karakter, beskrev Mardalsfossen som natur-arkitektonisk byggverk og som livskilde for en fantastisk flora i fossejuvet og området ned mot Eikesdalsvannet. Videre kom han inn på Eikesdalens befolkningsstruktur, næringsgrunnlag og plass i en videre områdeplanlegging for Møre og Romsdal. Han berørte mikroklima, makroklima, dyreliv og planteliv satt i en bredere vurdering for hele området. Etter Kvaløys innlegg orienterte magister Paul Hofseth om kvantifiseringsforsøk for naturverdier, det vil si forsøk på å finne fram til verdier hvoretter naturressurser som ikke er av økonomisk karakter kan gjøres direkte sammenlignbare med en økonomisk utnyttelse av naturressursene. Dette er et arbeid som tillegges uhyre stor vekt i (snm) og som også Stortingets industrikomité viste stor interesse for. Imidlertid er arbeidet på et så forberedende stadium at det dessverre ikke kan brukes i en argumentasjon mot videre vannkraftutbygging på det nåværende tidspunkt. Siste innlegg fra (snm)s side var ved ingeniør Lars Eie og omhandlet fjernvarmekraft som alternativ til vannkraft. På grunn av den korte tid som var til rådighet var det kun deler av vårt syn på fjernvarmealternativet som kunne fremlegges. Det fremgikk imidlertid tydelig at dette stoffet var ukjent for Stortingets industrikomité, og det ble reist stor tvil om alternativet var brukbart. Fra (snm)s side ble det imidlertid fremholdt at det allerede i Sverige var 18 fjernvarmeanlegg i drift, - anlegg som hadde vært i drift i mange år. Vi fremholdt at sannheter neppe kunne miste sin verdi selv om de ble forflyttet på norsk side av grensen. Alternativet ble understøttet med et tallmateriale som viste at allerede på størrelsesnivået 120 mW, hvilket tilsvarer Eikesdal-Grytten-prosjektet,

er fjernvarmekraft vannkraften økonomisk overlegen. Fjernvarmekraft som alternativ til Aurlandsutbyggingens 6630 mW ble også nevnt, understøttet med tallmateriale. Etter (snm)s fire innlegg gjenstod 20 minutter av møtet. Det er kanskje riktig her å innskyte at Stortingets industrikomité, når den mottar utenforstående til sine møter, kun lar seg informere, for deretter å stille spørsmål, uten å innlate seg på diskusjoner. Det hadde imidlertid tegnet seg syv representanter på formannens taleliste. Av disse syv fremholdt hele fem nødvendigheten av et senere møte med (snm) for i mer uformelle former å kunne diskutere de saker som var blitt reist på møtet. Per Hysing Dahl etterlyste, liksom (snm), en helhetsvurdering i vår ressursutnyttelse. Han stilte seg tvilende til at den oljebærende 100,- pr. tonn som var blitt brukt i tallmaterialet for understøttelse av fjernvarmeprosjektet, var relevant. Vi kunne imidlertid fortelle ham at for Malmøkraftverkets vedkommende var det sluttet avtale om en pris på sv.kr 52,- pr. tonn olje, olje av svovelinnhold 0,4 til 0,6%. Representanten Ulveseth reiste spørsmål om den fjernvarmeslynge som måtte legges ned for at byer kunne nyttiggjøre seg fjernvarmemuligheten. Han påviste tekniske vanskeligheter og høye priser. Han tekniske kompetanse for å bedømme et slikt spørsmål skulle være over enhver tvil, idet han tidligere har virket som kommuneingeniør på Vestlandet. Hans vilje til fortsatt vannkraftutbygging turde imidlertid være kjent idet han står som far av Vestlandsplanen. Representanten Kveli, som er saksordfører for Eikesdal-Grytten-området fremholdt nødvendigheten av den totaløkologiske modell som Sigmund Kvaløy hadde snakket om, og bad om snarest å få den oversendt. Han mente at utbygningen av Eikesdal-Grytten-området var et spørsmål om eksistensmuligheter for distriktet, med andre ord ren distriktsproblematikk. Representanten Olav Knudsson, som i sin tid var saksordfører for Aurlandsutbyggingen, bad om mer stoff på fjernvarmealternativet. Han ønsket et møte med (snm) etter at energimeldingen var kommet. Representanten Helland sa seg enig i et uoffisielt møte. Representanten Hellem, saksordfører for Daudevassprosjektet, spurte om man har eksempler på land hvor man har gått for langt i vannkraftutbygningen. Representanten Sonja Ludvigsen mente at en omlegning fra elektrisitet til fjernvarme som oppvarmingskilde for boliger måtte bli dyrt for forbrukerne. Dette spørsmålet har ingeniør Lars Eie senere tilbakevist. Møtet ble hevet av industrikomitéens formann Teddy Dyring, som fremholdt det ønskelige i at Industrikomitéen og andre komitéer i Stortinget også hadde kontakt med grupper utenfor Stortinget. Han ønsket oss velkommen tilbake på andre saker og fremholdt det eksepsjonelle i at vi hadde fått foretrede for Stortingets Industrikomité på et tidspunkt da komitéen var overbelastet med saker. Om nytten av et slikt møte er det vanskelig å si noe konkret. Imidlertid støttet det opp under vår forutanelse om at Stortingets komitéer gjensidig informeres av fagorganene på saker som i større eller mindre grad er forhåndsbesluttet. Imidlertid tror vi at slike kontakter kan være positive, møtene må bare forberedes meget nøye og målsetningen må være helt klar. Det fremgikk tydelig at en del representanter var åpne for nytt stoff, andre derimot hadde tatt standpunkt i den sak vi behandlet og var ikke villig til å motta nytt stoff som kunne rokke ved deres beslutning.

(snm) og i-komitéen til Eikesdal.

Som et mellomspill i (snm)s arbeid våren 1970 reiste en gruppe bestående av Sigmund Kvaløy, Annabel Torgersen, supplert av juriststudenten Schei opp til det første skjønnet i Aurland. Gruppen reiste med et mandat fra Norges Naturvernforbund som gikk ut på å reise

krav ved skjønnnet på vegne av Naturvernforbundet, fordi naturverdier som man kunne forutse ville bli ødelagt ved utbygningen i Aurlandsdalen. Eikesdal-Grytten-prosjektet kom således noe i bakgrunnen. Imidlertid, kort etter tilbakekomsten fra Aurland, viste et filmteam fra NRK seg interessert i et opptak i Eikesdalsområdet. En ny gruppe ble gjort reiseklar; den bestod denne gang av Sigmund Kvaløy, Lars Eie og Johan Marstrander. Under sitt opphold i dalen ble gruppen gjort kjent med den lokale problematikk i forbindelse med den tidligere utførte Aura-utbyggingen og takrenne-prosjektet, som stjal ytterligere vann fra dalen. Den urettferdighet hvormed den lokale befolkning var blitt behandlet av hovedstyret gikk til fulle opp for (snm). Man så i dette sterke argumenter for at utbyggingen på Gryttensiden ikke måtte finne sted. Gruppen kom tilbake med et intervju og filmmateriale som viste seg å få stor betydning for vårt videre arbeid. Kvaløy, Eie og Marstrander var videre sterkt engasjert av det de hadde hørt og det de hadde sett og opplevet oppunder fossen såvel ved dagtid som ved nattetider. Det viste seg at (snm) på turen også hadde fått solide kontakter i Kringkastingen, kontakter som vi sterkt hadde manglet og sterkt hadde ettersøkt.

Hvordan skulle arbeidet videre tilrettelegges? Igjen kom tilfeldigheter inn i bildet. Det var til stadighet motstridende meldinger om når Eikesdal-Grytten-saken skulle opp i Stortinget. Fra flere hold ble det forsikret at saken ikke ville bli tatt opp i vårsesjonen, men utsatt til høsten. Imidlertid, plutselig, avgav Industrikomiteén sin innstilling og saken ble satt opp på dagsordenen for behandling den 17. juni 1970.

Industrikomiteén hadde i mellomtiden foretatt en befaring i Eikesdalen. Denne befaringen er verd en kort kommentar. Komiteén reiste med helikopter, fjellet var enda ikke helt snebart. Etter besøk i Åndalsnes og Eresfjord hadde komiteén en ettermiddag og en kveld til rådighet i selve Eikesdal. Det ble arrangert et møte med bygdas folk i Menighetshuset, der Industrikomiteéns medlemmer fikk anledning til å stille spørsmål og lokalbefolkningen til å fremsette sine ønsker. Møtet var ikke særlig langvarig. Den resterende del av kvelden og natta ble brukt til rekreasjon og forfriskninger på Reitan pensjonat, hvilket Industrikomiteén sikkert kunne ha godt av etter en intens arbeidsperiode. Selvfølgelig kunne rekreasjonen vært henlagt til Mardalen hvor utbygningen truet et av de mest særpregede og vitenskaplig viktige naturområder i Norge. Industrikomiteén ville i såfall hatt litt bedre belegg for sin påstand om at befaringen hadde vært grundig. Befaringen ble foretatt altfor tidlig på året til at det var mulig å befare det fjellområdet som komiteén gikk inn for å omdanne til sistene. De har senere uttalt at denne befaringen var en av de grundigste som Industrikomiteén noensinne har foretatt. Dette til orientering. - Denne befaring var før filmopptakene i juni. Mens (snm)-gruppa var i Eikesdal, avgav industrikomiteén sin innstilling. (snm) var den kvelden forsamlet på Reitan Pensjonat sammen med mange Eikesdølinger. Disse uttrykte at vi gjerne kunne ringe inn til avisene at de var rede til å foreta sprengninger også i "Takrenna" dersom denne innstillingen gikk gjennom i Stortinget. Vi kom imidlertid ikke fram til avisene da det var for langt på natt.

Lobbyvirksomheten tar til.

Man var nå klar over at arbeidet med Eikesdal-Gryttensaken måtte gis full prioritet fram mot det tidspunkt da saken skulle opp i Stortinget. Alle (snm)s andre aktiviteter ble lagt til side. Morgenbladets Ragnhild Slaatelid, som også var med til Eikesdal, fulgte opp i sin avis med en rekke artikler fra området. Johan Marstrander skrev vesentlige bidrag til Dagbladet. Sigmund Kvaløy arbeidet intenst med sin totalvurdering som blant annet var rettet til saksordfører Kveli.

Saken hadde passert de vanlige kanaler for saksbehandling. Etter prosjektering i NVE var saken passert Hovedstyret, derfra til Industridepartementet som så hadde sendt meldingen til Stortingets Industrikomite, som proposisjon. Saken var ferdigbehandlet i komiteen og skulle så behandles i selve Stortinget. Følgelig forstod vi at hvis ikke eksepsjonelle opplysninger kom fram, måtte vi for å kunne forpurre prosjektet bearbeide de stortingsmenn som skulle ta stilling til saken når den kom opp til votering.

Igjen kom tilfældighetene til hjelp. Venstre hadde nedsatt et utvalg for å bedømme de muligheter som åpnet seg gjennom oljefunn på Nordsjøfeltene. Leder for gruppen var Hans Hammond Rossbach (V), Møre og Romsdal, - med andre ord fra samme fylke som Eikesdalsområdet. Rossbach var tidligere kjent av (snm) gjennom en diskusjon man på et tidligere tidspunkt hadde hatt med ham om beslutningsprosessen og muligheten for å føre mer myndighet tilbake til Stortinget. Det ble bedt om et møte, og saken ble fremlagt for Rossbach, som straks viste seg sterkt interessert. For ham var forholdet til oppsitterne i Eresfjord og Eikesdal viktig, videre fant han det sjokkerende at Stortingets Industrikomite ikke var informert i fjernvarmeproblematikken. På dette grunnlag fant han å ville stille et utsettelsesforslag for behandlingen av Eikesdal-Grytten-prosjektet. Imidlertid var det opp til (snm) å fremskaffe det materiale som skulle stilles til rådighet for Rossbach i hans innlegg og hans forsøk på å vinne tilhengere for sitt utsettelsesforslag. Ifra samtlige politiske partier i Nesset kommune var det kommet anmodning til Stortinget om en utsettelse av saken.

Stortinget ville kunne bli stilt overfor tre muligheter ved votering i denne saken. For det første: Industrikomiteen hadde delt seg i et flertall og et mindretall. Flertallet under saksordføreren Kveli gikk inn for utbygging på Gryttensiden, det vil si overføring av vannet i området til Romsdalen. Mindretallet, under Per Hysing Dahl, gikk inn for en utbygning på Eikesdalsiden, det vil si at vannet skulle forbli i dalen. Som punkt 2 kom Hans Hammond Rossbachs utsettelsesforslag inn. Forslaget hadde følgende ordlyd: "Stortingsproposisjon nr. 42 for 1969/70 om samtykke til utbygning av Eikesdal-Grytten kraftanlegg m.v., tilbakesendes Regjeringen. Stortinget forutsetter at Departementet har saken under vurdering og forelegger den for Stortinget i løpet av de nærmeste to år". Rossbachs forslag ble fremlagt på vegne av ham selv, representantene Einar Førde, Kristoffer Rein og Torstein Tynning. For (snm) stilte også dette opp alternativer som måtte vurderes. Utbygningen på Romsdalssiden, altså ved Grytten, ville etter vår oppfatning bety total rasering av det nedslagsområdet som det her var snakk om,

dessuten betød den moralske vurdering i Eikesdalingenes og Eresfjordingenes krav om at vannet måtte forbli på deres side meget for (snm). Det vil si at vi i en taktisk vurdering kunne gå med på mindretallets innstilling som en nest-beste løsning. Uttalt lå det i dette indikasjoner om at hvis mindretallets forslag vant fram, ville interessen for utbygningen av området ikke lenger være så stor, i det vi så det som det primære for Vassdragsvesenet å få lagt kraftstasjonen til Grytten for derigjennom også å kunne oppfange en senere Rauma-utbygging. (snm)s hovedmålsetting var altså total fredning av området. Dette var det imidlertid ikke fremmet forslag om. En slik løsning kunne bare opparbeides på lengre sikt, altså ved utsettelse.

Brev til stortingsrepresentantene.

Arbeidet med Eikesdal-Grytten-området var nå av Naturvernforbundet i sin helhet overlatt til (snm). Forbundet ble holdt løpende informert om arbeidet i Stortinget, og var til stor støtte ved sitt arkiv. På vegne av seg selv og Naturvernforbundet utarbeidet (snm) et 15 siders stensilert brev tilstilet hver enkelt stortingsrepresentant om hvilke skadevirkninger og andre momenter av alvorlig art som ikke var blitt studert i forarbeidet til stortingsdebatten. Alle relevante argumenter ble her trukket inn. Brevet konkluderte med at dette området burde skåned for utbygging. Brevet blr sendt sammen med en mengde andre konkrete opplysninger om området i form av artikler og konkretiseringer av de 13 punktene henvendelsen inneholdt.

Overleveringen av brevet støtte på komplikasjoner som kanskje forteller litt om Stortingets holdning til utenforstående gruppers arbeid med saker under forberedelse i Stortinget. Man ble først avvist av Stortingets kontorsjef, til tross for at man påpekte at brevene kunne vært adressert og sendt til hver enkelt av stortingsmennene gjennom posten. Nå hadde man imidlertid valgt å brunge hele brevsamlingen opp til Stortingets kontor for derfra å kunne distribueres ut til de nekelte representanter. Dette ble gjort for å demonstrere en holdning, dessuten for å spare porto. Framgangsmåten ble altså i første omgang avvist. Man måtte helt opp til Stortingspresidents-nivå for å få en godkjennelse for framgangsmåten, og denne kom også svært betinget. Imidlertid fant stortingspresident Ingvaldsen til nød å kunne akseptere at brevene ble overlevert.

Ro og orden i Stortinget.

Holdningen fra Stortingets kontorsjef og president var til å begynne med til stor irritasjon for (snm). Etter nærmere ettertanke kom man imidlertid til at denne innstilling kanskje heller fortalte litt om Stortingets holdning generelt. Dette ble videre underbygget ved et møte med Arbeiderpartiets midlertidige gruppefører, representanten Guttrom Hansen, den 16. juni - to dager før saken skulle opp til votering. Guttrom Hansen hadde tidligere vist seg å være på linje med (snm) i mange naturvernsspørsmål. Ved en rundebordskonferanse på NTH hadde han til og med uttrykt at "det blir ingen virkelig forandring i naturvernet i forbindelse med kraftverksutbygginger før folket tar saken i sin egen hånd og setter seg foran bulldozerne". Da saken imidler-

tid ble fremlagt for ham, var han ikke villig til å ta standpunkt for Rossbachs utsettelsesforslag. Hans begrunnelse gikk ikke på naturvern eller betydningen av de saker vi arbeidet med. Han førte problemstillingen tilbake til den arbeidsorden som hersket i Stortinget, og påpekte at et utsettelsesforslag, for å være brukbart i denne sammenheng, burde være fremlagt for Stortingets Industrikomite på et meget tidligere tidspunkt, deretter behandlet i Industrikomiteen for så å fremkomme som tilleggsforslag eller i alle fall vurdering i komiteens innstilling. Som forslaget nå var gjort kjent gjennom pressen, og enda ikke verserte offisielt i Stortinget, så Guttorm Hansen forslaget som et forsøk på å skape uro i Stortingets arbeidsform. Ordrett sitert: "Man kan ikke skape bråk i Stortingssalen".

Vår utlegning av dette må være at enhver stortingsmann skal være sikker på at i det øyeblikk han kommer inn i Stortingssalen kan intet uforutsett skje. I Stortingssalen tas ingen beslutninger. Alt forarbeid skjer i komiteene, beslutningene tas på gruppemøter. Benkeforslag skåper bråk, utrygghet og unødvendig spille av tid. Man skal vite at man går til en trygg arbeidsplass når man inntar sitt sete i Stortingets sal.

Guttorm Hansens holdning var en stor skuffelse for oss. Representanten Tove Pihl, også fra Arbeiderpartiet, fremkom imidlertid med uttalelser som kunne tolkes diametralt motsatt av Guttorm Hansens holdning. Hun erklarte at hun ville støtte Rossbachs utsettelsesforslag. I tillegg til dette kritiserte hun imidlertid (snm)s arbeid i Stortinget. Hun mente at vi burde ta mønster av dem som fikk Stortinget til å beslutte en distriktshøyskole lagt til Bø i Telemark. Disse drev hav hun kalte "intelligent service" i Stortinget. De var klar over de forskjellige representanters holdning, de forskjellige konstellasjoner, de forskjellige grupper som kunne stilles opp mot hverandre, spilles ut mot hverandre, for derigjennom å oppnå støtte for Bø-alternativet. Framgangsmåten virket besnærende. Var den imidlertid ikke nettopp uttrykk for en holdning som (snm) selv hadde møtt i sine kontakter i NVE og andre fora som beslutter i vassdragsaker, nemlig infiltrasjon og manipulasjon i stedet for saklig informasjon. Man fant å måtte ta avstand fra framgangsmåten. Hva stortingsmenn i et visst monn venter seg av utenforstående grupper forteller imidlertid Tove Pihls uttalelser litt om. Kanskje bekjemper man best et maktapparat ved selv å bygge opp et maktapparat med samme struktur som det man bekjemper. Hva om så målet forsvinner i maktgleden? (snm) fortsatte etter sin opprinnelige, kanskje klossete, framgangsmåte: Samtaler med representantene, argumentasjon for vårt syn.

Møte med komite-formannen og saksordføreren.

To dager før votering, samme dag som møtet med Guttorm Hansen, skjedde det ting som satte fart i utviklingen. Lars Eie hadde om morgenen en samtale med ingeniør Mæhlum i Vassdragsvesenet. Samtalen gjaldt en rapport som lenge hadde vært kjent av (snm), men hvor konklusjonen manglet. Lars Eie hadde oppsøkt Mæhlum for å få denne konklusjonen. Rapporten var en sammenligning mellom varmekraftutbygning og det prosjekterte Eiesfjordsanlegget som berører store deler av Hardangervidda. Under samtalen med Mæhlum fremkom konklusjonen, nemlig: Under en viss leveringssikkerhet

med marginalkostnader på produksjon av elektrisitet på 2,8 øre pr. kWh ville det ikke være lønnsomt å bygge et kraftanlegg på størrelse med Eidfjordnivleggene før 2.000 mW varmekraft er utbygget på det elektriske nettet. Denne konklusjon var for oss sensasjonell. Den var en bekreftelse av generaldirektør Hvedings tidligere påstander, disse som er kalt "Hvedings egne hjertebarn", - nemlig at varmekraft har en foredlende virkning på vannkraften i en grad av 4 - 5 kWh. Her hadde vi beregningene servert på et fat. Når disse kunne gjøres relevante for et kraftverk av størrelsen Eidsfjord, så måtte dette også gjelde for en størrelsesorden som Eikesdal-Grytten, som jo ville bli vesentlig mindre. Vi var klar over at denne rapport ikke var fremlagt for Stortinget, og at disse tanker ikke var med i Industridepartementets vurdering av proposisjonen Eikesdal-Grytten. Vi følte at vi hadde fått sterke kort på hånden. Rapporten ble først fremlagt for representanten Hans Rossbach. Han var enig i den framgangsmåte vi skisserte, nemlig at vi ville innkalle Industrikomiteens formann, Teddy Dyring, og saksordføreren Olav Kveli til et møte samme dag. Dette møtet kom i stand i Stortingsrestauranten kl. 18.00 den 16. juni. Da møtet tok til, fremholdt vi med en gang at vi ville fremlegge et materiale som vi visste tidligere ikke var kjent av Stortingets Industrikomite, og som følgelig ikke var blitt vurdert den gang Industrikomiteen kom fram til sin innstilling. Vi hevdet at materialet var så viktig at det naturlig måtte føre til at Eikesdal-Grytten-saken ble utsatt. Formannen, Teddy Dyring, sa da at han på sin side var villig til å fremlegge et materiale for Industrikomiteen, såfremt han fant det viktig. Han fremholdt imidlertid det alvorlige i den situasjon som var oppstått og ba oss opptre med stor saklighet. Møtet med overingeniør Mæhlum ble referert og rapporten fremlagt. Vi hevdet at den vurdering som rapporten tok for seg, også måtte gjelde for et kraftverk av størrelsen Eikesdal-Grytten og at det faktum at en slik rapport ikke var fremlagt for Industrikomiteen uvegerlig måtte føre til en utsettelse. Teddy Dyring besluttet da, etter konferanse med Olav Kveli, at dersom (snm) neste morgen kunne fremlegge et skriv fra NVE, overingeniør Mæhlum, på at disse vurderinger for Eidsfjordskraftverket også kunne gjøres relevante for Eikesdal-Grytten-anlegget, så ville den bli fremlagt for Industrikomiteens medlemmer. Konsekvensen av en slik fremleggelse kunne han ikke utsi noe om på vegne av Industrikomiteen. Han la imidlertid til for egen regning at han anså mulighetene store for en utsettelse hvis vi kunne fremskaffe det omtalte materialet.

På dette stadium inntrådte to mellomspill: For det første - Hans Rossbach ringte øyeblikkelig NVE og ba om å få tilsendt et antall på 30 av omtalte rapport. Dette ble ikke nektet ham, men oversendelsen ble trenert, slik at utsettelsesfraksjonen først fikk dokumentet i hende noen timer før saken skulle opp i Stortinget til votering. Mellomspill nr. 2: Under møtet med Teddy Dyring og Olav Kveli støttet også statsminister Per Borten til. Statsministeren ble orientert om (snm)s virke i Stortinget på angjeldende sak og ble forelagt det dokumentet som det hadde vært snakket om. Hans første spørsmål til dette var om Industriministeren var informert i denne saken. Da dette ikke var gjort, gikk han personlig god for at vi neste morgen skulle få et møte med industriminister Rostoft.

Ekstraordinært møte med i-komiteen:varmekraft.

Dette separate møte ble det imidlertid aldri noe av, i det vi, uten skrivet fra NVE, morgenen etter ble innkalt til ekstraordinært møte i Stortingets Industrikomite kl. 11. Foruten Industrikomiteens medlemmer skulle Lars Eie og Per Gaarder møte fra (snm) og overingeniør Mæhlum fra NVE. Det var tydelig at det nå var fart i sakene. Møtet kl. 11 ble imidlertid utsatt i første omgang til kl. 13, i det generaldirektør Hveding og industriministeren også hadde ytret ønsker om å være tilstede. Parallelt ønsket en del av representantene å følge Hellasdebatten i Stortinget.

Kl. 13 ble så det ekstraordinære møtet satt i Stortingets Industrikomite med de forannevnte deltakere pluss den unge ingeniør som hadde forfattet utredningen på varmekraft. Som en kuriositet med til møtet bragte overingeniør Mæhlum de 30 eksemplarer av rapporten som Rossbach hadde bedt om. Det var tydelig at her skulle Stortinget selv beslutte om Stortinget skulle få rapporten. Møtet ble satt av Teddy Dyring, som med en gang fremholdt at han denne gang ville være en hård møteleder. Stortingets Industrikomite ønsket å få seg forelagt det omtalte dokumentet, og få (snm)s og generaldirektør Hvedings vurdering av hva dokumentet innebar. Det var merkbart at man nå ikke ønsket slinger i valsen, og at en del medlemmer av Industrikomiteen allerede var irritert over den forsinkede saksbehandling. Formannen refererte (snm)s påstand om nevnte dokument hadde betydning for Eikesdal-Grytten-saken, og ga deretter ordet til den unge ingeniør som hadde forfattet utredningen. Vedkommende fikk den lite prisverdige jobb å ta avstand fra alt han hadde skrevet. Det var tydelig at man her ikke ønsket å gi klare indikasjoner slik de fremkom i konklusjonen. Generaldirektør Vidkun Hveding ble spurt direkte fra formannen om dette dokumentet kunne gjøres relevant for Eikesdal-Grytten-området. Hveding svarte med et ubetinget "nei". Da han ble bedt om å begrunne dette, kom han med en komplisert utredning der det ble fastslått at den leveringssikkerhet som var brukt i dette dokumentet ikke var det samme begrep for leveringssikkerhet som vanligvis brukes i norsk kraftverksterminologi. Man opererte her med et svensk begrep, som var av en noe annen karakter enn det tilsvarende norske begrep. Dessuten var rapporten avfattet under forutsetninger av helt spesielle økonomiske situasjoner, som Hveding også ga det teoretiske grunnlag for. Man satt tilbake med følelsen av forvirring, - forvirring på et meget, meget høyere plan. Det var tydelig at det som stod i dokumentet, hvis der overhøyet stod noe, kun var forbeholdt folk med teknisk høyskole eller høyere utdanning. Stortingsfolk og kraftverksammatører tilhørte tydeligvis ikke denne kategori.

Imidlertid stod Hvedings tidlige uttalelse om at varmekraft foredler vannkraft i forholdet 1 : 5 fremdeles ved makt, og det var dette forholdet vi ønsket å belyse og ønsket å få medtatt i vurderingen for det det angjeldende kraftverksprosjektet. Fra (snm) ble det under møtet hevdet at Stortingets Industrikomite var mangelfullt orientert og informert fra Industridepartementet og faginstansen NVE. For det første henviste vi til den rapport som var nevnt, videre til det faktum at fjernvarmekraft ikke på noe tidspunkt er bragt inn i norsk energidebatt. At fjernvarme i det hele hadde noen tilknytning til Eikesdal-Grytten-anlegget, benektet Hveding. Det ble fra (snm)s side hevdet at en 44 mW-

stasjon plassert i en av Møre og Romsdals byer som fjernvarmekraftverk, dvs. for kombinert produksjon av varmtvann og elektrisitet, fullt ut ville dekke det energitilskudd som Eikesdal-Grytten ville gi. Det ville dessuten kunne bygges for en vesentlig mindre kapitalinnsats og med energiprodukter til en vesentlig lavere pris. På direkte spørsmål fra et av Industrikomiteens medlemmer svarte Hveding benektende at en 44 mW's mottrykksturbin var brukbar til dette formål. Dette var en påstand som han på et senere tidspunkt nok vil måtte komme til å spise opp.

Videre befant vi oss plutselig i den paradoksale situasjon at vi foran NVEs generaldirektør, industriministeren og en samlet Industrikomite, plutselig måtte redegjøre for hvordan Møre og Romsdals energibehov skulle løses i fremtiden. Det ble referert til eksisterende kraftverk, kraftverk under bygning, overføringslinjer sørover, østover og nordover, bygning av fjernvarmeanlegg for Ålesund, Molde og Kristiansund, og det ble uttalt tvil om nytteverdien av fortsatt ekspansjon for aluminiumsverket på Sunndalsøra. Denne siste forbruker nesten 2/3 av kraften i Møre og Romsdal. Møtet ebbet ut i en kryssild av spørsmål og motspørsmål om fjernvarme, alternative energidekninger, industrireisning og distriktspolitikk. Temperaturen var til sine tider meget høy. Før møtets slutt gjentok industriministern sitt løfte til (snm) om et møte med direktør Hveding på Industriministerens kontor en gang i august 1970. Temaet for dette møtet skulle være fjernvarmekraft som alternativ til vannkraft i Norge. Ellers inntraff det et artig intermsso da det med Industrikomiteen ble diskutert hvorvidt rapporten, 30 i tallet, skulle overlates Hans Hammond Rossbach. Flere av medlemmene, spesielt de vannkraftsfrelste, hevdet at en slik rapport ikke kunne tildeles en spesiell stortingsrepresentant. Først etter at overingeniør Mæhlum hadde orientert om på hvilken måte enhver annen borger av kongeriket Norge kunne skaffe seg rapporten, ganske enkelt ved å telefonere til NVE, ble rapporten frigitt også for stortingsrepresentanten Rossbach. Et intelligent mellomspill.

At (snm), helt på slutten av møtet, lot seg taktisk overrumple, er en helt annen sak. Ikke før møtet ble hevet, fremsatte komiteens viseformann, representanten Ulveseth, et forslag om at Industriministeren og generaldirektør Hveding skulle bli tilbake i Industrikomiteen etter at (snm)s representanter og overingeniør Mæhlum hadde forlatt lokalet. Hva som så senere ble sagt, så å si på kammerset, er oss følgelig ukjent. At industrikomiteens innstilling ikke ble forandret, det vet vi imidlertid klart nok. Vi følte nå at de forskjellige institusjoner mente at saken var moden til å behandles i Stortinget, - hvilket da også fant sted dagen etter, den 18. juni 1970.

Stortingsdebatten.

Voteringsresultatet ble som følger: 1. Hans Hammond Rossbachs forslag ble med 117 mot 16 stemmer ikke bifalt. 2. Per Hysing Dahls forslag ble med 78 mot 56 stemmer ikke bifalt. 3. Komiteens innstilling bifaltes med 88 mot 41 stemmer. Dermed var Eikesdal-Grytten-området skjebne beseglet, og kraftstasjonen besluttet bygt i Grytten i Romsdalen.

I det følgende refereres en del hovedargumentasjon fra de talere som hadde ordet. Først tilhengere av flertallsinnstillingen:

Saksordfører var Ola H. Kveli (V). Han begynte slik:

"Svært mange vassdragsreguleringssaker er meget vanskelige. Men jeg tror nok at det i hvert fall i Industrikomiteen er full enighet om at den saken vi nå skal behandle er spesielt vanskelig. Dette bl.a. på grunn av de naturverninteresser som er inne i bildet, tidligere utbygginger, og ellers de mange forskjellige interesser som bestandig berøres av slike saker. Særlig vanskelig blir det også når det er aktuelt å overføre vann fra ett vassdrag til et annet. ".

Komiteen hadde samlet seg om at fordelene ved en utbygning av Eikesdal-Grytten var overveiende i forhold til ulempene som Vassdragsreguleringsloven krever det. Dette spesielt på grunn av den vanskelige kraftforsynings situasjonen i distriktet. Det opplystes at kraftforbruket i fylket er 3.700 mWt, hvorav aluminiumsverket på Sunndalsøra bruker hele 2.200 mWt. I 1969 trengtes det en tilførsel på ca. 700 mWt. Eikesdal-Grytten-prosjektet er beregnet å gi 500 mWt, altså 120 mW i 4.000 timer årlig. Om aluminiumsverket på Sunndalsøra kunne saksordføreren opplyse at det hadde behov for ytterligere 1.000 mWt, for å kunne opprettholde de arbeidsplasser - NB: det er et spørsmål om arbeidsplasser 1) - som det har i dag. Årsaken er ombygning og rasjonalisering for mer lønnsom drift. Komiteens underdanighet for utlandsk kontrollert storindustri er tydeleg: "Storindustriens behovsauking er naturligvis avhengig av i hvilken grad myndighetene vil gi tillatelse til videre utbygging. Men det som er på det rene, er at industrien har ønsket om en utvidelse".

Saksordføreren trodde ikke på overføringsmuligheter fra andre distrikter. Han kom inn på fjernvarmekraftverk, og gjorde seg skyldig i den misforståelse at det var snakk om å overføre kraften til Møre og Romsdal. En slik tankegang hadde aldri vært framlagt for Industrikomiteen eller saksordføreren. Man var derimot blitt informert om muligheten av å legge et fjernvarmekraftverk til en av Møre og Romsdals tre byer, eller til alle tre. Det ligger nær å se argumentet eller framstillingen fra saksordføreren som en bevisst feilinformering av Stortinget. 2)

Når det gjaldt varmekraft, fjernvarme etc., henviste saksordføreren forøvrig til diskusjonen om energimeldingen, når den tid kom. Personlig kunne han styre sin begeistring for at vi i framtida skal bli nødt til å satse mye på varmekraft og atomkraft for å dekke behovet for elektrisk kraft: "For min egen del er jeg ganske overbevist om at vi her i landet fortsatt må satse på en fornuftig utnyttelse av vår vannkraft. Bygning av egne varmekraftverk bør da komme i neste omgang".

Man må foreta en totalvurdering av hvordan naturressursene nest kan utnyttes. Totalvurderingen viser seg å være ytterst snever: "Når man har kommet til det resultat at det er nødvendig med slike inngrep i naturen, mener vi det da er riktig å utnytte

1) I dag blir det hevda at aluminiumsverket snart vil ta i bruk Siemens automatiseringssystem for aluminiumsverk, som vil skjere ned arbeidsstokken til 1/10 av det den er i dag. (JG)

2) Da (snm) etter debatten påpekte for Kveli at han ikke hadde nevnt (snm)s forslag om fjernvarmekraftverk i Møre og Romsdal, ble det svart noe i retning av at det ville man ikke ta opp "denne gangen".

naturressursene best mulig etter en totalvurdering. Det gjør man da etter vår mening best ved en utbygging i Grytten, da dette byr på fordeler både økonomisk, anleggsteknisk og driftsteknisk."¹⁾ Ved Grytten-alternativet unngår man dessuten skjjemmende kraftlinjer i Eikesdal, mente saksordføreren. Gryttenalternativet er derfor også naturvernende.

Saksordføreren kom videre inn på på Hovedstyrets uttalelse fra 1958 i forbindelse med Aura-utbyggingen om at ytterligere overføringer fra Eikesdal ikke skulle bli aktuelt, og refererte fra dokumentetne at oppsitterne i Eresfjord/Eikesdal om nødvendig ville gå rettens vei for å få underkjent et vedtak om utbygning i Grytten. Spørsmålet blir som tidlige i saken stort sett bare behandlet som et formelt spørsmål, om hvorvidt Stortinget kan være bundet av en slik uttalelse som tidligere er tatt inn i en proposisjon og fremhevet der. Innholdet i uttalelsen fra 1958 - at videre overføring av vann var uforsvalig - og årsakene til at NVE nå har ombestemt seg, kommer i bakgrunnen. Kveli mente at en slik uttalelse fra Hovedstyret og eventuelt fra enkelte medlemmer av industrikomiteen ikke kunne være bindende for Stortinget, og regnet med at den juridiske side ved disse spørsmål var grundig vurdert under forberedelsen av saken i Vassdragsvesenet og departementet. Han var imidlertid enig i at oppsitterne i Eikesdal og Eresfjord burde ytes betraktelige fordeler i form av kompensasjoner. Valg av det "gunstigste" utbygningsalternativ skulle gi økonomisk mulighet for dette.

Når det gjaldet spørsmålet om å bevare Mardalsfossen, innrømmet han at dette hadde stått sentralt i diskusjonen. Naturvernrådet og Statens Friluftsråd hadde begge i sine uttalelser bedt om at fossen måtte bevares urørt. Kommunaldepartementet hadde sluttet seg til denne henstillingen. Ola H. Kveli mente at problemet var taklet ved flertallets forslag om å bygge en sperredam i tilløpet til Mardalstjern, med en slik lukeanordning at fossen kunne gis tilbake sin naturlige vannføring etter nærmere vedtak av Stortinget. Tiltaket vil bety en merinvestering på 100.000 kr.

Til slutt ville Kveli minne om at vi alle i dag er opptatt av å opprettholde et variert bosetningsmønster og sikre full sysselsetting med gode og sikre arbeidsplasser. En viktig faktor i denne sammenheng var det å skaffe nok leketrisk kraft til rimelige priser. Til spørsmålet om energimelding og landsplan for vreneverdige vassdrag uttalte han at det er vanskelig å tenke seg at vi i påvente av det kan utsette alle våre utbygningsplaner.

Etter Kvelis innlegg ble Hans Hammond Rossbach nektet replikk. Replikordskifte var på et tidligere tidspunkt gjort umulig ved en taktisk, uhyre hurtig manøver fra presidentstolen. - Her bør det for ordens skyld gjøres klart at presidenten, Ingvaldsen, sitter både i NVEs hovedstyre og i styret for Årdal og Sunndal verk, som er eneste spesifiserte årsak til det økende kraftbehovet i fylket og forbruker av nærmere 2/3 av all kraft i Møre og Romsdal.

1) Understrekningen er gjort av oss. (JG)

Ingvald Ulveseth (A), nestformann i Industrikomiteen syntes også at dette var en vanskelig sak, men rent teknisk en enkelt regulering som skulle utføres. Han påpekte at det var første gang det var lagt fram to alternativer for utbygging, og gav NVE ros for det. Kraftsituasjonen de nærmeste årene så han som prekær. År med lite nedbør kan føre til store vanskeligheter for vanlig sivil forbruk og for industrielt forbruk. Dårlig kraftforsyning hindrer industrien i å gjennomføre slike utbygginger som er nødvendige for å trygge arbeidsplassene på eldre industristeder. Særlig gjelder dette for de store kraftkrevende industrivirksomheter, som mange dessverre ikke har særlig til overs for. Hadde vi kraft nok, ville Ulveseth gått inn for en fredning av Mardalsfossen.¹⁾ Han kom deretter med en bred teknisk-økonomisk vurdering av de muligheter som forelå. Hans naturvernargumentasjon var generell, mens derimot hans teknisk-økonomiske vurdering var svært grundig og spesialisert, og tydelig utslagsgivende for hele hans innstilling.

Olaf Knudson (H), tidligere ordfører for Aurlandssaken, gikk inn for kraftstasjon til Grytten, bl.a. fordi man på den måten kan spare den vakre og idylliske Eikesdalen for anleggsmessige inngrep: "Det er få ting som skjemmer mer enn en kraftlinje". Han bruker senere uttrykket "en skremmende kraftlinje". Da ville idyllen være vekkt. Han sier videre: "Jeg er overbevist om at Eresfjord og Eikesdalen, med Eikesdalsvatnet har meget store muligheter for å bli en turistbygd av rang, når en bare får veiforbindelse til Lesja og veiforbindelse til Sunndalsøra". Han la stor vekt på at alle de faglige instanser enstemmig var gått inn for Grytten. Det gjelder planleggerne, hoedstyret, departementet, elektrisitetskontoret i Møre og Romsdal, og industrikomiteens flertall. Han uttaler: "Jeg synes nok at det skal meget sterke grunner til for å gå imot en enstemmig faglig vurdering. Slike grunner finnes etter mitt syn ikke i denne sak."

Kompliserende for ham er at Mardalsfossen, Norges og Nord-Europas høyeste foss, blir berørt av denne utbyggingen. Han uttaler seg nedsettende om departementets trekk-i-snor-system og uttaler: "Folk smiler av det arrangementet". Om mindretallets forslag sier han: Dessuten tror jeg at en så sterkt amputert plan og en så kostbar plan som den mindretallet foreslår, neppe noen gang vil bli realisert". Dette understøtter (snm)s mistanke om at mindretallets forslag kunne være et godt kamuflert fredningsforslag. Olav Knudsson mente han hadde grunn til å tro at de to realistiske alternativene i denne saken er enten utbygging til Grytten eller ingen utbygging i det hele tatt. Han understreker at kraftbalansen i distriktet er dårlig, og oppsummerer sin argumentasjon på følgende punkter: Næringsfond til Nesset kommune på 7 mill. kr, skatteinntekter kr. 433.000, konsesjonsavgifter, tilskudd til en vei 3 1/2 mill. kr. Dertil støtte til vannings- og vannforsyningsanlegg. Videre Grytten-alternativets naturvernende karakter: sparer Eikesdalen for kraftstasjon, skjemmende kraftlinje, og sparer Nedre Mardalsvatn.

1) Jfr. generaldirektør Hvedings uttalelse i "Energiprognoser og vassdragsutbygging", Miljøvern og kraftutbygging, Oslo 1970, s. 62: "Om man av hensyn til naturverdier vil avstå fra utbygging av en vannkraftkilde eller et reguleringsmagasin, blir ikke energiforsyningen dermed innskrenket, den kan bare komme til å koste noe mere. Energiforsyningens interesser, når de kommer i konflikt med naturvernets, er av rent økonomisk art".

Thoralf Westermoen (Kr. F) slår fast: "Det er sørgelig at man alltid må gjøre inngrep i naturen hvis man skal bygge ut fossefall". Slike saker setter følelsene mer i sving enn den sunne fornuft. Vidare påpeker han det riktige som er sagt av herr Rossbach i hans innlegg tidligere, at vi i dag har andre kilder for kraftutbygging. Vi har det og vi får det enda mer. Situasjonen i distriktet er imidlertid slik at man ikke kan vente på at slike ting skal skje. Han viser til at kraftbehovet i Møre og Romsdal fylke stiger med 8 - 10 pst. hvert år. Om sitt votum i saken sier han:

"Jeg hører til flertallet i komiteen, de syv som går inn for at anlegget bør ligge i Grytten, og når jeg gjør det, er det fordi jeg bygger på hva fagfolk sier. Jeg holder meg til proposisjonen. Jeg holder meg til Statens Vassdragsvesen og dets eksperter. Det gjør et flertall i komiteen. Jeg holder meg til at Grytten er det billigste alternativ - det er 14 mill. kroner billigere /.../ vi får mer kraft for færre penger ved å bygge ut anlegget i Grytten."

Sonja Ludvigsen (A) tok sitt utgangspunkt i at energimengdene representerer store verdier for landet og kraftutbyggingen har bidratt til å legge grunnlaget for et solid næringsliv og økte muligheter for rask økonomisk vekst. Hun understreker distriktets behov for kraft. Imidlertid er hun også klar over betydningen av snarest mulig å få kartlagt og klart øremerket hva våre enkelte vassdrag skal benyttes til, av hvem og hvordan. Men vesentlig i hennes argumentasjon står følgende sitat:

"Hva ville det f. eks. bety om man unnlot utbygging i den foreliggende sak? Så langt jeg har oppfattet det, ville det bl.a. innebære at hundrevis av arbeidsplasser ble stående i fare - med alle de problemer for en kontinuerlig anleggsdrift. Eksempelvis kan nevnes at Trollheims-anleggene nå skal nedtrappes fra nærmere 200 mann til 10 allerede førstkommende vinter."

(snm)s kommentar: Altså kraftutbygging for å holde kraftutbyggerne i arbeide. Hun kommenterer varmekraftverk: "Både fagetat og departement har overfor komiteen bestemt hevdet at i relasjon til den utbygging vi her står overfor, er ikke dette noe realistisk alternativ, og dette må vi kunne stole på". Ekspertisen og den utøvende myndighet regjerer over den beslutende myndighet! Hun velger det utbyggingssalternativ som "med minste skader gir største fordeler. For meg er valget da blitt utbygging mot Grytten."

Arnt Hagen (S), påpeker at noen hver er opptatt av naturvern. "Personlig er eg sterkt opptatt av korleis vi best kan bevare Mardalsfossen". Han etterlyser landsplan for verneverdige vassdrag, og opplyser at han vil stemme imot utsettingsforslaget fra Rossbach - men for Gryttenalternativet. Han understreker ellers et punkt av interesse, nemlig at erfaringer fra andre bygder viser at når utbygningsperioden er over, blir det ofte en viss stagnasjon i kommunene.

Flere talere bruker som argument for utbygging i Grytten at Neset dermed får større næringsfond som erstatning. Ellers er kraftbehovet i fylket gjennomgangstema, og veien fra å slutte fra dette til regulering av Eikesdal-Grytten-området er kort viser det seg. Alv Jacob Fostervoll (A) mener det ikke er rett som Garbo har hevdet i debatten at det er aluminiumsverket på Sunndalsøra en slåss for. "Det er ikke i første rekke det. Det

Det er et generelt underskudd på elektrisk kraft i dette fylket, og vi er ute etter kraft for å kunne bygge fylket videre ut. Det er den enkle kjennsgjerning. Vi kan ikke tilrå at en utsettelse blir vedtatt her nå." Imidlertid ser han i forslaget fra Rossbach en kritikk av regjeringen for sendrektighet når det gjelder å trekke opp retningslinjer for den fremtidige energipolitikk. Men generelt, distrikt og natur tjenes best ved at man bygger ut i Grytten i Rauma kommune.

Paul Svarstad (H) sa: "Eg vil gjerne på tampen av denne debatten at dei som i den seinare tid har spesialisert seg på nvturvern, skal få vite at vi som tidlegare har gått inn for kraftutbygging og også har tenkt å halde fram med det, vi er naturelskarar vi og. Vi er glade i Norge og vi er glade i norsk natur. Eg reknar meg personleg som ein av dei store naturelskarar. Det vil eg gjerne ha sagt". For mange naturvernere mener han at de oppdager norsk nvtur i takt med vassdragsvesenet og departementets forslag om kraftutbygninger. Han mener det gjaldt Aurlandsdalen, og tror også det gjelder Mardalsfossen. Svarstad er kommet fram til sin innstilling etter å ha hørt på debatten, og nøkternheten og den saklige styrke i innleggene til representantene Knudsson, fru Ludvigsen og Ulveseth. Han går inn for utbygning i Grytten.

Guttorm Hansen (A): "Antagelig burde dette området bli fredet. Antagelig burde Vassdragsvesenet ha holdt det gamle løftet som det har gitt". Videre: "Jeg beklager at denne sak er kommet i en slik situasjon som den er, og jeg beklager at den landsplanen for fredning av vassdrag som ble lagt fram av Gabrielsenkomiteen i 1963 ikke er kommet som noen konkret sak i dette hus. Jeg ser bort fra den melding vi fikk som jo ikke var noen konkret sak". Guttorm Hansen stemte deretter med flertallsinnstillingen.

Mindretallet i industrikomiteen gikk inn for at kosesjon ble gitt for utbygning med kraftstasjon i Eikesdal. Ordfører for mindretallet var Per Hysing Dahl (H). Han tar utgangspunkt i stortingsproposisjonen hvor det på side 6 heter at en har bearbeidet Eikesdalalternativet likeverdig med Grytten-alternativet, for at de konsesjonsgivende myndigheter ikke skal føle seg bundet. Han peker videre på at i behandlingen av denne sak er Nesset kommune blitt stilt i utsikt økonomiske motytelser til erstatning for vekkføring av vannet. "Det bemerkesverdige er at oppsitterne i de berørte bygder og de kommunale myndigheter har sagt nei til disse betydelige pengebeløp og fastholder at de uansett økonomiske motytelser vil velge å beholde vannet fra de gjenværende nedslagsområder i sitt eget dalføre". Det blir videre referert til oppsitterne langs Eiravassdraget. "de ønsker primært fredning av vassdraget, sekundært aksepterer de utbygning med plassering av kraftverket i Eikesdalen". Videre siteres stortingsproposisjon nr. 98 fra 1958, der Hovedstyret i NVE uttaler:

"Hovedstyret vil dog samtidig presisere at i og med takrenneoverføringen anser man grensen for den reduksjon av Auras felt som kan skje uten uforholdsmessig store skader for nådd. Planen om å bygge ut Mardøla med overføring av vannet til Romsdalen bør derfor etter Hovedstyrets mening skrinlegges".

Blant annet disse uttalelser har ført til mindretallets beslutning. Deretter følger en argumentasjon for hvorvidt Stortinget skal føle seg bundet av Hovedstyrets betraktninger: "Jeg vil så sterkt jeg kan understreke at en slik tolkning av de foreliggende uttalelser for alminnelige mennesker er halt naturlig, og dersom angjeldende myndigheter på det tidspunkt hadde tenkt seg en annen utvikling, ville det ha vært nødvendig å ordlegge seg annerledes". Hysing

Dahl konkluderer følgelig med at for oppsitterne står det derfor som et bindende tilsagn at vannføringen i deres vassdrag ikke under noen omstendighet skulle reduseres ytterligere, heller ikke i ly av noen økonomiske motytelser. Han går inn for en vurdering av de skadevirkninger som en ytterligere vekkføring av vannet vil medføre, og referer bl.a. at isforholdene i Eikesdalsvannet etter oppsitternes utsagn har forverret seg, allerede etter takrenneoverføringen. Videre kommer han inn på at Eira var en av Norges beste lakseelvttr før reguleringsinngrepene. En ytterligere reduksjon av vannføringen vil etter de fiskerisakkyndiges mening ha katastrofale følger. Mindretallet fremsatte derfor forslag om en reguleringsdam i nordenden av Eikesdalsvannet for derigjennom å kunne sikre tilferdsstillende vannføring også i sommermånedene. Han kommer videre inn på at for de ca. 7 da. dyrket maskinland i bygdene Eikesdal og Eresfjord vil en ytterligere senkning av grunnvannstanden bety en vesentlig dårligere undervanning. Han mener det er vvnnskelig og tvilsomt om man kan kompensere virkningene av en senket grunnvannstand. Fra flertallet er det nevnt at kraftstasjon lagt til Eikesdal vil representere store naturinngrep. Mindretallet mener at dette ikke er riktig. Kraftstasjonen blir liggende ved Eikesdalsvatnet ca. 4 km fra bygda. Den blir sprengt inn i fjellet, steinmasser kan tippe i Eikesdalsvatnet, som er dypt. Av uteanlegg blir det en transformatorstasjon og en kraftlinje som kommer til å være vel skjult fordi den må gå opp et dypt gjel i fjellsiden. "Mindretallet vil presisere at naturverninteressene best ivaretas ved å beholde vannmengdene i de dalførene der de naturlig hører til ved bevaring av hele Mongevassdraget og Mongefossen, ved muligheten for å slippe vann i Mardalsfossen og dessuten ved å skåne den vvkre Vengedalen for inngrep. Dette er heller ikke mulig ved utbygningen av Grytten". Hysing Dahl kommer tilbake til det moralske aspekt ved å legge kraftstasjonen til Eikesdalen:

"Ser man så på det som er skjedd ved de to tidligere overføringer av vann fra dette dalføret, vil mindretallet fastholde at vassdragsvesenet, departementet og stortinget bør innfri de forutsetninger som oppsitterne med all grunn har utledet av myndighetenes uttalelser i 1958. Jeg vil gå så langt som til å si at hvis det storting som satt i 1958 et år eller to senere hadde fått seg forelagt forslag til på ny å gripe inn i Eikesdalsvassdraget, ville det ha blitt blankt avslått. Mindretallet vil hevde at retten og rimeligheten ikke skal forandres fordi om tidsrommet blir noe lengre. Det som ville ha vært riktig i 1960 er i denne sak akkurat like riktig i 1970".

Dermed avslutter Hysing Dahl med mindretallets innstilling: utbygging i Eikesdal.

Blant de tvlere som støttet opp om Hysing Dahls forslag (og mindretallet i i-komiteen) var Teddy Dyring (Sp), Aslak Versto (Ap), Rolf Hellem (Ap), Kåre Stokkeland (Ap), Ingvald Bakken (Ap). Vi skal bare sitere et utdrag fra Teddy Dyrings innlegg:

"Det er helt utilferdsstillende at vi ikke har fått en landsplan for fredning av vassdrag. Jeg vil gå så langt som til å si at hvis vi ikke får en slik landsplan, kommer det ikke til å bli mulig for industrikomiteen i det hele tatt å få arbeidsro.

Jeg har i den tiden jeg har vært i Stortinget, aldri opplevd et så grenseløst hysteri som det har vært omkring denne saken. Det har vært av en slik karakter at det nesten ikke har vært mulig å være medlem av komiteen overhodet. Og skal industrikomiteen få arbeidsro, må denne utredningen fore-

ligge på komiteens bord. Jeg vil si det så sterkt at jeg personlig ikke kommer til å være med på konsesjon av noe som helst verneverdig vassdrag i dette landet før denne fredningsplanen er behandlet i komiteen. Det er et ord jeg skal stå ved i den tiden som kommer."

Teddy Dyring pekte ellers i Aurlands-debatten året før på den utilfredsstillende saksbehandlingen i vassdragssaker: "Jeg vil gjerne slutte med å si - som hr. Thyness - at jeg håper det må være siste gang at en så viktig sak behandles på denne måten".

I grunngivelsen for sitt utsettelsesforslag sa Hans Hammond Rossbach blant annet (etter å ha hatt en del vansker med å komme til orde - se Stortingstidende 1970 s. 3636, 3641, 3645, 3646, 3649, 3668):

"Området må ses som en helhet og vurderes i sammenheng. Det er viktig å se Mardalsfossen i sammenheng med hele det fysiske miljø i fjellet og i bygdene. Samspillet mellom natur og kultur, fjell og bygd, elver og vatn gjør området verneverdig. Dette er et område som har inspirert generasjoner, og som kan gi verdifull inspirasjon også for fremtidige generasjoner om det beholdes uberørt. Ved utbygging vil området miste sin uberørte karakter, og det vil skje endringer i den biofysiske utvikling. Det er ikke mulig å reversere utviklingen når utbygging først har funnet sted.

En utbygging av Eikesdal/Grytten må ses i dette perspektiv, og det er også derfor jeg har foreslått utsettelse. Vi vet alle at det ligger en melding i Stortinget om vår energipolitikk. Meldingen passerte statsråd sist fredag."

Rossbach fortsetter, etter å ha vært avbrutt av stortingspresidenten:

"Det kan ikke være riktig på det nåværende tidspunkt å ta endelig standpunkt til om området Eikesdal/Grytten skal utbygges, så lenge ikke Stortinget har diskutert retningslinjene for vår fremtidige energipolitikk."

Stortinget har ikke fått tid eller blitt gitt det nødvendige grunnlag for å ta stilling til saken på det nåværende tidspunkt:

"Verken medlemmer av industrikomiteen eller noen annen i Stortinget har vel hatt tid til å sette seg inn i denne meldingen i denne travle perioden. Vi skal på tampen av en sesjon ta stilling til utbygging av et etter mitt skjønn meget verneverdig område uten at Stortinget har hatt anledning til å sette seg inn i meldingen. Stortinget har ikke fått vurdere alternative kraftmuligheter i et videre perspektiv. Spørsmål som varmekraftanlegg, fjernvarmekraftanlegg, samkjøring med våre naboland og atomkraftverk har Stortinget ikke tatt stilling til. Dette skal vi eventuelt ta opp i høstsesjonen eller til våren."¹⁾

Rossbach mener videre, etter oljefunntne i Nordsjøen, at man nå må vurdere nærmere den situasjon som er oppstått for energipolitikken.²⁾

1) Uthevet av oss (JG)...

2) (snm) har her hevdet at en del av oljen bør ikke ilandsføres før man i fremtiden har forbedret mulighetene for matproduksjon av olje, at en del bør brukes til varmekraftverk (fjernvarme), osv.

Rossbach peker videre på at landsplaner over verneverdige vassdrag ikke foreligger: "Det er lite tilfredsstillende og dårlig disponering av ressurser å foreta de enkelte avgjørelser isolert, uten som ledd i en samlet plan. Uten planmessig disponering er jeg redd vi foretar vvlg som vi vil angre på om noen år." Han peker også på at distriktene må få økonomisk kompensasjon ved fredning av vassdrag, et spørsmål som blir utredet i den ventede Sandene-innstillingen.

Rossbach tar også opp virkningene av vassdragsutbygginger på bygdesamfunnene når det gjelder sysselsetting:

"Det synes å være klart at for flesteparten av de bygder hvor det har skjedd en sterk kraftutbygging, har det - for å si det forsiktig - ikke bremsset på utflyttingen. En kan vel anta at det snarere har virket i motsatt retning, og det har for svært mange steder ikke ført til en distriktsutbygging med ringvirkninger".

Videre peker Rossbach på at også ut fra produksjonsmessige og anleggstekniske kriterier er prosjektet tvilsomt. Departementet har i forbindelse med Mardalsfossen pekt på at et inntektstap på 2 mill. kroner pr. år "vil innebære at prosjektet ikke lenger er realistisk". Rossbach sier:

"Nå har komiteen i forhold til proposisjonen utvidet vannslippet i Austre Mardalsfoss. Det betyr at det i alle fall ikke er mer enn høyst 2 mill. kr. pr. år som er avgjørende for om prosjektet skal gjennomføres. Det må bety at ut fra rent økonomiske vurderinger, dvs. i kroner og øre, kan ikke avstanden være stor mellom utbygging og ikke-utbygging. "

Rentabilitetsberegningen som er satt opp baserer seg på en avskrivningstid på 40 år. Hvis en går til en avskrivningstid på 20 år, vil prosjektet, slik som departementet har skissert det, føre til et inntaktstap på ca. 2 mill. kr. pr. år.

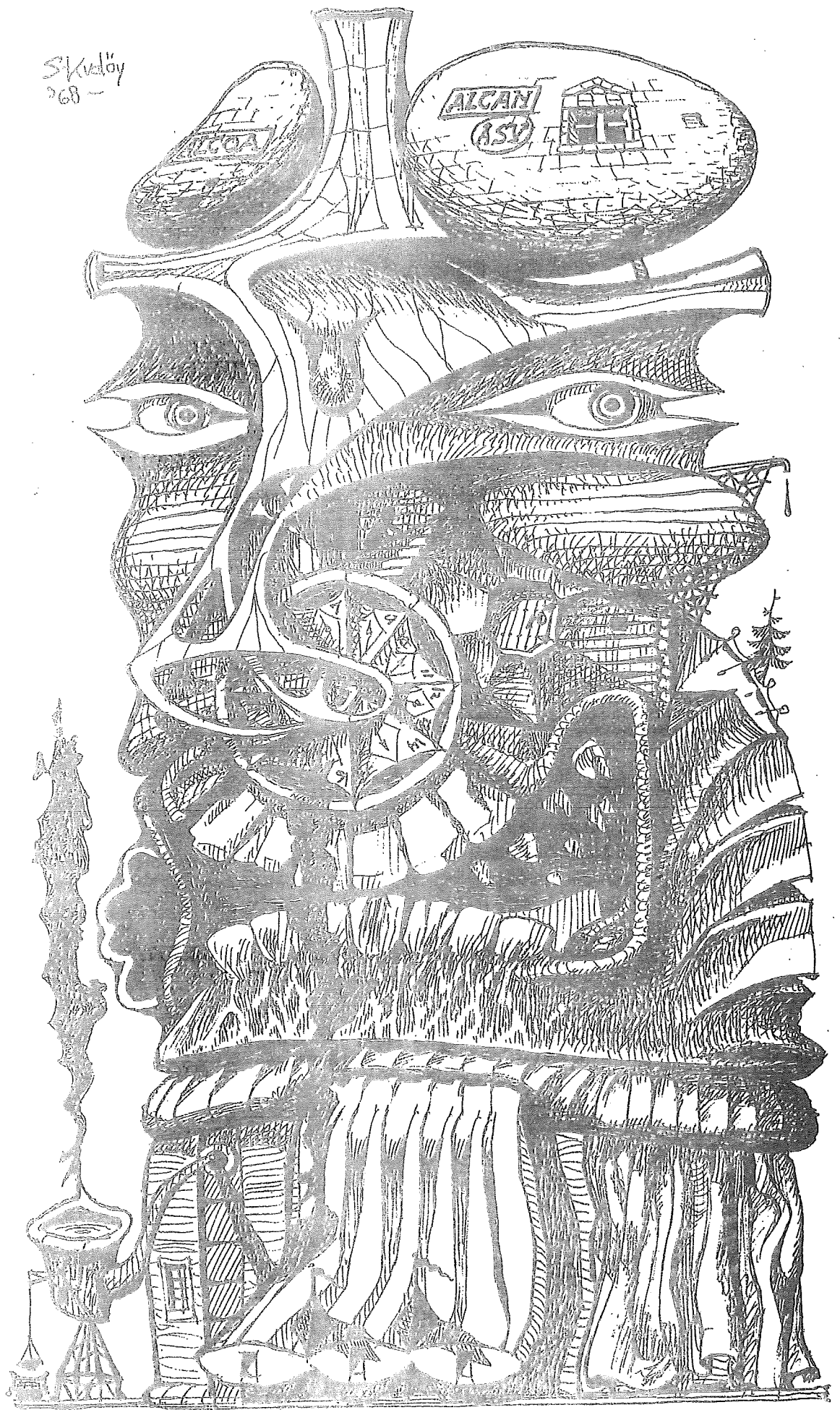
Rossbach viser også til at det ikke blir gitt en spesifikasjon over kraftbehovet i fylket, bortsett fra følgende: "Det er påpekt at alle elektrometallurgiske bedrifter i distriktet, således aluminiumsverket på Sunndalsøra.... har uttalt ønske om mer kraft til utvidelser".

På slutten av sitt innlegg kommer Rossbach inn på alternative energikilder, og viser bl.a. til Statskraftverkernes publikasjon om Eidfjord-verkene, som hevder at med en leveringssikkerhet på 90 pst. "viser resultatene at det er mer lønnsomt å bygge konvensjonelle varmekraftverk istedenfor vannkraftverk". Mangelen på alternativitet blir understreket: "Det er helt klart at Stortinget ikke har fått forelagt seg en alternativ vurdering i den foreliggende sak". Rossbach henviser også til fjernvarmekraftverkene i Sverige, 18 i tallet, og sier blant annet: "Disse verkene synes totalt sett å redusere forurensningene i tettsteder og kan være et aktivt og positivt ledd i miljøvernpolitikken".

Per Gaarder

(Denne fremstillingen ble opphavelig formulert sommeren 1970 før naturvernleiren i Sandgrovbøtn. Ansvarlig for redigering, overskrifter og referat av Rossbachs innlegg: Jon Grepstad).

Skidöy
268 -

Til foranstående bilde:

"Også i Vassdragsvesenet er det naturelskere".

(Adm. direktør i NVE, medlem av den norske
hovedkomite for Naturvernåret 1970, ved
(snm)s besøk 5/3 - 1970)

Кокк!

2.333333
2.333333

EL Ω π · 2pc
[26-07] nn
etc.

Til foranstående bilde:

"TEKNOKRATISK NATURFENOMEN - NORGE 1970 -
NATURVERNÅRET".

Til foranstående bilde:

"Det vil være urealistisk å prøve å løse miljø-
problemene ved lavere produksjon og levestandard".

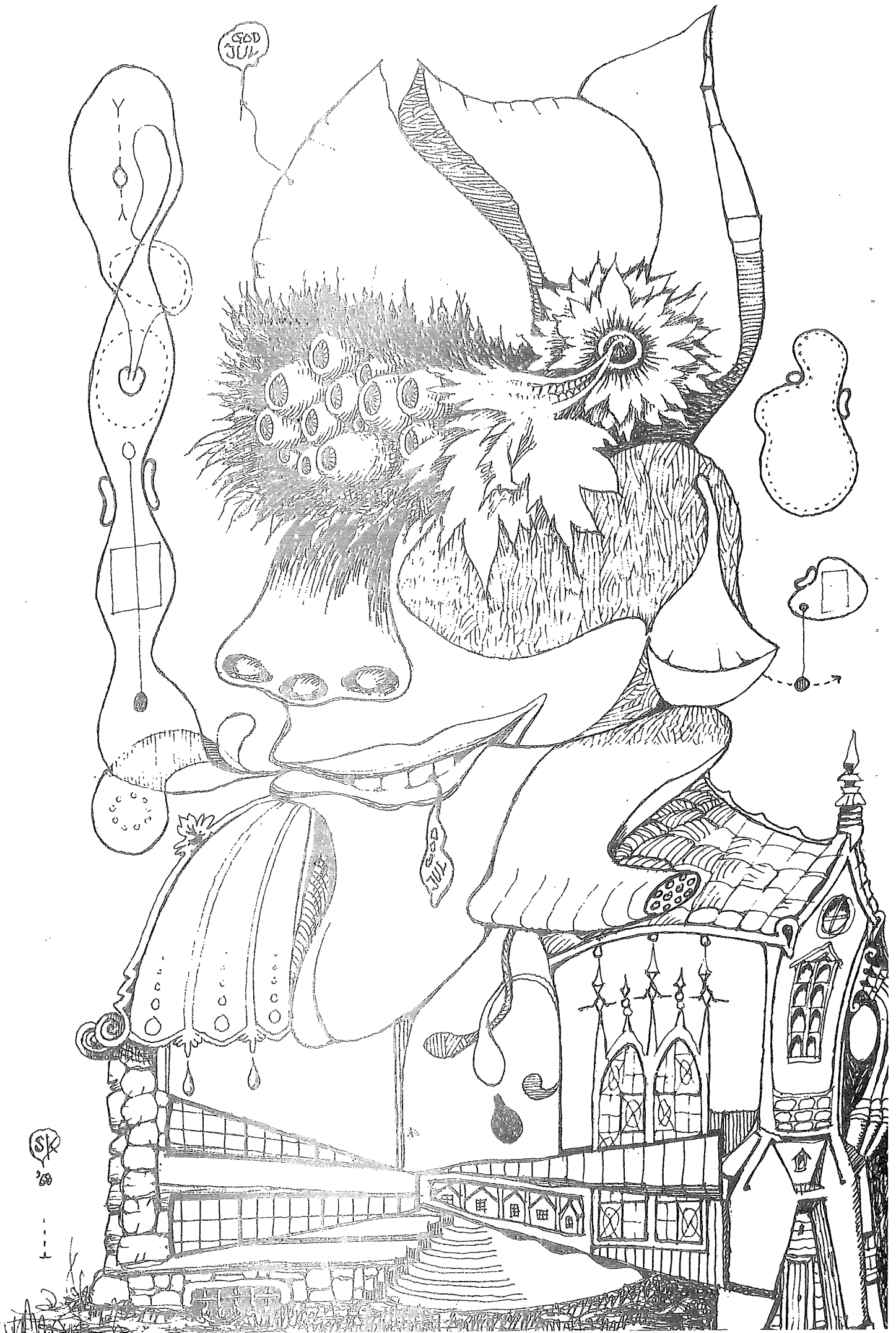
(Kåre Willoch, Aftenposten 23/1 - 71).

Til foranstående bilde:

"En realistisk målsetting for bosettingsutviklingen må tilpasses langtidstendensene i de næringsmessige strukturendringer, som fører til fortsatt øking i den andel av befolkningen som bor i byer og andre tettsteder".

(Østlandskomiteens innstilling, s. 225)

Til foranstående bilde:

Stortingets industrikomite på befaring
i Eikesdal, mai 1970:

"For en vakker dal!"

Bulldoserne har kjørt fram.

Kl. 14,15 i går kom maskinene veltende ned mot Mardøla-demonstrantenes teltplass. De ble møtt av en stille, spent gruppe - sittende på gråfjellet i isnende vind, halvvåte av en ukes uavlatelig styggvær.

Voksne respektable brogere. Bønder fra bygder. Magister i filosofi. Noen er 60-70 år, men har båret sitt utstyr fram i bratte kleiver. Tre-fire timers slit.

Bulldoserne brummer viltet et kvarters tid - i et absolutt forfengelig håp om at flokken skal ta sine telt og sitt norske flagg og forsvinne.

- Vi fjerner oss ikke, sier aksjonistene stillferdig. - Skal vi vekk herfra, må vi bæres bort. Blir vi båret vekk, tar andre vår plass. Om nødvendig blir vi her til snøen kommer.

Seks jernbolter er festet til fjellet. Her vil en del låse seg fast med solid kjetting.

(Basert på Dagbladet
31. juli 1971)

SIVIL ULYDNAD SOM KOMMUNIKASJONSMIDDEL

(snm)s forsøk på kommunikasjon gjennom vanlege og lovlege kanalar viste seg nyttelause. Mellom (snm) og Stortinget stod mektige industriinteresser og prestisjesterk ekspertise. Dei vanlege politiske arbeidsmåtene var brukte og oppbrukte: Argumenta nådde ikkje fram. Øyra var lukka, og ein sat att med "en følelse av at en nesten bokstavelig er å sammenligne med små dyr foran en enorm framstampende bulldoser som ikke følger andre retningslinjer enn dem som går mot kortsiktig profitt og naturutnyttelse", som Finn Alnæs formulerte det.

Samtidig visste ein at ein representerte ein viktig del av folkeopinionen og at den rådande politikke følgjer ein veg som fører til øydelegging av naturen som menneskets livsgrunnlag. Dessutan var det klart at det hasta med å handle, arbeidet i Mardøla gjekk fort framover, andre store naturinngrep som ville få avgjerande konsekvensar for livsmiljøet, var under planlegging.

Argumenta nådde ikkje fram - spørsmålet for (snm) stilte seg altså som eit kommunikasjonsproblem. Dei vanlege og lovlege midlane og kanalane var prøvde, og hadde vist seg å ikkje vere kommunikasjonsberande: Kommunikasjonsspørsmålet vart til eit spørsmål om sivil ulydnad. Dvs. gjennom åpen og aktiv handling å freiste hindre gjennomføringa av eit formelt sett parlamentarisk vedtak for på denne måten m.a. å rette merksemda mot sjølve vedtaket, bakgrunnen for det og konsekvensane av det, og gjennom vekking av opinionen opne for eit kommunikasjonsforhold til maktthavarane og styresmak-tane. Ein nekta godta eit stortingsvedtaks autoritet og freista hindre gjennomføringa av vedtaket fordi ein heldt det for djupt ufornuftig og skadeleg, og fordi avgjerdsprosessen var udemokratisk. Dei verdiar som stod på spel i den føreliggande og i seinare utbyggingssaker, rettferdiggjorde aksjonsprinsippet.

Sivil ulydnad er ein eldgammal handlemåte, like gammal som den politiske verksemda sjølv. Opp gjennom historia har undertrykte, diskriminerte og "makteslause" folkegrupper eller talsmenn for gruppene gripe til sivil ulydnad som ein siste utveg - når lovlege og parlamentariske kanalar ikkje førde fram, eller ikkje eksisterte i det heile for disse gruppene. Såleis fungerer middelet som eit demokratiserande verkemiddel og ein "politisk naudrett". Her skal det berre understrekast at (snm) ikkje søkte sivil ulydnad - (snm) arbeider primært og hovudskaleg gjennom lovlege og parlamentariske kanalar - men at alle andre tenkelege vanlege mid-del var brukte fånyttas, og at ein stod i ein fortvila kommunika-sjonssituasjon der sivil ulydnad var siste utveg.

MÅLSETTING

Målsettinga for Mardøla-aksjonen kan kort formulerast slik: Å fremje naturleg mangfald ved å rette merksemda mot den rådande politikken, som fører til nedbryting av natur- og miljømang-faldet generelt, og rette merksemda mot spesielt den nedbrytning av mangfaldet som Eikesdal/Grytten-utbygginga representerte. Eller med ei alternativ og mer tradisjonell formulering: Å rette merk-semda mot natur- og miljøvernproblematikk generelt, og mot Eikes-

dal/Grytten-saka spesielt, for om mogleg å få avgjerda opp til revurdering og endring.

FØREBUING

Den krinsen som seinare vart (snm), hadde gjennom eit par år drøfta ikkjevald som kampform i naturvernsamanheng. Ein planla t.d. å byggje opp eit miniatyrsamfunn ved Grøna i Aurlandsdalen gjennom dei tre somrane som stod att før kraftstasjonen Aurland III skulle utførast. Samfunnet skulle gjennom handling syne fram andre måtar å nytte fjellvassdrag på enn til vasskraft, aluminium og bilturisme. Det skulle stå som ei talande gjerning om at der fanst menneske som tok natur- og miljø-trugsmåla alvorleg, menneske som opplevde fjellet og bygda som sentrum og Oslo som ein "menneskeleg utkant". Samfunnet skulle byggast opp etter same grunnprinsippa som (snm): Utan sentral leiing, men basert på innsats frå folk som hadde kunnskap i og sans for sakene ettersom dei kom opp, og med mange likeverdige arbeidsgrupper og allmannamøte som øvste organ i viktege saker. Når maskinenne kom, ville dei måtte bryte seg inn i dette samfunnet - eit menneskevennlig samfunn grunna på samarbeid og deling i kontrast til den konkurranse og materielle vinning som dominerer vårt samfunn i dag og som vårt økonomiske og politiske system hjelper til å reindyrke. Samfunnet ville bygge på mangfaldig utnytting av naturresursane og vise ein sannare holdning til natur og medmenneske. Maskinene sitt inngrep og øydelegginga av samfunnet ville vere eit symbol på og eit reelt tilfelle av menneskevennlege miljø.

Parallelt med desse planane arbeidde ein med Eikesdal/Grytten-utbygginga med det formål å få ein revurdering av saka, ei vurdering som tok omsyn til alle relevante faktorar. Og jamvel om ein arbeidde hardt heile vinteren igjennom, ville ein nok ha streva enda hardare om ikkje industriministeren hadde forsikra i desember 1969 at "de vassdrag der naturvern-tanken kommer inn med stor tyngde", ikkje ville bli tillatt utbygde før landspalnen for vassdragsfreding låg føre. Frå stiftinga av (snm) 24/6-69 og til ut i oktober '69 trena (snm) seg på å føre fram argument offentleg, samla argument, og sette seg inn i politikk. For dei fleste var mye av dette nytt.

Så vart arbeidet retta utover: Departement og politikarar vart oppsøkte, 15 stykker skreiv i ei lang rad aviser (basert på eit saksdokument Reidar Eriksen hadde lagt fram allerede i august 1969, og som ma. peika på samanhengen mellom Eikesdal/Grytten og aluminiumsindustri). Medarbeidarane gav seg med på ulike konferansar osv. Tallause og mangarte var freistnadene på å få eit skikkeleg debattprogram i fjernsynet om dei ulike lokale og nasjonale konsekvensane av vassdragsutbygginga, om kraftvarmeverk som alternativ kraftkjelde osv. Alt dette stranda: Fjernsynet oppfatta det ikkje som viktig nok, eller våge ikkje utan at NVE deltok, - og NVE ville ikkje delta med "kraftamatørar". Gjennom ei symbolsk overføring av NVE sitt kjempebilet av Mardalsfossen til naturvernadministrasjonen i kommunaldepartementet fekk (snm) avisene til å skrive ein del, både om Eikesdal/Grytten-reguleringa og om alternative kraftkjelder. Sjølv arrangerte (snm) eit offentlig møte om saka.

Ein hadde planlagt ein sledetur frå Lesja til Eikesdal og Eresfjord etterjulsvinteren 1970, men planen måtte av ymse grunnar avlysast i siste augneblink. Meininga var å lage filmopptak og intervju med avsluttande opptak på Sunndalsøra, som kunne kaste lys over Mardøla-saka. Hadde denne turen ikkje blitt avlyst, ville ein tidlegare blitt klar over at heile folket i Eikesdal og Eresfjord var (snm)s kampfeller, ein ville tidlegare fått kjennskap til innbyggjarane sine spesielle problem og fått betre tid til å bygge opp ein samordna kampanje.

Først i juni reiste eit par mann frå (snm) til Eikesdal og Eresfjord. Kontakten med bygdefolket var spontan og gav inspirasjon. Saman med utsendingar frå bygdene dreiv ein lobby-verksemd i Stortinget siste veka før avgjerda.

Trass i alt strevet var avgjerda i Stortinget negativ. Dermed måtte leirstaden altså bli dei 5000 år gamle beitemarkene og jakt- og fiskeområda i Eikesdalsfjella - ikkje Aurlandsdalen i denne omgangen. Mange hadde rekna med det siste og førebudd seg på andre datoar, det var difor vanskeleg med å samle folk. Å kunngjere aksjonen offentleg var problematisk, om ein ikkje samstundes ville umogleggjere telteleiren. At det brygga opp til ein aksjon av denne arten hadde derimot vore gjort kjent gjennom radio, TV og presse i løpet av våren.

På grunn av vanskaner med å samle folk til den nokså uventa aksjonen, rekna ein opphaveleg med ein aksjon i fleire etapper: Først ein mindre leir på ca. 15 menneske, som ein rekna med ville bli fjerna av politiet etter kort tid, så eit nytt innrykk av naturvernaktivistar litt seinare når ein hadde fått betre tid til å samle styrkane. Slik skulle det likevel ikkje gå.

ETABLERING AV LEIREN

Laurdag 25. juli: Dei første aksjonistane er samla i Eikesdal. Troppen er lieten, tel 9 menneske, mellom dei 3 små born - men mengda av telt er meir fryktinngydande: Heile 11, og mellom desse tre telt frå Arne Næss' Himalaia-ekspedisjon frå 1964. Medgang har aksjonistane ikkje, ein må straks til sengs med dårleg rygg, ein annan har fått influensa. Men tilslutninga frå bygdefolket er god. Tillitsmenn i Eikesdal og Eresfjord meiner aksjonen kan vere ein sjanse til å få gjort utbyggingssaka kjent for større deler av folket. Fleire bygdefolk har straks gitt tilsegn om medverknad og aktiv støtte, utan at ein har bedd eller oppmoda om det.

Ein deltakar køyrer rundt og opp anleggsvegen frå Stuguflåten på Romsdalssida med dei tyngste telte. Dei åtte andre går Geitstigen frå Eikesdal, 55 kronglute svingar opp den bratte lia før ein når opp på fjellvidda, 1100 m over havet.

Søndag 26. juli: I løpet av dagen blir alle telte slått opp. I traseen for anleggsvegen innover mot Mardalsvatn. I eit lite søkk mellom dei ruvende fjella. Steinut grunn og lite jamt terreng gir ikkje dei beste kår for teltpluggane. Telefonrazzia frå Eikesdal laurdag fører nå nye deltakarar til Sandgrovbøtn. Måndag morgon utgjer difor eikesdlaingar hovudtyngda i leiren, som nå tel om lag 40 deltakarar. Ein journalist frå ein lokalavis er også innom leiren. Det er arbeidsstans i helga, men om kvelden får lei-

ren vitjing av ein av arbeidsleiarane, som har fått ei anonym telefonoppringing frå Romsdal om at det har vore fingra med maskinane og om leiren. Arbeidsleiaren forklarar at leiren vil hindre arbeidet og at ein må vente besøk av politiet.

MASKINANE STARTAR OPP

Måndag 27. juli: I 6-tida om morgonen fortel maskindur at arbeidet er i gang att etter helga., leiren ventar pent på kva som vil skje... Bulldozaren nærmast leiren snur nasen andre vegen, forsvinn ut av syns- og hørevidde. Oppsynsmann Fridolf Thoresson opplyser til leiren og til pressa at maskinene blir trekt attende ikkje på grunn av leiren, men fordi det allereie fredag kveld vart bestemt at ein skulle gjere ferdig eit vegparti lengre nede, som har stått halvferdig på grunn av regnveret. "For oss kan demonstrantene gjerne ligge der i protest. Vi har mengdevis av arbeid å utføre bak på anlegget. Blir vi forhindret, har vi dessuten lensmannen i bakhånd".

Aksjonsleiren gjer det klart for arbeidarane at aksjonen ikkje er retta mot dei, at det er ein ikkjevaldsaksjon og at ein ikkje har i sinne å ødelegge maskinar eller annat utstyr. Tre plakatar står alt plaserte framme i leiren:

"STANS ANLEGGSSARBEIDET TIL RETTSSAKEN ER OVER"

"STANS. MARDØLA SKAL FORTSATT RENNE TIL EIKESDALEN"

"STOPP. (GJELDER BARE ANLEGGSMASKINER)".

Same morgon blir ei pressemelding overlevert journalistane:

"Vi protesterer mot overføring av Mardøla og Bruå mot Romsdalen, - mot at anleggsarbeidet føres fram så raskt at rettsaken fra Eikesdal og Eresfjord blir illusorisk, - mot en distriktspolitikk som er slik at utkantbygder må ty til vånkraftanlegg for å hindre avfolking, - anlegg som er ødeleggende for deres natur, fiske og jordbruk, - mot ødeleggelsene av jordbruk og fiske i Eikesdal og Eresfjord.

Vi går inn for at Mardøla og Bruå fortsatt skal renne mot Eikesdal, og for at først og fremst folket i de skadelidende bygder selv må bli hørt før storstilte naturinngrep settes i verk, inngrep som en ikke kjenner de fulle konsekvenser av."

Administrerende direktør Bjerkebo uttaler til pressa at det er fellesferie og difor lite arbeid i gang på anlegget. Arkitekt Johan H. Marstrander, ein av deltakarane i aksjonen, utdjupar i eit intervju med Morgenbladet bakgrunnen for den direkte aksjonen:

"Vi er nu nødt til å få en bedre kommunikasjon mellom politikere, fagekspertise og publikum og her må man bygge på en bevisst opinion. Når et lovverk er mangelfullt (og det blir alle lovverk etter en viss tid), må det forbedres. Men det er ikke gjort natten over å forbedre et lovverk. Vassdragsvesenet har satt opp en tempoplan som er forrykende - disse planene gjelder de siste rester av vår verneverdige natur, i en slik situasjon kan man si at sivil ulydighet er en dyd av nødvendighet. Vi kan ikke stoppe å arbeide innenfor lovverket, men vi må ty til andre virkemidler i tillegg til dette.

Det som er så galt er at våre vassdrag er i hendene på en utelukkende teknisk økonomisk ekspertise, som har kilowatt som eneste formål, og politikerne lytter til denne ekspertise i andektighet. Natur hører med til de uprioriterte ting isamfunnet, naturen blir ofret for kortsiktige økonomiske interesser."

Leiren ventar på neste framstøyt. "Utmatningskampanjen er i gang", står det i dagboka til ein av deltakarane. I mellomtida fisker ein, klatrar, går turar til Mardalsfossen og er elles opptatt med dei nødvendige gjeremål i leirsamfunnet.

Tysdag 28. juli: NVE tar telefonisk kontakt med politimesteren i Molde og oppmodar om at politiet fjernar leiren. Politimesteren ber om å få anmeldelsen skriftlig og vil først få det klarlagt om naturvernleiren held til på statens grunn eller Eikesdal Sameiges område og om NVE eventuelt har løyve til å legge traseen gjennom almenningen. Politimesteren ber lensmannen i Åndalsnes undersøke saka.

Regn, vått og surt både innanfor og utanfor teltduken: "Alt er vått, soveposar, klær, og telt, og om natten ligger vi under en forstøyet dusj fra teltduken. Ikke synnerlig morsomt verken å krype til køys eller å stå opp. Måltidene foregår inne i teltene med kaffe- og tekoking i teltåpningen, tildels med regnfrakk og sydvest på inne i teltet. Ingen er blitt syke, ikke engang en aldri så liten snue", står det i Annabel Torgersens dagbok.

Ved morgonkaffen får ein besøk av eit par arbeidarar, praten går gemyttleg. 70-årige Olav Utigard frå Eikesdal koker kaffen. Snart dukker ein av arbeidsformennene opp over bakkekammen: "Noen av mine folk her?" Om kvelden stikk eine arbeidsformannen bortom på besøk, inspiserar boltar og lenker som er feste til steingrunnen. Her vil noen av aksjonsdeltakarane låse seg fast når politiet kjem. I utkanten av leirområdet startar ein vardebygging - eitt steinlag for kvar dag leiren held stand.

JURIDISKE PROBLEM FOR NVE

Onsdag 29. juli: Styret i Eikesdal Sameige har tidlegare under press frå Vassdragsvesenet gitt løyve til at ein fører traseen over sameiga grunn før ekspropriasjon finn stad. Samtykke til dette vart gitt etter telefonpurring frå NVE og opplysning frå NVE om at "det nytter ikke å protestere". Det vart vidare sagt at det hasta med løyva. Samtykke vart difor gitt av formannen i styret utan formell godkjenning av grunneigarane. Ein samrøystes protest frå grunneigarane blir nå overlevert anleggsformannen før eit par mann frå leiren reiser til Oslo med skrive for å levere det vidare til Vassdragsvesenet. Dei var arkitektane Per Thv. Gaarder og Johan H. Marstrander. Sendemennene tar på vegen kontakt med lensmann Kringstad i Åndalsnes for å orientere seg om grunneigarane sin protest og om bakgrunnen for aksjonsleiren i Sandgrovbotn. Protesten frå Eikesdal Sameige lyder:

"Vi er kjende med at anleggsvegen fram til Mardalsvatn er planlagt vidareført over grunn til Eikesdal Sameige. I den samanheng gjer vi merksam på at grunneigarane ikkje har avstått grunn eller gjevi samtykke til dette. Vi vil derfor motsetja oss den nemnde vidareføring av vegen.

Spørsmålet vil med det første bli handsama i omfram generalforsamling i Sameiga."

Om kvelden observerer ein frå leiren tre mann frå anlegget på veg innover mot Mardalsvatn: "Sent på kvelden så vi i mørket tre mannspersoner på veg innover fjellet, utenom leiren. Det viste seg å vere ingeniørar og en oppsynsmann fra anlegget som stakk om vegen."

Tidlegare på dagen har Vassdragsvesenet levert skriftleg anmeldelse til politimeisteren. Ein av aksjonsleiarane, magister Sigmund Kveløy, er i Eikesdal og får telefon frå lensmannen i Åndalsnes med opprøsmål om leiren nå ikkje har fått nok publisitet og er villig til å flytte seg. Det synest som om politiet ennå ikkje tar det alvorleg når leiren seier ein vil stoppe arbeidet til rettsaken frå Eikesdal Sameige og Nesset kommune er over. Lensmannen gjer det klart at dersom ein ikkje flytter seg, vil han måtte kome med krav. Det blir svara at noen vil følgje lensmannen si oppfordring om å flytte seg, men at andre ikkje vil la seg fjerne anlegg og at dei eventuelt må berast bort.

Kontakten med arbeidarane er positiv: "Like ved anleggsvegen hadde det om morgenen dukket opp en rød hvilebrakke... Jeg ruslet inn for å få en prat, og fikk dessuten en kopp kaffe fra termosen. Diskusjonen gikk høyt om aksjonen, vegen, konsesjon, Stortinget, NVE, alternativ kraft, aluminium og distriktspolitikk - og ellers naturvern i det hele. For første gang fikk jeg høre om planlagt motdemonstrasjon fra Romsdalssiden. "Lågt", sa en. Anleggsfolka hadde diskutert å bruke en av de store grabbene til å hente lenkegjengen med stein, bolter, lenker og det hele, og så smilte de."

Same dagen sluttar formannen for ein av dei politiske ungdomsorganisasjonane seg til leiren.

MASKINANE RULLAR FRAM

Torsdag 30. juli: I Sandgrovbotn får ein vitjing av anleggsformene Fridolf Thoresson og Ivar Nord, dessutan ingeniør Kaare Aas som i utbyggingssejef Høgestøls fravær er ansvarleg for arbeidet frå NVEs side. Beskjed: Vegen blir ført i den opphavelige traseen, maskinane skal settast i gang, lensmannen kjem så snart arbeidet blir hindra. Enda er det noen meter igjen. Alle arbeidsleiarane helsar hyggeleg på leirdeltakarane, teiknar autografar i gjesteboka, inspisierer boltar og lenker. Så startar maskinane opp og rullar fram mot leiren. Ved siste steinryggen sit aksjonsdeltakarane og sperrar vegen. Vedkomande som sit nærmast grabben, blir spurt formelt:

-Stadfestar du at du hindrar arbeidet?

-Ja.

-Maskinane til lensmannen kjem!

På spørsmål frå pressa om protesten frå Eikesdal Sameige vil sinke arbeidet, svarar adm. dir. Bjerkebo i NVE at det kan tenkast, men at det er mogleg at det allereide er stukke ut en alternativ trase over statens grunn slik at arbeidet kan halde fram utan avbrøt.

Journalistbesøk har det etter kvart blitt mange av. Om kvelden får leiren det første presseflyet på vitjing.

ULTIMATUM FRÅ POLITIET

Fredag 31. juli: Kl. 6 om morgonen vaknar leiren av motordur. Ein gul bulldozer rullar fram til matteltet framme i leiren, stoggar. Motoren durar vidare, ordren lyder på at maskinane skal haldast i gang til ny ordre kjem.

Om formiddagen dukkar lensmannen i Åndalsnes opp saman med ein tenestemann og konstituert lensmann i Nesset, Thorstein Hole. Ein handhelsar, snakkar om veret og anna, serverer kaffe. Så kjem dokumentmappane fram, brune med solide reimar. Mappene blir spende opp, papira tatt ut - brev frå NVE med anmeldelse og lovtekstar:

Politimesteren i Romsdal,
Molde.

28. juli 1970.

Grytten kraftanlegg. Ulovleg telyslagning
i trace for anleggsveg mellom Stuguflåten
og Mardalsvatn. Anmeldelse.

En del personer har i de siste dager slått opp telt i traceen for den av NVE påbegynte, ca. 20 km. lange anleggsveg i nordlig retning fra Riksveg E 69 ved Kleivbrua nedenfor Stuguflåten, langs Sandgrovvatna - på østre side fram til prosjektert atkomsttunnel overfor Mardalsvatn.

De som har slått opp teltene opplyser at de har til hensikt å hindre byggingen av vegen for derved å vanskeliggjøre NVEs arbeider med Grytten kraftanlegg med reguleringsanlegg.

NVE har i forbindelse med de nå vedtatte planer for kraftutbyggingen fått tillatelse fra vedkommende grunneiere i Rauma og Nesset til før skjønn vedrørende utbyggingen er holdt å iverksette ekspropriasjonssinngrep i de eiendommer traceen for anleggsveien går over, og til å ta i bruk de nødvendige rettigheter som er tilknyttet disse eiendommer.

NVE anmelder herved med begjæring om påtale de nevnte personer for overtredelse av friluftslovens §11, første ledd, jfr. §9, tredje ledd og §39, annet ledd. En viser også til strl. §355, annet ledd, jfr. samme lovs §396.

Teltingen medfører betydelig ulempe for NVE, og det er fare for at den forsinkelse som teltingen medfører for vegarbeidet kan forårsake fordyrelse for anleggsdriften og muligheter for tapbringende forsinkelse av selve reguleringsanleggene.

NVE er selvsagt villig til å frafalle anmeldelse dersom teltingen m.v. opphører straks, slik at vegarbeidet fremtidig kan gå uhindret.

H.W. Bjerkebo (sign.)

Torolf Moe (sign.)

Straffelovens §355, 2.ledd:

Med bøder straffes den som uberettiget tager Ophold paa et sted, som er i andens Besiddelse, og trods Tilhold om at fjerne seg forbliver sammesteds.

§396:

Med Bøder eller Fængsel indtil 3 Maaneder straffes den, som uden Berettigelse bygger paa, graver, sprænger, saar eller planter i, lægger Vei eller Gangsti over eller driver Husdyr ind paa Grund i andens Besiddelse, eller som retstridig til den berettiges Skade eller mod dennes forbud øver anden Raadighed over fast eindom i andens Besiddelse, eller som medvirker hertil.

Udslettendes ved den udøvede Raadighed noget Grænsemerke, kan Fængsel indtil 6 Maaneder anvendes.

§11 i friluftsloven lyder:

Enhver som ferdes eller oppholder seg på annen manns grunn eller på sjøen utenfor, skal opptre hensynsfullt og varsomt for ikke å volde andre skade eller ulempe for eier, bruker eller andre. Han plikter å se til at han ikke etterlater seg stedet i en tilstand som kan virke skjemmende eller føre til skade eller ulempe for noen.

Grunnens eier eller bruker har rett til å vise bort folk som opptrer hensynsløst eller ved utilbørlig atferd utsetter eiendommen eller berettigede interesser for skade eller ulempe.

§39:

Den som forsettlig eller aktløst ferdes på eller under ferdsel volder skade eller ulempe på annen manns grunn når det ikke er tillatt etter denne lov eller annen særlig heimel, straffes med bøter for så vidt ikke forholdet rammes av strengere straffebud.

På samme måte straffes den som for øvrig forsettelig eller aktløst overtrer reglene i denne lovs kapittel I eller i §§11, første ledd, 13 eller 14 eller bestemmelse gitt i medhold av §§ 14, 15, 24 eller 25 første ledd.

Så snart anmeldelsen fra Vassdragsvesenet er lesen opp, stig mgis-ter Sigmund Kvaløy fram og anmelder NVE etter same paragrafar i friluftslova - for utan lovheimel å freiste å fjerne ein teltleir frå statens fjellområde og vidare for å øydeleggje naturen kring anleggsvegen. I anmeldelsen som blir overlevert politiet, heiter det:

Til lensmannen i Rauma,
Åndalsnes.

Vi inngir hermed anmeldelse på Norges Vassdrags- og Elektrisitetsvesen ved Statskraftverkene for uten lovhjemmel å forsøke å fjerne en teltleir fra et område i Statens høgfjell (nord for nordligste Sandgrovvatn, på østre side av Austre Mardøla i Nesset kommune i Møre og Romsdal fylke). Grunnen hvor teltleiren ligger er ikke ekspropriert - stortingsvedtaket foreligger ennå ikke som kongelig resolusjon -, og i følge friluftsloven er det hjemlet fri teltslagning i Statens høgfjell.

kompensasjon til bygder som får fredning av sine vassdrag, må komme straks, før ytterligere katastrofal rasering av norske naturresurser finner sted.

Selv om den eneste utveg for maskineierne på dette anlegget er å gå til søksmål mot oss, kan vi likevel ikke akseptere noe erstatningskrav.

Vi mener at Vassdragsvesenet primært er ansvarlig for den situasjon som er oppstått på grunn av vår aksjon. Maskineierne er på denne måten her offer for de samme kreftene som vi gjennom aksjonen bekjemper. En eventuell rettssak mot oss vil bare avsløre dette. En avblåsning av aksjonen nå, på grunn av at sakesløse personer skyves inn i sentrum for oppmerksomheten, fungerer som en avledning fra aksjonens siktepunkt og vil plasere Vassdragsvesenet tilbake i sin gamle kritikkfrie maktposisjon. Aksjonen fortsetter derfor.

På spørsmål frå journalistar om kor lenge aksjonen held fram, blir det svara at om nødvendig blir ein i leiren til snøen kjem. Elles reknar ein med at to-tre vekers blokkering vil vere nok for å hindre at anleggsvegen når fram til tunnelinntaket før vinteren set inn.

Medan pressemeldinga blir diktert til journalistane, dukkar ein ukjend person opp. Han presenterar seg ikkje og blir tatt for ein farande turist i havet av besøkande. Det blir på ein noe uforståelig måte spurt om "organisering" og "orden", spørsmåla blir gjord meir forståelege, men ikkje mindre underlege frå ein farande turists munn ved at det blir klart at vedkommande er interessert i latrine-tilhøve og andre hygieniske tiltak. Dei underlege spørsmåla, som til dels blir oppfatta som humoristiske, får humoristiske merknader til svar. Det blir svara at leirdeltakarane nyttar steinrøyser som ligg langt frå leiren til latrine. Sidan vedkommande, som er distriktslege i Rauma og dermed helserådets formann, og er sendt til fjells av ein aksjonskomite som er danna på initiativ av folk innan næringslivet i Åndalsnes/Rauma, ikkje forklarer kven han er, kjem han heller ikkje i kontakt med naturvernleiren sin eigen lege. Etter at han er gått, går det opp for leiren kven han er, ei av dei kvinnelege aksjonsdeltakarane spring etter han nedover anleggsvegen, når han igjen, men vedkommande vil ikkje høyre på forklaringar. Neste dag er helserådets formann i radio og avisane og skildrar eit kråkereir som forpestar fjellet - fullstendig utan grunnlag i realitetar. Besøket er med å bygge opp det bildet som Rauma-folk får av leiren og kjem seinare til å spele ei viss rolle. Sidan det blir klart at distriktstlegen kan krevje leiren fjerna på grunn av manglande latrine, blir arbeid med denne sett i gang straks, ein får skaffa til vegar reiskap.

I dagsnytt kl. 18.30 blir det opplyst at politiet ikkje vil gripe inn med makt i første omgang, etter ordre frå justisdepartementet, men at ein vil freiste forhandle med Mardøla-leiren. Dersom forhandlingane ikkje fører fram, skal politimeisteren i Romsdal utferdige forelegg. Mardøla-saka har dessutan vore drøfta i regjeringsråda, men korkje justisministeren eller industriministeren er villige til å uttale seg om kva som der er blitt sagt og gjort. Dagsnytt melder og at Norsk Arbeidsmandsforbund vil reise søksmål, truleg mot leiren, da ein reknar med at ein rettssak mot

men til dels etter kvart også gemyttlege. Maskineigarane hevdar at berre dei er skadelidande, medan maskinførarane får si løn - ei opplysning som er stikk i strid med kva som vart hevda mellom arbeidarene kvelden før: Eit nytt spel i spelet. Tre maskineigarar er permitterte allereide, blir det sagt, dei andre ventar på permittering. Entreprenørane legg fram eit krav om erstatning på kr. 1200 pr. time og 17 timars arbeidsdag:

SAMARBEIDSRÅDET FOR NATUR- OG MILJØVERN

Undertegnede maskinentreprenører som har maskiner i drift på veianlegget i Sandgrovbotn for NVE gjør hermed kjent at det blir fremmet erstatningskrav, stort ca. 1200 kr. pr. time, overfor de demonstrerende som hindrer arbeidet.

Åndalsnes 4. august 1970.

Skrivet er underteikna av dei sju maskineigarane og blir etter ønskje frå delegasjonen underteikna og erkjent mottatt av leir-deltakarane, om lag 70 i talet på denne tida. Frå leirdelegasjonen blir det halde fram at ein seier seg lei for at "sakeslause" personar som entreprenørane og deira tilsette vart brukte som middel til å avleie frå sjølve saka og den eigentlege konflikten. Det vart vidare understreka at alle vanlege demokratiske middel vart brukte og oppbrukte frå (snm) si side, til fånytted, og at einaste utveg var sivil ulydnad. Eit forsøk om å semjast om ein felles pressemelding mislykkast. Det vart elles frå entreprenørane si side hevda at politiet ikkje våga gripe inn, fordi ein venta at nye aksjonsdeltakarar straks ville kome stormande over fjella og føre kampen vidare.

NVEs avleiingsforsøk er i ferd med å avspore frå hovudsaka, og ei gruppe blir valt på allmannamøte kl. 14 til å utarbeide framlegg til pressemelding om den nye vendinga i konflikten. Tida er knapp og meldinga må dikterast munnleg til journalistane på bakkekammen framfor leiren:

Aksjonen i Sandgrovbotn synes å bli møtt med en avledningsmanøver ved at Vassdragsvesenet har permittert maskineierne på anleggsveien. Gruppens aksjon har rettet søkelyset mot den politikk som kommer til uttrykk gjennom utbyggingen av våre vassdrag i dag. Politikken er karakterisert ved en kortsynt og ensidig utnyttning av naturgrunnlag og menneskersressurser i distriktene. Denne politikken er mulig bl. a. fordi den gir falske forventninger om varig oppsving i næringsgrunnlaget i distriktene, uten å gi noen garanti for en slik utvikling. Dette viser erfaringene fra en rekke områder der denne politikken allerede er gjennomført. I virkeligheten har Vassdragsvesenet det avgjørende ord på ethvert trinn i behandlingssaken. Det som har skjedd i denne konkrete reguleringssaken er bl. a. at det ved mangeårig forprosjektering og storstilt anleggsarbeid, lenge før konsesjon er gitt, er skapt forventninger, kontraktforhold og annet i distriktet, slik at saken låses fast og dermed unndras demokratisk behandling.

Det er fare for at dette kan gjenta seg ved den forprosjektering og den industriplanlegging som allerede er foretatt for f. eks. Hardangervidda og Jotunheimen. Det som med rimelighet burde vært behandlet før denne utbyggingen er den lenge lovede landsplanen for fredning av vassdrag, Stortingets behandling av Norges energiforsyning og innstilling om

at det er uønska at aksjonen skal skade arbeidarane, forklarar kvifor ein finn seg nøydd til å gjennomføre aksjonen, og oppmoder organiserte arbeidarar om å ta kontakt med interesseorganisasjonane. Også mellom arbeidarane synest rykta å vere uklare, stemningen er spent og tilhøvet til leiren er meir tilspissa. Det blir sagt at arbeidarane eventuelt nå vil ta saka i si eiga hand og rydde leiren, etter som politiet uteblir. Avleiingsforsøket er i ferd med å lykkast.

Permitteringsmeldinga og kontakten med arbeidarane gir leiren fleire problem å tenke på: det blir sagt at motaksjon er i kjømda, at stemningen i Rauma etter kvart er ilter, og at det neste dag truleg vil bli sendt ein delegasjon oppover for å møte talsmenn frå leiren og truleg sette fram krav om at leiren blir flytta. Det blir vidare sagt at det er planer om mottiltak frå Rauma-sida til helga.

På allmannamøte kl. 23 blir permitteringsproblemet og rykta om motaksjon frå Rauma drøfta. Argument og framlegg kryssar i mørkret medan regnet høljar ned og torden buldrar mellom fjella. Rykta fortel om høygafflar og knivar og om teltbrenning, vakt-haldet er skjerpa. Det er tydeleg at ein mellom alle gjeremåla ikkje har fått tid til å tenke nok på kommunikasjon med Rauma-sida. Ei rekke framlegg blir nå diskuterte: sende ein mann til Eikesdal i løpet av natta for å melde ifrå om kva som er i gjere og freiste få organisert ein delegasjon frå Eikesdal som kan vere med på møtet med den venta Rauma-delegasjonen. Problemet er å unngå at to bygder vtd ein distriktspolitisk overflatekonflikt endar i open strid eller fiendskap, og hindre at denne konflikten avspozar frå det som er sjølv hovudsaka. Forslaget blir av praktiske grunnar vraka. Meininga er i staden gjennom ymse middel å freiste spreie korrekt informasjon om grunnane til og målsettinga for aksjonen ned til Rauma, gjennom lokalaviser, løpesettlar osv. - eit framlegg som seinare blir forkasta fordi midlet er lite høveleg i denne samanhengen, har misvisande tradisjonar. Ein diskuterer å få i stand møte i forsamlingslokale, noe som av praktiske grunnar er vanskeleg å gjennomføre. Allmannamøtet endar med eit vedtak seint på natta om at ei gruppe skal lage utkast til pressemtiding neste morgon og at ei anna gruppe skal drøfte endre moglege handlemåtar. Vaktene blir henta inn til leiren att, etter eit framlegg på allmannamøtet der det blir hevda at vaktssystemet kan verke provoserande og at leiren får for mye preg av ein festning.

Tidlegare på dagen har leiren fått besøk av utanlandske pressefolk, dessutan ein representant for UPI, som har gjort TV-opptak for sending over europeiske og amerikanske TV-stasjonar.

AVLEIINGSFORSØK OG SØKSMÅL OM ERSTATNING

Onsdag 5. august: Om føremiddagen kjem 7 underentreprenørar opp til leiren. Allmannamøtet har om morgonen valt ein forhandlingsdelegasjon på 5 personar: Sigmund Kvaløy, Svein Smelvær, Annabel Torgersen, Knut Skedsmo og Magne Lindholm. Knut Skedsmo leier i eigenskap av nøytral part i aksjonen forhandlingane, som er friske,

har leiren fått opplyst mellom arbeidarane at dei fleste maskineigarane er permitterte saman med maskinkøyrarane. Opplysningane er med andre ord motstridande på fleire hald. Utover dagen blir forholdet til arbeidarane det sentrale samtaleemnet. Ein kjenner ansvaret for dei moglege konsekvensane av leiren, samtidig som det er klart at rykta om permittering er eit avleiingsforsøk frå Vassdragsvesenets side, ein freistnad på å trekke merksemda bort frå sjølve saka. Maskineigarane har investert i maskiner med tanke på nettopp dette anleggsarbeidet, mange arbeidarar er sesongarbeidarar, som dessutan arbeider for svært låge løner. Slik situasjonen ter seg nett nå, synest Vassdragsvesenet ein usikker oppdragsgjevar.

Kl. 1430 er det allmannamøte. Ein diskuterer situasjonen, vedtar at Per Gaarder skal legge saka fram for Norsk Arbeidsmandsforbund i Oslo. På denne måten vil ein freiste forsvare arbeidarane sine interesser og samtidig hindre at det som ein oppfattar som eit avleiingsforsøk lykkast.

I dagsnytt kl. 1830 blir det meldt at arbeidarar ved anlegget er blitt permitterte. Det blir opplyst til NTB at 4 anleggsmaskiner er tatt ut av arbeidet og dermed 8 maskinkøyrarar. Ein av underentreprenørane, Per Ytterli, seier til pressa at 7 mann i tillegg til dei 8 maskinkøyrarane er permitterte og at ein arbeider med erstatningssak mot aksjonen for tapt arbeidsforteneste: "Vi har investert for millionbeløp i nye maskiner, og de må være i drift året rundt, dersom vi skal greie å betale avdragene. De 15 som er permittert er reist hjem, og vi har kommet i en svært vanskelig situasjon". Kraftverkdirektør Sigurd Aalefjær seier til NTB at "hva aksjonen økonomisk vil kunne få å si for vassdragsvesenet eller for våre underentreprenører, er det ennå ikke mulig å si noe om". Til ein journalist i Bergens Tidende seier ingeniør Aas i NVE at arbeidarane sine tillitsmenn er blitt varsla om at permitteringar er ventande. Hos arbeidarane går det og rykte om at permittering har funne stad. Om kvelden fortel ein arbeidar til leiren at 24 alt er permitterte, og at 8 ventar på permittering. Meldinga i radio om at arbeidarar har vore permitterte sidan kl. 15, blir overfor journalisten i Bergens Tidende avvist av ein talsmann for NVE.

Ekspedisjonssjef Andreas Irgens i justisdepartementet opplyser til journalistar at det enda ikkje er tatt noa avgjerd om når politiet skal gå til aksjon mot teltleiren i Sandgrovbotn.

Meldingane om permittering er motstridande og forvirrande. I Sandgrovbotn kjenner ein ikkje alle meldingane og ein er nøydd til å halde seg til meldinga i NRK om at noen arbeidarar har vore permitterte sidan kl. 15 same dag.

Dagsnyttssendinga om kvelden gir også andre nyheter: Det blir meldt om stadig aukande sympati og støtte til aksjonen - noe ein i leiren kan merke i form av telegram og brev - det blir tala om "Norges mest enestående ikkevoldsaksjon", dessutan fortalt at NVE har kjøpt inn 400 kg grasfrø av typen "Hardfør" til gjensåing og opppynting av vegrabattane.

Om kvelden blir det meldt frå vaktpostane at ein del arbeidarar er på veg oppover mot leiren. Eit par talsmenn for aksjonen blir sendt til møtes. Ein legg fram leiren sitt syn, gjer det

forsøk på avleiing eller avsporing frå hovudkonflikten, ein freistnad på å spele arbeidarane opp mot naturvernleiren og tildekke den eigentlege konflikten. Hittil har tilhøvet til arbeidarane vore godt, forholdet har vore prega av vennleg samtale og argumenterande dialog. Frå leiren blir det og sagt at ein så vidt mogleg gjennom innsamlingar vil freiste å halde arbeidarane skadeslause dersom permittering verkeleg kjem på tale.

Politimeister Moe i Molde er i Oslo og legg saka fram for justisdepartementet. Ekspedisjonssjef Andreas Irgens i departementet uttalar til pressa at ei avgjerd om når politiet skal gå til aksjon vil bli tatt om noen få dagar. Tysdag kan pressa og fortelje at det seint måndag kveld blir sendt ut ei offisiell melding frå Molde politikammer, der det heiter at fristen for rydding av leiren er blitt sett til tysdag kl. 0600. Lensmann Kringstad tar same kvelden mot noen få pressefolk og uttalar at han ikkje veit noe, og at ein er nøydd til å handle varsamt i ei så vidt viktig sak. Også naturvernleiren er uvitande om den påståtte nye fristen.

I Oslo blir det gjennom Dagbladet og andre aviser sett i gang innsamling til støtte for utgifter naturvernleiren har. Samtidig blir det på eit allmannamøte vedtatt at deltakarar som må reise heim, skal freiste å organisere deltaking til naturvernleiren på heimstaden slik at ein kan halde oppe ein mannsterk leir gjennom lengre tid.

KONFLIKTEN TAR EI NY VENDING: MELDING OM PERMITTERING AV ARBEIDARAR. RYKTE OM MOTDEMONSTRASJON.

Tysdag 4. august: Hittil har konfrontasjonen med politiet vore den umiddelbare oppgåva ein stod overfor, nå kjem dette meir i bakgrunnen, og konflikten tar ei ny vending i og med rykte om permittering av arbeidarar. Tidlegare har tilhøvet til arbeidarane vore godt. Dei har kome på besøk i leiren, leirdeltakarar har snakka med dei nede ved brakkene eller på bakkekammen framfor leiren. Ein har vunne ei viss gjensidig forståing og tilhøvet er prega av respekt og vennlighet. Deltakarar i leiren har også overfor pressa tatt opp dei dårlege lønsvilkåra arbeidarane har. Ein del arbeidarar forstår synspunkta i naturvernleiren, men er i ein tvangssituasjon - er avhengige av arbeidet for levebrød. Likevel skjønar dei nok til dels at også andre arbeidsplassar er involverte i saka - i Eikesdal og Eresfjord. Kontakten med maskineigarane har vore verre.

Ingeniør Aas har dagen før sagt at det er arbeid nok for resten av veka til alle arbeidarane. Leiren har fleire gonger understreka at det er arbeid nok for heile sommaren på den 18 km lange vegstrekningen som alt er grov-bygd fram til leiren. M.a. er det store sår i terrenget rundt naleggsvegen, der maskinene har leitt på måfå etter grus - utan at grunnprøver er tatt på førehand. Slike sår skal NVE likevel glatte ut - der er med andre ord arbeid nok for lange tider framover, medan ein ventar på rettssaka frå Nesset og grunneigarane. Medan det dagen før er sagt at der er arbeid nok for alle arbeidarane for resten av veka, svirrar det nå i staden rykte om permittering. I 14-tida kjem ingeniøren opp til leiren. Ingen er permittert førebels, opplyser han, men det kan kome på tale. Framleis er der arbeid. Tidlegare på dagen

Journalistar, radio- og TV-folk troppar opp meir talsterke enn noen gong før. Flyslepp inneheld helsingar frå einskildmenneske og organisasjonar i Norge og utlandet.

Erklæringa til politiet må maskinskrivast 3 gonger pga. manglande blåpapir. Annabel Torgersen har plassert seg på ein stein med skrivemaskinen, men får snart låne bord og stol i ei anleggsbrakke. Arbeidarane spanderer kaffi, diskusjonen er gjerne frisk, "men vi var alltid velkomne", og det lurte smil bak praten".

Politiet uteblir, og etter ei tid blir den umiddelbare beredskapen oppheva, lenkegjengen løyst frå steingrunnen, ein slappar av og ventar på melding frå vaktpostane. I 8-tida rullar ein bulldozar opp mot flaggvarden framme i leiren. Aksjonistane er på plass igjen, ein av dei kvinnelege leirbuarane har kasta seg framfor skyfla før resten av leiren er på plass, og maskinen stoggar. Samtalen mellom leiren og arbeidarane er lun og venleg, som fleire gonger før blir maskinkøyrarane inviterte på kaffi. Stemningen i leiren er etter kvart avspent, ein del sit i solvarmen på bakkekammen framfor leiren, noen i diskusjon, noen kring ein gitar og ei fløyte, der "Mardøla Blues" snart oppstår, improvisert, medan ein ventar på at politiet skal dukke opp.

Dei lar vente på seg. Først kl. 1130 går allarmen. Gruppene inn-tar beredskapsstillingen, lenkegjengen blir låst fast til boltane på nytt. Så blir beredskapen oppheva att: ei stasjonsvogn blir tatt for politibil.

Først i nyhetssendinga kl. 1230 blir det klart at politiet ikkje vil gripe inn denne dagen. Lensmannen i Åndalsnes viser til manglande instruksar, politimeisteren i Molde appellerer til justisdepartementet. På allmannamøte i leiren kl. 1300 blir radiomeldinga drøfta. Politiet sitt fråvere blir tatt som ein første siger. Matsituasjonen er blitt prekær, det blir samla inn pengar til det kollektive matforrådet, eit pressefly reiser til Molde med 600 kroner og kjem attende med nye forsyningar. Elles blir mat stort sett bære opp frå Eikesdal, ein tur som tar normalt 2-3 timar kvar veg, men som den raskaste leirbuaren gjer unna på om lag det halve.

Om kvelden er det naturvernseminar på "debatthøgda". Sigmund Kvaløy innleier med det filosofiske og politiske grunnlaget for nvtur- og miljøvern, tar opp fundamentale holdningar til naturen, vesterlandsk holdning prega av teknologi vs. austerlandsk forståing. Hevdar m.a. at ein må bevege seg i retning av ein meir austerlandsk holdning, bort frå den teknologisk påverka vesterlandske innstillinga, som kan seiast å sjå mennesket som ståande utanfor naturen, manipulerande naturen som objekt på ein slik måte at ein også misser syn for at ein eksisterer i naturen. Naturvern blir i diskusjonen sett inn i eit politisk perspektiv, sett i samanheng med distriktspolitik og alternativ lokal små-industri. Ein diskuterer kommunikasjon og kommunikasjonsberande språk. Menneske med vidt ulik bakgrunn og vidt ulike politiske syn deltar aktivt i diskusjonen, snakkar saman på ein forståeleg måte. Diskusjonen held fram utanfor telta til langt på natt.

Til pressa seier overingeniør Aas på vegne av NVE at det kan vere fæ for full permittering av ein arbeidsstokk på 40 mann på grunn av sperreleiren. Liknande ting blir antyda i radioen. Det blir hevda at naturvernleiren vil koste Vassdragsvesenet 30.000 kroner pr. dag. Frå aksjonsleiren blir dette betrakta som eit

heile natta og m.a. formulert utkast til brev som "velkomst-delegasjonen" skal overlevere politiet. Brevet blir vedtatt på allmannamøtet med små endringar:

EIKESDAL/GRYTEN-AKSJONEN 3/8 - 1970

- Aksjonens målsetting er a) å hindre arbeidet på NVEs anleggsveg i Sandgrovbotn for å øke sjansene for Nesset kommunes bebudede søksmål under en rettslig behandling (etter den praksis at arbeidets framskritt og størrelsen av den investerte sum har innvirkning på rettens kjennelse).
- b) danne en opinion i folket for å få Stortinget til å ta konsesjonsvedtaket opp til revurdering.
- c) hindre alvorlige konsekvenser for de bygder som vil få store deler av sitt næringsgrunnlag revet vekk ved reguleringen.
- d) gi kjennskap til og danne en opinion for de alternativer til energiproduksjon, lokal sysselsetting mm. som eksisterer.
- e) hindre en utbygging og ødeleggelse av naturen i området mellom Romsdal og Eikesdal, deriblant den uvurderlige og umistelige Mardalsfossen.
- f) hindre en utbygging av andre lignende områder før landsplanen over verneverdige vassdrag foreligger, og energimeldingen er behandlet.
- g) få prøvet Naturvernlovens § 1.

Aksjonens midler er å reise en teltleir i den utstukkede vegtrase og derigjennom demonstrere sin definisjon av Fri-luftslovens uttrykk "bruker" til et område.

Aksjonens deltakere, som anser seg selv som de egentlige brukere av området, vil vise sin solidaritet med det naturmiljø de mener å tilhøre ved å nekte å etterkomme NVEs og det lokale politis oppfordring om å flytte seg, lenke seg fast til stedet etc.

Aksjonens virkemidler er basert på prinsippet om "sivil ulydighet", en urgammel metode brukt av disiplinerte borgere for å hevde sine moralske rettigheter og menneskelige plikter overfor et urettferdig system.

Aksjonen er basert på prinsippet om fullstendig ikke-vold. De som fjernes av politiet vil ikke på noen måte søke å unndra seg arrestasjon eller hindre politiet i sitt arbeid utover det å forholde seg fullstendig slappe og passive slik at de i prinsippet må bæres bort.

Ved et hvert forsøk på vold mot eller utskjelling av politiet vil aksjonens deltakere erklære de som bryter med aksjonens prinsipper for aksjonen uvedkommende og derfor uønskede.

Kl. 0600 er leiren i beredskap. Eit kvarter tidlegare har "velkomstdelegasjonen" tatt fatt på vegen nedover til møtes med politiet. Lenkegjengen er på plass i lenkene, arrestantgruppa sit samla rundt omkring framme i fronten av leiren, plasmagruppa held til ved telta spreidde omkring over området eller sit framme ved lenkegjengen og flaggvarden. Det er kjøleg, men himmelen er klar, det teiknar til å bli ein fin dag.

og åtferdsmåte. I motsetning til lenkegjengen og arrestantgruppa skal denne halde seg i utkanten av sit-down gruppa og elles be-
 vtge seg fritt omkring i leiren. Ein reknar med at politiet vil
 oppmode leirdeltakarane om å fjerne seg frivillig, plasmagruppa
 skal så trekke seg tilbake, ta den nødvendige tid for å pakke
 bagasjen og telta og gå innover vidda. Gruppa skal halde seg i
 fjellet dagen igjennom og om ettermiddagen møtast på ein avtalt
 stad for der å drøfte korleis aksjonen kan førast vidare. Ei
 eiga gruppe på 6, bæregjengen, skal ta seg av bagasjen til arre-
 stantane og sørge for at denne blir tatt vare på.

d) Strategien går vidare ut på at ein stadig skal snakke med
 politiet, freiste halde oppe ein dialog, og prøve vise at
 aksjonen sitt mål også inkluderer deiira interesser, at naturvern
 i siste instans også er livsviktig for dei. Ein skulle med andre
 ord freiste vise eit interessefellesskap. Det var full semje om
 at aggressiv eller usakleg språkbruk ikkje måtte nyttast, heller
 inga anna form for vald, og at "arrestantane" berre skulle yte
 passiv motstand ved å bli fullstendig slappe under bortberinga
 for såleis passivt å vanskeleggjere rydding av leiren.

e) For å sikre presis kommunikasjon andsynes politiet, blir det
 vedtatt å formulere eit skriv som gir målsettinga og premissane
 for aksjonen. I skrivet blir det også gjort klart at vald av noen
 art ikkje vil bli nytta. Dette blir gjort m.a. for å sikre seg
 mot unødvendig hardhendt framferd frå politiets side på grunn
 av usikkerhet andsynes den oppgåva dei står framfor. Fru Annabel
 Torgeresen, Finn Alnæs og Knut Skedsmo skal gå imøtes med poli-
 tiet og overlevere skrivet, som blir formulert i forslags form i
 kjernegruppa i løpet av natta for så å bli drøfta på allmannamøte
 måndag morgon.

Klokka er nærmare 0100. Det er kaldt og mørkt og ein bestemmer
 seg for å fordele seg på dei ymse gruppene tidleg neste morgon.
 Det blir avtalt vekking kl 0400 og allmannamøte etter frukost.

I Åndalsnes blir politiaksjonen avlyst. Lensmann Kringstad har
 i løpet av søndags kveld ringt til lensmann Sjømøling i Nesset
 for å få opplysningar om kor mange deltakarar som har reist
 oppover til Sandgrovbotn over Eikesdal i løpet av helga. Dette
 blir undersøkt og det blir meldt at ein buss med aksjonistar
 frå m.a. jazz-festivalen i Molde har reist opp på fjellet. Det
 går også rykte, opplyser Sjømøling, at ei busslast frå Romsdalen
 også er reist til fells. Etter konferanse med politimeisteren
 i Molde blir den planlangde politiaksjonen avlyst pga. mangel
 på mannskap. Politiet har nemleg nå fått melding om at det er om-
 lag 150 aksjonsdeltakarar i Sandgrovbotn.

POLITIET UTEBLIR. DRØFTINGAR I JUSTISDEPARTEMENTET. RYKTE OM
 PERMITTERING AV ARBEIDARAR.

Måndag 3. august: Førebuinga til møtet med politiet held fram.
 Leiren fordele seg på dei ymse gruppene. Potensielle arrest-
 antar pakkar ryggsekkane. To vaktpostar blir sette ut - ein
 framme på høgda ved leiren, ein lenger nede ved slutten av den
 køyrbare anleggsvegen. Vaktpostane skal gi signal når politiet
 dukkar opp. Ein del av kejrnegruppa frå (snm) har site oppe

4. Rette merksemda mot avgjerdsprosessen og NVEs udemokratiske framgangsmåte og posisjon.

Det blir vidare orientert om utbyggingsprosjektet og om (snm)s forsøk på å påverke avgjerda gjennom vanlege og lovlege kanalar. Det blir peika på dei negative konsekvensane av utbygginga for Nesset kommune, at arbeidet på anleggsvegen tok til alt i 1968, og at 1/3 av krafta frå Grytten kraftverk skal gå til Årdal og Sunndal verk på Sunndalsøra, dvs. til dels ut av landet, og at ingen nye arbeidsplassar vil følgje.

Det blir gitt ei framstilling av politiets strategi slik ein kjenner denne, og ei vurdering av juridisk risiko. Ein reknar med at det vil bli sendt ein buss oppover til leiren med om lag 30 politimenn, at det blir tatt maksimum 20 arrestantar, at varetektsarresten på Åndalsnes tar maksimum to menneske. Samtidig blir det gjort greie for arbeidarane sine lønstilhøve, at dei har fast løn, ikkje akkord. I den juridiske diskusjonen blir det lagt vekt på at ein må freiste oppnå rettssaker for på denne måten å kaste lys over denne konkrete utbyggings-saka og energi- og naturvernpolitikken generelt.

Sigmund Kvaløy orienterer enda ein gong om ikkjevald og sivil ulydnad, legg vekt på aksjonsmetoden som kommunikasjonsmiddel - eit middel ein tar i bruk når dei vanlege kommunikasjonskanalane er tilstoppa og ikkje kommunikasjonsberande. Måler med aksjonen er å opne for den dialogen med styresmaktene som tidlegare stort sette er blitt avvist eller som er blitt møtt med døve øyre. Det blir vidare peika på den eldgamle tradisjonen sivil ulydnad har som politisk handlemåte og "naudrett" - m.a. at dette midlet gjennom ymse slag streik har vore viktig i oppbygginga av arbeidar-rørsla i Norge og andre land.

Framlegget til strategi blir gjennomdrøfta og kan samanfattast som følgjer:

a) Aksjonen skal fullt og heilt vere ikkje-valdeleg, dette gjeld også verbal vald, dvs. aggressiv språkbruk og usakleg tale. Verbal vald blir karakterisert som "rusk i kommunikasjonskanalane".

b) Aksjonen baserer seg på prinsippet om sivil ulydnad, dvs. ein moset seg ope eit formelt sett parlamentarisk vedtak for på denne måten å rette merksemda mot vedtaket, bakgrunnen for det og konsekvensane av det. Samtidig kastar ein lys over den generelle miljøvern-politikken. Ein tar på seg dei juridiske konsekvensane av handlinga.

c) Den konkrete strategien går ut på at deltakarane i naturvern-leiren deler seg i 5 grupper. "Lenkegjengen" lar seg lenke til fjellet i ei symbolsk handling som samtidig vanskeleggjer rydding av leiren. 70-årige Olav Utigard i Eikesdal har smidd lenkene og to gonger slite seg opp 1100 meter til leiren trass i alvorleg lumbago. Der er lenkeplass for 16 leirbuarar.

Arrestantgruppa tel ca. 15 mann. Dette er hovudsakleg folk som av ymse tvingande grunnar ikkje kan bli verande i leiren i lengre tid framover, mange andre som er villige til å bli arresterte og eventuelt haldne i varetekt er klare for neste politiaksjon. I tilfelle politiet har større kapasitet enn ein reknar med - og som dei sjølve tidlegare har rekna med - blir ei reservegruppe sett inn. Denne tel 10 menneske. Deltakarar som har høve til å bli verande i fjellet i lengre tid framover utgjer plasmagruppa. Namnet får den seinare i løpet av natta på grunn av sin funksjon

buarane truleg blir arresterte: Politiet har under besøk i leiren fredag antydde at ein neppe har kapasitet til å fjerne meir enn 10-15 aksjonistar med makt. Resten vil ein oppmode om å fjerne seg frivillig. I leiren er meininga stort sett den at dei som av tvingande grunnar ikkje kan vere lenger i fjellet, skal la seg arrestere. Dei andre skal fjerne seg og ta vare på leiren. Søndag er Sigmund Kvaløy og Knut Skedsmo (den siste fungerer som juridisk konsulent i aksjonen, men er elles som tilsett i Naturvernforbundet nøytral) på lensmannskontoret i Åndalsnes og konfererer med politiet. Skedsmo gjer det klart at ein vil vende seg til Romsdal namsrett for å få kjennelse for at teltleiren er lovleg. Det blir også gjort klart overfor politiet at leirbuarane ikkje vil medverke ved politiaksjonen og ein del av dei vil politiet måtte bere bort. I løpet av samtalen blir det klart at arrestantane eventuelt vil måtte først til varetaktsarrest i Molde, Åndalsnes har kapasitet for berre to menneske.

Nye leirdeltakarar strøymar til. Nede ved Stuguflåten, der anleggsvegen tar av frå riksvegen, har ein nyleg tilkomen leirdeltakar frå Lillehammer stilt seg opp med skilt for å vise veg opp til leiren. Om kvelden blir det tatt opp manntal: namn, adresse, yrke, og opplysning om kor lenge ein kan bli verande i fjellet. Dessutan opplysning om ein er villig til å la seg arrestere dagen etter. I mellomtida gar strategidiskusjonen intenst i kejrnegruppa og i smågrupper kring telta. Stemningen er likevel avslappa. Noen sit samla rundt ein gitar, mange nye leirbuarar er i ferd med å slå opp telt. Stadig fleire journalistar dukkar opp.

Kl. 23 blir det halde allmannamøte på "debatthøgda" bak i leiren. Diskusjonen av den framtidige strategien gjer at journalistar og ankre ikkje-deltakarar blir bedne om ikkje å vere til stades. Det blir orientert om målsetting for aksjonen for nyleg tilkomne leirbuarar, om juridisk risiko, og om ikkjevald og sivil ulydnad. Kjernegruppa legg vidare fram forslag til stratgei, som så blir drøfta på møtet.

Målsettinga blir m.a. summert opp slik:

1. Hindre arbeidet på anleggsvegen slik at ein kan få ei reell rettssak frå grunneigarane og Nesset kommune, og slik at ein kan hindre arbeidet i å nå fram til tunnall-inntaket før vinteren - dermed seinke arbeidet eit halvt år og på denne måten vinne tid til vidare arbeid med saka.

2. Rette merksemda mot "brukar"-omgrepet i Friluftsløva og få klarleik i dette. Det blir hevda at leirbuarane er like mye brukarar i dette høvet som Vassdragsvesenet, og at ein difor har rett til å bli i leiren.

3. Rette merksemda mot og prøve den nye Naturvernlova, der § 1 lyder:

"Naturen er en nasjonalverdi som må vernes. Naturvern er å disponere naturressursene ut fra hensynet til den nære samhörighet mellom mennesket og naturen, og til at naturens kvalitet skal bevares for framtiden.

Enhver skal vise hensyn og varsomhet i omgang med naturen.

Inngrep i naturen bør bare foretas ut fra en langsiktig og allsidig ressursdisponering som tar hensyn til at naturen i framtiden bevares som grunnlag for menneskenes virksomhet, helse og trivsel."

Ingeniør Aas opplyser til pressa at anleggsvegen ikkje vil gå inn på Eikesdal Sameiges grunn, men halde seg innanfor statsalmenningens område.

Ein av leiarane for aksjonen, Sigmund Kvaløy, seier til Aftenposten at det nå har oppstått ein situasjon der NVE og naturvernleiren gjensidig skuldar kvarandre for å ha handla ulovleg og at ein domstol må avgjere kven som har rett før arbeidet blir gjenopp-tatt. Det blir sagt frå leiren at ein er villig til å flytte seg dersom anleggsarbeidet blir stoppa til den venta rettssaka er over.

I ein av dei politiske ungdomsorganisasjonane blir det fatta sentralstyrevedtak om å støtte aksjonen.

Ifølge Sunnmørsposten blir det vist sympati for aksjonen også på Romsdalssida. Noen få frå dette distriktet har deltatt i leiren tidlegare. Nå er ei veggavis sett opp på Åndalsnes med opplysningar om planer om buss opp til leiren.

Gjennom radio, presse og fjernsyn følgjer folk nå spent med i den vidare utviklinga av saka.

LEIREN I SANDGROVBOTN VEKS

Laurdag 1. august og søndag 2. august: Stadig nye tilsig av deltakarar. I Molde er jazz-festivalen under avslutning. Ein del lokale aktivistar har organisert stands i byen mtd informasjon om Mardøla-utbygginga og naturvernleiren og tar opp lister over nye deltakarar med tanke på å sette opp buss søndag. Om lag 40 menneske frå festivalen og Molde kliv såleis opp Geitstien, 3 til 5 timars gjenge, opp til fjellvidda søndag ettermiddag og kveld. Frå mange kantar av landet strøymar deltakarar til. Alle landsdelane er representerte, by og bygd, ei lang rekke yrkesgrupper. Søndag kveld viser mvnntalet om lag 120 leirdeltakarar, natta mellom søndag og måndag kjem enda fleire - måndag morgon er det om lag 55 telt i Sandgrovbotn og ca. 160 aksjonistar.

Tida går med til dei vanlege gjere-måla i leiren, turar til Mardalsfossen, der noen av dei ivrigaste firer seg ned i tau, turar elles rundt i fjella. Noen få finn vegen til "Storkyrkja" - eit hærboere i to etasjer, det øvste eit beskjedent krypinn, nedanfor ein gang som fører 15 meter inn i fjellet og som vidar seg ut i eit stort ope rom med plass til ein stor familie, og der ein somme stader kan stå oppreist. I lange tider har hola tent som ly og nattelosji for reinjegarar og fiskarar. Tilbake ligg restar av lyng og mose.

FØREBUING TIL KONFRONTASJON MED POLITIET

Søndag 2. august: Politiet har fredag og laurdag førebudd rydding av leiren. Etter konferanse med politimeisteren i Molde blir politiaksjonen lagt opp. Det blir tatt ut 10 politimenn som saman med lensmann Kringstad i Åndalsnes skal foreta operasjonen. Avreise frå Åndalsnes blir sett til måndag morgon 3. august kl. 0600.

I leiren drøftar ein strategi for møtet med politiet. Ein er fast innstilt på å halde fram med aksjonen etter at ein del av leir-

Vi anmelder videre Norges Vassdrags- og Elektrisitetsvesen for unødvendig rasering av landskap omkring den hittil framførte anleggsvei, utført ved leting etter grus på tilfeldig måte, hvor ikke-merkbare prøver kunne vært nok. Vi henviser her til Straffelovens § 396.

Sandgrovbotn, 30/7 - 1970

På vegne av naturvernleirens beboere,

Sigmund Kvaløy (sign)
Ole Daniel Enersen (sign)
Guttorm Larsen (sign)

(Denne avskrifta er basert på utkastet til anmeldelsen, som seinare vart noe utvida før den vart overlevert lensmann Kringstad på Åndalsnes).

Lensmann Kringstad konkluderer møtet: "Dere har vel nå fått den publicity dere ønsket, og vi kan vel runde det hele av. Dere bryter leiren, og vi har utført vårt oppdrag. Dere kan gå herfra med sympati fra alle". Naturvernleiren si målsetting blir tydelegvis framleis ikkje tatt heilt alvorleg, og ein presiserer grunnane for og målsettinga med aksjonen, og gjer det klart at ein ikkje kan gi seg før saka blir tatt opp i Stortinget på ny. Lensmannen tilbyr at politiet filer av boltar og lenker under TV-opptak. Svaret er eit samrøystes nei. Så kjem politiets ultimatum: Leiren må vere heva innan måndag morgon 3. august kl. 0600, dersom ikkje, vil politiet gripe inn. Ein får ti minutts svarfrist. Svaret er nei.

Tonen har vore omgjengeleg og til dels gemyttleg under dei nærmare 5 timar lange forhandlingane. Ein er framleis høviske, skiljest med handtrykk - så går dei tre lensmannsfolka opp mot anleggsvegen i Sandgrovbotn. Lensmannen snur seg, tar eit siste overblikk, ristar på hovudet.

Frå leiren blir det sendt brev til statsminister Per Borten og industriminister Sverre Walter Rostoft med spørsmål om ein meiner det er forsvarleg å forsere anleggsarbeidet fram før folk i Eikesdal og Ecesfjord får ein sjanse til å gjennomføre si rettssak mot staten. Brevet er underteikna av to (snm)-medlemmer og to representantar for grunneigarane i Eikesdal. I brevet heiter det m.a. at "vårt felles mål er å få en forsvarlig saksbehandling i Eikesdal-Grytten reguleringen og i disponeringen av våre naturressurser i fremtiden".

Nesset kommunestyre har alt i 1966 gjort det klart at "Nesset kommune vil bestemt og med alle lovlige midler motsette seg en utbygging som medfører overføring av vannkraft til Rauma kommune etter Gryttenalternativet". På møte same kvelden drøftar ein nå i kommunestyret rettssak mot staten, men vedtar å utsette avgjerda i påvente av ei avklaring i grunneigarane sitt standpunkt til si rettssak. Kommunestyret oppmodar likevel NVE om å drive anleggsarbeidet slik at ein ikkje bind seg til Gryttenalternativet.

Kl. 13 i statsråd gir regjeringa samtykke til reguleringa og utbygging av Grytten kraftverk. Dermed er formell konsesjon gitt. Om lag 2 år etter at anleggsarbeidet tok til. Anleggsvegen er nå ført fram om lag 18 km.

NVE ikkje vil føre fram. Statsminister Per Borten og industriminister Rostoft svarar på oppmoding frå leiren om å møte til diskusjon på åstaden at dei ikkje finn grunn til å følgje oppmodinga. "Man diskuterer ikke et stortingsvedtak med demonstranter," seier industriministeren i følge aviser & radio.

Om kvelden glir eit par fly over Sandgrovbotn: Flyslepp med aviser og anna, og noen få handskrivne ord i ein avismarg om at grunneigarane i Eikesdal og Eresfjord same kvelden skal drøfte rettssak mot Staten, og at stemninga går i favør av sak. 20 tilitsmenn er samla på Øverås i Eresfjord, og vedtaket om å gå til sak er samrøystes. Vassdragsvesenet har vore varsla om muligheten av rettssak allereide så tidleg som 20. mars 1968, dersom ein førde Mardøla over til Romsdal.

Avleiingsmanøvren synest effektiv: Rykta om motaksjon frå visse krinsar i Rauma blir sterkare. Lensmann Kringstad uttalar at han ikkje har mannskap nok til å hindre ein eventuell motaksjon.

Professor Olav Gjærevoll, formann i arbeidsutvalet for naturvernåret 1970, ber om at leiren i Sandgrovbotn nå avbryt aksjonen. Aksjonen har støtte i ein brei opinion, meiner Gjærevoll, men hevdar at "en fortsettelse av aksjonen vil nå være å gjøre en god sak en bjørnetjeneste, og det vil kunne føre til en reaksjon som kan skade norsk naturvern."

I løpet av dagen har ein representant for ibuarana i Eikesdal - ca. 85 til saman - kome opp i leiren for å overlevere 2000 kr. som er innsamla i bygda. Også frå Eresfjord er det kome pengar.

Motdemonstrasjon og andre mottiltak er ikkje venta før til helga, politiet skremmer ingen lenger, og situasjonen er noe avklara etter at pressemeldinga er blitt sendt ut. Stemningen er difor blitt meir avslappa att. Og om kvelden samlar ein seg kring leirbålet saman med ein gitar og eit par fløyter. Noen arbeidarar kjem opp til leiren, samtalen går ivrig men meir vennleg igjen mellom leirbuarar og arbeidarane, dei er blitt lova løn, fortel dei. Eit par av dei sluttar seg til gruppa kring bålet, der Mardøla Blues får enda noen nye vers før bålet er blitt berre glør i 2-tida om natta.

POLITIBESØK OG MOTDEMONSTRASJON

Torsdag 6. august: Ved middagstid er politiet der, litt uventa, men elles velkomne. 7 polititenestemenn, deriblant lensmann Kringstad frå Andalsnes og politimeister Moe frå Molde. Dei relevante paragrafane blir lesne opp, m.a. §329, 1. ledd i straffelova:

Med bøter eller fengsel inntil 3 måneder straffes den, som, etter at pålegg om å begi sig rolig bort av øvrigheten er forkynt, forblir tilstede eller medvirker til, at nogen annen forblir tilstede i en samling av et større antall personer på offentlig vei eller plass eller på annet sted, hvor de ikke er berettiget til å oppholde seg.

Det blir orientert om både sannsynlege og usannsynlege konsekvensar (m.a. vanskar med å kome inn på Universitetet) ved å nekte å fjerne seg, ein kan vente store forelegg osv., særleg gjeld dette for dei som kan oppfattast som leiarar og å ha oppmoda andre til å bryte lova. For dette kan ein få fengselsstraffar på opptil 8 år, blir det hevda. Leirbuarane nektar å flytte seg, og vil ha politiets ord og lovnad på at trugsmåla om forelegg ikkje berre er tomme skremsler - ein må sikre seg rettssak for på dette vis å kunne halde søkelyset retta på utbyggingssaka og dermed naturvern generelt, og for å rette merksemda mot NVEs tvilsame politiske og juridiske posisjon. Lensmannen lovar å kome opp i leiren så snart dei ligg føre i ferdig stand, så stillar leirbuarane seg tolmodig i kø framfor dei 7 polititenestemenna for nednotering av personalia. Samtalen går til dels gemyttleg mellom leiren og politifolka, noen aksjonistar som må reise frå leiren, tingar bilplass i politibilen til Åndalsnes.

På allmannamøte litt seinare er likevel stemningen litt usikker. Dei mest sentrale leiarane er ikkje til stades, er i Oslo eller nede i Eikesdal, og ein er uviss på kva ein skal gjere framover. Noen meiner ein nå ikkje kan oppnå meir i Sandgrovbotn, at neste stridsområde er rettsalen, og at ein bør bryte leiren. Det blir vedtatt å vente med å ta ei avgjerd til Sigmund Kvaløy er komen tilbake frå Eikesdal.

I mellomtida høljar regnet ned. Ein held seg i telta, kviler ut etter fleire anstrengande dagar med allmannamøte og diskusjonar til langt på natt. Etter at politiet har vore i leiren, er ein umiddelbar konfliktsituasjon avklare, og andre konflikter kjem i framgrunnen att, særleg motaksjonen som er under planlegging i Rauma, og som ein er uviss på kommer til helga eller før. I noen telt er ein tydelegvis usikre på kva ein kan vente seg, ein har ikkje fått skikkeleg høve til å drøfte motaksjonen på allmannamøte, nå ventar ein på at regnveret skal lette litt slik at ein kan ta spørsmålet opp saman med spørsmålet om leiren si framtid på eit allmannamøte. Ein motaksjon er likevel ikkje i særleg grad venta denne dagen.

Ein god del aksjonistar har pakka bagasjen og reist heimover, mange av dei har ligge i fjellet i nærmare ei veke, noen neda lenger. Noen få nye deltakarar har kome til i løpet av dagen eller dagen før.

Om lag kl. 18 kjem det fly frå Oslo; Per Gaarder og Kjell G. Rosland saman med 120 nybakte brød og ein bunke Dagblad. Dei har og med eit utkast til forhandlingskrav til myndighetene. Utkastet er utarbeidd natta før av desse to og Kristen Nygaard, formann i Naturvernforbundets miljøvernutval. Per Gaarder har vore i Oslo i samband med møte med representantar for Norsk Arbeidsmandsforbund, Kjell G. Rosland har tidlegare deltatt i leiren. Utkastet til forhandlingsgrunnlag, som blir gjennomdrøfta på allmannamøte neste dag, omfatter m.a. krav om at alle utbyggingsplanar i Vassdragsvesenet og Statskraftverka blir gjort offentleg tilgjengelege, og peikar på at den nåverande utbyggingspolitikken ikkje samsvarar med §1 i Naturvernlova. Ein krev vidare at Norges Naturvernforbund blir gitt partsrettar i reguleringssakar, og oppmodar om at industridepartementet gjer om avslaget på Naturvernforbundets

framlegg om eit "vakthundutval", som uavhengig av statelege organ skal følgje gjennomføringa av Aurlandsutbygginga og andre saker der spesielle naturverninteresser gjer seg gjeldande.

Vidare blir det gjort framlegg om at regjeringa set ned eit raskt arbeidande utval som kan vurdere skipinga av eit eige enrgidirektorat utanfor NVE, direktoratet bør bygge ut ekspertise innanfor vasskraft og alternative energikjelder og ekspertise for naturvern og forureinsingsproblem.

I all hast samlar aksjonsdeltakarane seg til eit kort allmannamøte for orientering om utkastet til forhandlingsgrunnlag. Ein drøftar krot muligheten av å flytte leiren et par-tre hundre meter tilbake for såleis symbolsk å opne for forhandlingar med regjeringa. Så lettar flyet, vinkar med vengene, og set kursen mot Oslo att. Avtalen er at ein både i naturvernleiren og i den støttekomiteen som no har oppstått i Oslo, skal arbeide vidare med utkastet. Stemningen i leiren har stige att, kampgløden har vendt tilbake. Gaarder og Rosland kunne også fortelje at ein stadig fekk telefonar frå interesserte aksjonsdeltakarar, men at ein freista halde straumen tilbake til eit seinare tidspunkt, da det kunne bli større behov for folk.

Avleiingsfreilstnaden gjennom permitteringa har hatt si verknad. Stemningen i visse krinsar i Rauma er opphissa, særleg mellom næringsdrivande som har økonomiske interesser av utbyggingssaka, andre blir dratt med i kjølvatnet. Eit aksjonsutval er blitt oppretta 1. august, på initiativ frå maskineigarar, industri- og turismedrivande. Som nemnt er distriktslegen allereide dagen i forveien blitt sendt til fjells for om mogleg å få leiren anmeldt på denne måten og dermed styrke kravet om fjerning av telta. Lensmannen i Åndalsnes har fleire gonger fått tilbod om "hjelp" til å rydde leirområdet. Politiet kjenner til planane om ein motaksjon, og har rådd frå at aksjonen blir gjennomført, da det er "grunn til å tro at det vil bli en ordning" - dvs. ein reknar med at leiren vil fjerna seg etter at politiet har gjort det klart for aksjonistane at det vil bli utferdiga forelegg.

Frå tidlege morgontimar har det foregått organisering av motaksjonen. Det går bodstikke nedover heile Rauma om kva som er i gjerde. Avtalen er at ein skal møtast til samling ved Stuguflåten, der anleggsvegen tar oppover lia og innover forbi Sandgrovvatna til leirområdet. Kl. 19.30 er om lag 170 bilar, 2 lastebilar og ein NSB-buss klare til å ta fatt på kortesjen oppover mot Sandgrovbotn. Oppsynsmannen ved vegbommen ringer til lensmannen da 6 bilar har passert: -Skal han sperre vegen? Lensmannen seier at dei ikkje har høve til det. Dei må berre få passere. I dei fleste bilane er det 3-4 menneske - til saman om lag 600 motdemonstrantar er mobiliserte. Noen er fast innstilt på å rydde leiren, minst ein fortel journalistane at han har bensin med. Andre er mindre aktivistiske, ein god del truleg berre nysgjerrige. Ein del alkohol er med i spillet. Litt før kl. 19 kjem to Rauma-ungdommar som sympatiserer med naturvernleiren opp til flaggvarden og fortel kva som er i ferd med å skje. Leiren har ein knapp time til å førebu seg. Det blir slått alarm og kalla saman til allmannamøte, situasjonen blir gjort kjent for leirbuarar som ikkje alt har høyrte meldinga, strategi blir lagt opp i all hast: Ein skjønar at her skal det ikkje mye til før det kan kome til fysisk maktbruk og diskuterer på kva måte ein kan handle ikkje-provoserande. Ein semjast om

at ein skal pakke bagasjen ferdig i tilfelle det blir gjort åtak på telta. Om så skjer, skal ein ta ryggsekken, flytte seg ut ot tra- seen og til sides for leironrådet, halde seg der i samla gruppe. Går udisiplinerte motaksjonistar til åtak på ein der, skal ein framleis handle ikkjevaldelig og ikkje svare med vald av noe slag.

Bagasjen blir pakka. Overingeniør Aas kjem bort til leiren for å melde i frå om motaksjonen som han har køyrt forbi på vegen oppover. Han uttrykker håp om at det vil gå fredeleg for deg, og har ringt til lensmannen starke han vert klar over situasjonen. I Eikesdal har Sigmund Kvaløy og andre også gitt beskjed til lensmannen over telefon. Lensmannen blir oppmoda til å dra til "krigsrådet" på Stuguflåten klokken 26 for å orientere seg, - men seier han ikkje finner det naudsynt. Dei to bodberarane og sympatisørane frå Rauma har opplyst at leiren truleg vil bli levert eit ultimatum, truleg ved ein eigen delegasjon.

Motdemonstrasjonen kjem før ein har rekna med. Frå "debatthøgda" bak i leiren kan ein sjå dei samle seg ved enden av den køyrbare anleggsvegen. Svart i svart med menneske. Så bevegar folkemassen seg oppover mot Sandgrovbotn. Eit eige ordensvern sørger for kontroll, instruksar blir gitt av leiarane gjennom megafon.

Så står dei første på bakkekammen, snart ein stor flokk som spreier seg til begge sider og dannar ein halvsirkel kring leiren. Ei stund kan det sjå ut som ein vil ringe naturvernleiren inn. Synet av folkemengda er imponerende, framleis skjer alt med disiplin, leiarane har kontroll med alt som skjer. Fire plakatar blir vende mot leiren - og viser korleis bildet av gruppa er blitt forvrengt mellom ibuarar i Rauma:

HIPPIES DRA HJEM - HVIS DERE HAR NOE DA
FEI FOR EGEN DØR
ROMSDAL FOR ROMSDALINGER
FORSØK NOE NYTT - HVA MED EN JOBB?

Ein av leiarane stig fram mot leiren og held ein kort tale, der distriktslegens påstandar om leiren utgjør hovudinnhaldet. Så blir ultimatumet sett fram:

"Vi - innbyggere av Rauma kommune - vil herved overrekke dere følgende ultimatum: Vi forlanger at deres leir blir fjernet fra Sandgrovbotn innen fredag 7. august kl. 1200, slik at arbeidet med anleggsveien i forbindelse med den stortingsvedtatte utbygging av Grytten kraftanlegg kan fortsette uhindret. Hvis dere ikke etterkommer dette ultimatum og frivillig fjerner leiren og rydder den innen den gitte tidsfrist, kan hva som helst skje.

Andalsnes, 6. august 1970

Med hilsen fra bygdefolket."

Orda er klare nok, at kva som helst kan skje, blir enda til lese to gonger, for å gjere alvoret enda tydelegare. Det blir bedd om at leiren ved sine representantar vedkjenner skriftet for mottatt. Dette blir gjort av Reidar Eriksen, Ulf Prytz og Odd Einar Dørum. Om lag samstundes kjem Sigmund Kvaløy inn i leiren etter å ha fått melding om motaksjonen i Eikesdal i all hast springe til fjells. Stemningen er opphissa, noen er alt byrja rykke fram mot telta og rive opp teltsnørene eit par stader. Leiren har tidlegare fått to timars svarfrist, i mellomtida skal folk frå Rauma trekke seg att-

ende - nå kjem det høgrøsta og mannsterke krav om svar innan ein halv time, og leiinga for motaksjonen må bøye av for krava i deira eigne tropper. Ein har vanskar med å halde herredømmet over folke-massen, stemningen er amper og nær ved å briste, ved hjelp av magnetofonen forsøker ein halde folk attende. Det går så vidt, men er nære på.

I naturvernleiren samlar ein seg til allmannamøte, tida er knapp, ein semjest om å akseptere ultimatumet å flytte leiren. Sigmund Kvaløy får så vidt låne roperten. Svaret blir kunngjort til motdemonstrasjonen, "Seier'n er vår" gjaller mellom fjella. Leiaren for motaksjonen er tydelegvis glad og letta over svaret, vanskaner med å halde styr på folkemengda er betraktelege. Så vende folk heim litt etter litt.

Det ligg to hovudvurderingar bak naturvernleirens tilsegn om å flytte seg ut or traseen: 1) Ein fryktar ein open strid mellom dei to bygdene, eit dramatisk motsetningstilhøve som kan sette arr etter seg i lange tider. Ein open strid vil dessutan avleie frå hovudsaka, ein overflatekonflikt vil leie merksemda bort frå den eigentlege konflikten. I siste instans botnar det motsetnadsforholdet mellom Rauma og Nesset, som no er nær ved å bryte ut i opne konfrontasjonar, i dei same distriktspolitiske problema. Begge bygdene er ofre for ein "negativ distriktspolitikk" som lar kraftutbygging stå fram som ei reddande løysing på nærings- og sysselsettingsproblema, ikkje minst for Rauma. Eigentleg har bygdene felles interesser og burde stå samla i felles front mot den rådande distriktspolitikken, nå er denne fundamentale politiske kjennsgjerninga i ferd med å bli tildekkka av den overflatekonflikten som NVEs permitteringsmelding m.a. har bidratt til. Hadde naturvernleiren valt å bli verande i traseen, ville ein del av motdemonstrantane truleg gått laus på gruppa og på folk frå Eikesdal og Eresfjord, som er på veg mot leiren. 2) Gruppa er på dette tidspunkt i svakaste laget som gruppe. Mange gamle deltakarar er reiste, mange nye er komne til utan at ein har fått tid til å gro saman som gruppe. Om lag 50-60 menneske held til i leiren. Ein kjennar kvarandre for dårleg, veit ikkje kva dei einskilte kan tole, mange er svært unge. Dessutan har ein ikkje fått førebudd seg godt nok på eit åtak, ein finn det rettast å gi etter for ultimatumet. "Hadde vi vore ein trena ikkjevaldsgruppe", seier Sigmund Kvaløy til "Dagens Nyheter" seinare på kvelden, "kunne vi avvist ultimatumet. Men det var vi ikkje, der var for mange unge og uerfarne, og vi våga ikkje ta noen risiko."

FLYTTING AV LEIREN. NY AKSJON

Fredag 7. august: I 3-tida om morgonen høyrest kjende stemmer utanfor telta. Folk frå Eikesdal og Eresfjord - om lag 25 menneske - er reiste oppover for å kome leiren til unnsetning. Dei er blitt hindra av ein sperrebom som politiet har sett opp ved Stuguflåten etter at motdemonstrasjonen er komen ned på riksvegen att. Dei har bære ei folkevogn opp gjennom skogen - over jernbanelinja og bortover ein lengre strekning og opp til "kjerrevegen" - og så køyrt i skytteltrafikk resten av natta for å få folk opp. Ein bulldozar som sperra anleggsvegen har dei flytta ved eigen hjelp. Dei vil lage ny sperreleir, seier dei, der dei sit rundt bålet og kaffekoppene tidleg i daggryet. "Vi er ikkjevaldsfolk som dykk." Dermed

blir det ny aksjon - ultimatumet er ugyldig og makteslaust overfor eresfjordingane og eikesdalingane. Det er midt i travleste arbeidstida på gardsbruka og ein ottast vel også nye mottiltak frå somme krinsar i Rauma som kan avspore kampen. Etter nærmare vurdering bestemmer ein seg for st ein berre skal gjennomføre ein symbolsk leir, i frå middagstid. da den gamle naturvernleiren må oppfylle ultimatumets krav og flytte, til kl. 16.

Gamleleiren flyttar kl. 12. Flagget blir overlevert til den nye, der gårdbrukar Audun Neraas tar imot. Ei handling som uttrykker eit ubryteleg fellesskap mellom langvegsfarande naturvernfolk og bønder og småbrukarar frå Eikesdal og Eresfjord. Så kjem politiet for å kontrollere at ultimatumet frå Rauma-aktivistane er fulgt. Trugsmåla om fengsel og "aldri amerikatur" bit ikkje på eikesdalingane og eresfjordingane. Unge menneske blir truga med vanskar med vidare skulegonge. Det nyttar ikkje. Dei slægst for sin eiga framtid her.

Vassdragsvesenet har belaga seg på at no er kampen slutt. Dynamitten er plasert i borehola. Få meter borte sit eresfjordingane og eikesdalingane. Skota kan utløyse seg sjølve ved statisk elektrisitet. Lensmann Kringstad gjer bygdefolket merksame på faren. Heller ikkje det nyttar. Dei blir verande. Dei held seg på eigen grunn, forsvarar si eiga bygd.

Den gamle naturvernleiren er blitt flytta ca. 800 meter lenger inn på fjellet, vel borte frå traseen. På ein ås med utsikt både til Eikesdal og mot anleggsmaskinene. Kampen held fram. På allmannamøte blir forhandlingskrav til regjeringa vtdtatt, med oppmoding til Naturvernforbundet om å formidle:

Uttalelse fra Mardølaaksjonen fredag 7. august.

Mardølaaksjonen har hatt til hensikt å rette søkelyset mot den udemokratiske behandlingen av vannkraftutbyggingsaker og å beskytte naturverdiene i Eikesdal-Grytten-området.

Før aksjonen ble satt i gang, og før stortingsvedtaket, hadde mange av deltakerne lagt fram et omfattende materiale som klart viser skadevirkningene ved utbyggingen. Deltakerne i aksjonen ser det nå som vesentlig at det gjennomføres konkrete endringer i den udemokratiske saksbehandlingen som nå følges. En må sikre at natur- og miljøvtrdiene tillegges sin rettmessige tyngde i avveilingen mot vannkraftinteressene. Dette bør kunne oppnås ved forhandlinger med myndighetene, og aksjonen ønsker nå å bidra til en slik løsning. Aksjonen vil be Norges Naturvernforbund å være formidler i eventuelle forhandlinger og håper at Regjeringen ikke stiller seg avvisende til en slik kontakt.

Aksjonen ved Mardøla tar klart avstand fra bruk av vold. Faren for sammenstøt mellom bygdefolk og demonstranter, eller bygdefolk imellom har ledet til at aksjonen nå gis andre former som kan fjerne denne risikoen. Aksjonen vil føres videre med sikte på å understreke ønskeligheten av forhandlinger.

Målsettingen for forhandlinger må blant annet være de punkter som er stillet opp i det følgende.

1. En mere åpen og demokratisk saksbehandling: Alle de planer for kraftutbygging som foreligger i Vassdragsvesenet og Statskraftverkene må gjøres tilgjengelig for offentligheten. Dette vil gi et helhetsbilde som skaffer alle et grunnlag for åpen debatt.

2. I den nye naturvernloven, § 1, - formålsparagrafen - heter det:

"Naturen er en nasjonalverdi som må vernes. Naturvern er å disponere naturressursene ut fra hensynet til den nære samhörighet mellom mennesket og naturen, og til at naturens kvalitet skal bevares for fremtiden.

Enhver skal vise hensyn og varsomhet i omgang med naturen. Inngrep i naturen bør bare foretas ut fra en langsiktig og allsidig ressursdisponering som tar hensyn til at naturen i fremtiden bevares som grunnlag for menneskenes virksomhet, helse og trivsel".

Vi benekter at den form for vannkraftutbygging som drives i Norge er i overenstemmelse med denne paragraf, og ønsker at videre utbygging av vannkraft-ressursene skal vurderes etter loven.

3. Naturvernlovens § 2 setter begrensinger for hvilke større arbeider, anlegg etc. som kan igangsettes før grundig helhetsvurdering av skade på landskap og naturmiljø er foretatt i naturvernlovns ånd. Paragrafen vil i henhold til § 25 ikke bli satt ikraft før Kongen bestemmer. Regjeringen bør øyeblikkelig påse at denne bestemmelse gjøres gjeldende for vannkraftsutbygging.

4. Naturverninteressene bør, ved Norges Naturvernforbund, gis partsrettigheter i reguleringssaker.

5. Industridepartementet bør omgjøre sitt avslag på Norges Naturvernforbunds forslag om å opprette "vakthund-utvalg" som kan følge gjennomføringen av Aurlands-utbyggingen. Et slikt "vakthund-utvalg" skal, uavhengig av statlige organer følge saksbehandlingen på vegne av offentligheten. Utvalg av denne art bør også opprettes for Eikesdal-Grytten-saken, og andre saker som omfatter spesielle naturverninteresser.

6. Regjeringen bør nedsette et raskt arbeidende utvalg som vurderer opprettelsen av et eget energi-direktorat utenfor Norges Vassdrags- og Elektrisitetsvesen. Dette energidirektoratet bør overlates det utredende arbeid i forbindelse med landets energiforsyning på grunnlag av helhetsvurderinger som omfatter både natur- og miljøverdier og valg mellom ulike energiformer.

Direktoratet bør derfor bygge ut ekspertise innen

a) varmekraft, atomkraft, vannkraft og mulige nye energiformer

b) naturvern og forurensningsproblemer

c) distriktsmessige muligheter og problemer i forbindelse med energi-utbygging.

Direktoratet bør på lenger sikt legges inn under et eget Ressursdepartement."

Til pressa blir det nå opplyst at ein vil halde seg på staden til det ligg føre eit svar på utspelet om forhandlingar.

Den latente striden mellom dei to bygdene, Nesset og Rauma, avdekkjer distriktpolitisk problem. Den rådande distriktpolitikken skaper ikkje tilstrekkelege næringsgrunnlag i bygdene, ein må ty til vasskraftanlegg for å løyse problema med sysselsetting. (At vasskraft-

utbygging ikkje løyser problema er derimot vist mange stader). Konflikten mellom bygdene er difor eigentleg ein skinnkonflikt, og det blir understreka på begge hald at ingen ønskjer eit motsetningstilhøve mellom grannebygdene. Leirsamfunnet på åsen blir somme stader i Rauma framleis opplevd som eit trugsmål mot utbygginga og det som blir oppfatta som eit viktig næringstiltak - Aksjonsgruppa i Rauma (som har sett i gang motaksjonen) sender telegram til justisministeren og fylkesmannen. Bak aksjonsgruppa står vesentlege økonomiske interesser. Teksten i telegrammet lyder:

"Vårt demokrati gjennom vårt eneste lovgivende organ, Stortinget, har fattet vedtak om at Mardøla skal bygges ut, og da mot Romsdal. Arbeidet som er satt i gang, blir hindret av en gruppe mennesker som dekker seg under initialene SNM. Denne gruppe okkuperer den prosjekterte vegtrase trass i stortingsvedtaket og sanksjonen i Statsråd. Arbeidet er nå stoppet opp. Det ser ut som om politiet ikke vil eller kan påse at et stortingsvedtak blir overholdt og demonstrantene fjernet slik at arbeidet kan fortsette. Minoriteter skal således bestemme hvilke stortingsvedtak som skal overholdes eller ikke i vårt samfunn.

Aksjonsgruppa i Rauma, dannet den 1. august 70, mener at det er Justisdepartementets plikt å påse at et stortingsvedtak overholdes. Hvis ikke spiller vårt demokrati fallitt. Aksjonsutvalget utber således departementets konkrete svar på hva man akter å gjøre.

Hvis dette svar ikke er innløpet til Aksjonsutvalget innen lørdag 8. august d.å., kl. 14, kan man regne med store motdemonstrasjoner som Aksjonsutvalget i Rauma ikke kan ta ansvaret for rekkevidden av. Rauma formannskap er gjort kjent med dette skriv i dag".

Rauma kommune peikar på at situasjonen framleis er fvrleg og oppmodar fylkesmannen om at det blir treft tiltak som kan avverge aksjonar som kan hindre anleggsarbeidet. Brevet blir sendt til fylkesmannen:

"Som hr. fylkesmannen kjenner til, foregår det i Sandgrovbotn en demonstrasjon mot Statskraftverkens utbygging i området. Denne demonstrasjon har hindret arbeidet med anleggsvegen. Reaksjonen blant folket i Rauma og distriktet omkring er blitt amper. Den motdemonstrasjon som foregikk i går kveld i Sandgrovbotn var en reaksjon på politi og rettsvesenets manglende evne til å fjerne demonstrantene. Selvom situasjonen i øyeblikket synes å være lettet, kan det i løpet av timer oppstå nye situasjoner som kan utløse farlige episoder.

Formannskapet vil derfor gi uttrykk for sin bekymring og understreker alvoret i situasjonen. Formannskapet henstiller til hr. fylkesmannen om at det omgående blir truffet tiltak som kan avverge demonstrasjoner som hindrer og umuliggjør gjennomføringen av Stortingets vedtak. Vi viser forøvrig til fotoavskrift av aksjonsutvalget i Rauma sitt telegram til justisdepartementet av i dag".

I nasset førebur ein rettssak mot NVE. Ein av grunneigarane, gardbrukar Olav Øverås, gjer greie for situasjonen til pressa: "Alt vi ber om er å få beholde vannet vårt. Det er vannet som har skapt denne dalen, og det er grunnlaget for hele vår eksistens.

Vi ønsker å beholde lakseelva og vannet som vi trenger til markene våre. Folk rundt i landet ser ut til å tro at dette utelukkende er en økonomisk affære, det er det ikke, vi ønsker å bevare bygda vår hel og ubeskåret etter at det nå har vært to reguleringer her."

Politimeister Thorstein Moe i Molde sender 12 politimenn frå Molde, Kristiansund og Åndalsnes til fjells for å vake over leiren og ved sperringa i Stuguflåten. Noen overnatter i telt nede på anleggsvegen, dei andre slår telt i Sandgrovbotnen. Kjerrevegen som bygdefolket frå Eresfjord og Eikesdal nytta natta før, blir sperra med kjetting og hengelås. Melding om tiltaket blir sendt til aksjonskomiteen i Rauma.

I Eikesdal og Eresfjord er det verveaksjon i gang for å mobilisere folk til aksjonsleiren på åsen medan ein ventar på svar frå styresmaktene. Ein reknar med å stille med mellom 200 og 300 menneske i fjellet til helga. Det er og på tale å plassere seg i traseen måndag morgon når maskinene startar på nytt. Seinare blir denne aksjonen avlyst etter at grunneigarane har rådd frå ny sperring. Grunneigarane meiner dette vil kunne skade rettssaka som ein førebur mot Staten.

MØTE MED FYLKESMANNEN OG POLITIMEISTEREN. LOKALT FELLESUTVAL BLIR SKIPA.

Laurdag 8. og 9. august: Om ettermiddagen blir det halde folke-møte i Eresfjord, etter innkalling frå fylkesmann Sandene og politimeister Moe i Molde. Ein ønskjer å sikre at bygdefolket går til ny alskon. Tidlegare på dagen har det vore møte med aksjonsutvalet i Rauma for å få lovnad om at ein ikkje foretar nye inngrep. Utvalet gir lovnad på dette og vil også gjere sitt til at andre i Rauma ikkje reiser til fjells på nytt. I Eresfjord blir det referert til straffelova, muligheten for fengsel opp til 8 år blir nemnt, i samsvar med paragraf 140:

"Den, som offentlig opfordrer eller tilskynder Iværksættelsen av en straffbar Handling eller forherliger sådan, eller tilbyder at udføre eller bistaa ved udførelsen af en saadan, eller som medvirker til Opfordringen, Tilskyndelsen, Forherligelsen eller Tilbudet, straffes med Bøder eller med Hefte eller Fengsel indtil 8 år..."

Fylkesmannen ber om reaksjon frå grunneigarane, som han voner vil kjempe med lovlege middel. Asbjørn Olav Øverås, formann i grunneigarlaget, svarar på vegne av grunneigarane og uttrykker forundring over at politimeisteren møter opp for å tala ein til rette: "Vi vet ikke at vi har gjort noe galt - vi har ikke løftet en finger mot noen og akter heller ikke å gjøre det." Han seier vidare (Sunnmørsposten 10.8.70):

"Dette er den tredje regulering hvor vatn blir ført bort fra våre bygder. Samme hvor hardt det har gått inn på oss så har vi opptrådt samlet, og vi har holdt en klar linje. Denne gang må vel alle være klar over at myndighetene har gått alt for langt. Men vi har holdt gemyttene nede, samme hvor mye det har kopt innvendig."

Han seier vidare at bygdefolket har all mulig sympati for naturvernaksjonen i Sandgrovbotn:

"De vil noe, de vil snu på framgangsmåten i regulerings-saker, og de vil ta mer hensyn til de små samfunn og deres interesser. Da så Rauma-folket gikk til sin aksjon, dro en del ungdommer fra vår bygd til fjells for å gi

demonstrantene sin moralske støtte. Jeg forstår godt dem som overtok SNM-folkenes skanse da de ble drevet bort - hvis jeg ikke hadde vært ansvarlig tillitsmann for grunneierene, ville jeg nok ha sittet der jeg også. Vi grunneiere vil imidlertid som før følge vår linje etter de parlamentariske regler. Vi vil nå prøve vår sak så langt lov og rett kan gi høve til."

Formannen seier til slutt at det ofte blir framstilt slik at grunneigarane i Eikesdal og Eresfjord er ute etter vederlag for kraftutbygginga, og svarar til dette:

"Nei, vi er ikke det! Jeg vil en gang for alle gjøre det klart at det vi vil beholde er bygda og miljøet vårt."

Forsamlinga svarar med stormande applaus. Fylkesmannen takkar for eit godt og positivt svar, og seier:

"Jeg har heller aldri ment at der er sprunget ut noen trussel fra grunneierne i Eresfjord og Eikesdal. Jeg har festet meg ved at dere er innstilt på å gå lovens og rettens vei og ikke ta dere selv til rette. Siden dette med rettssak om kraftutbyggingen er nevnt, så vil jeg minne om at der er noe som heter midlertidig forføyning. Hvis kommunen begjærer dette etter tvangsfullbyrdelsesloven og får rettens medhold, vil det ha til følge at arbeidet på kraftanlegget må stanse til retten har avsagt endelig dom."

Fylkesmannen var elles interessert i å høyre innstillinga hos bygdefolk utanom grunneigarane. Gardbrukar Audun Nerås, ein av deltakarane i bygdefolket sin symbolske sperreleir, svarar:

"Hvis De hadde mer kjennskap til demonstrantenes og vår innstilling, ville De visst at vi ikke under noen omstendighet ville ty til vold."

Vel over 200 menneske er med på møtet. Til saman har bygdelaga Eresfjord og Eikesdal drøye 150 husstandar! Politimeisteren seier elles om motaksjonen frå Rauma-folk torsdag:

"Da lensmann Kringstad og jeg var på fjellet torsdag formiddag, ante vi ingen ting om planene - dere må tro meg på mine ord. Da vi kom ned til Åndalsnes igjen fikk vi imidlertid høre rykter om mobiliseringen. Jeg ba da lensmannen om å søke kontakt med dem som stod i spissen for aksjonen og henstille om at der ikke ble iverksatt noen motdemonstrasjon - idet jeg følte meg temmelig overbevist om at demonstrantene ville vedta å trekke seg ut av vegtrassen nå de kom sammen til allmannamøte kl. 21 om kvelden. Da aksjonen likevel ble satt i verk, hadde vi dessverre ikke folk nok til å stanse den!"

På spørsmål frå salen om kvifor politiet ikkje hadde sperra anleggsvegen, svara politimeisteren:

"Der var allerede en ulovlig demonstrasjon som hadde hindret vegarbeidet, og demonstrantene nektet å følge vår henstilling om å fjerne seg. Da det ble klart at der skulle foregå en motaksjon fra bygdefolkets side, fikk lensmann Kringstad forsikring fra lederne - som han kjente personlig - om at det skulle bli en fredelig demonstrasjon. Men hadde jeg hatt folk nok, ville jeg hastanset motaksjonen, som var ulovlig."

På spørsmål frå den same eresfjordingen om kvifor politiet sperra vegen for dei 25 som ville til fjells seinare på natta, var svaret frå politimeisteren:

"Der hadde allerede foregått en demonstrasjon og en motdemonstrasjon - da syntes vi det fikk være nok!"

(Sunnmørsposten, 10.8.70)

Kort tid etter møtet kjem det fly frå Oslo med m.a. Kjell G. Rosland, Kristen Nygård og ein advokat (Wærenskiold). På møtet blir det valt eit lokalt utval. Oppslutningen om forhandlingskrava frå allmannamøtet i leiren dagen før er samrøystes. Samtidig vil ein freiste få representantar for Rauma, som ein meiner å ha felles interesser med, med på forhandlingane. Søndag kveld blir eit liknande møte halde i Eikesdal, også der samrøystes semje. I tilknytning til den tidlegare forhandlingsteksten blir følgjande uttale vedtatt:

"Bygdefolket i Eresfjord og Eikesdal sammen med Naturvernaksjonen ved Mardalsfossen retter en inntrengende henstilling til Regjeringen om øyeblikkelige forhandlinger om distriktsproblemer, naturvern og miljøvern i Eikesdal-Grytten-området.

Vi vil i forhandlingene ta opp synspunkter og krav som vi legger fram i det følgende.

I tilknytning til vårt felles krav om forhandlinger med representanter for Regjeringen vil bygdefolket i Eresfjord og Eikesdal uttale:

Det som har hendt den siste tida har gjort en ting klar for oss: Det er en gal form for planlegging som Norges Vassdrags- og Elektrisitetsvesen driver.

I Eikesdal og Eresfjord henger vann, luft, jord, næringsgrunnlag og bygdemiljø uløselig sammen. Derfor må en vurdere alle disse tingene samlet hele tiden mens det legges planer.

Det er også en uheldig side ved planleggingen slik den nå drives, at den lett skaper unødvendige interesse-motsetninger i distriktene. En helhetsplanlegging som omfatter både næringsliv, miljø og natur, vil bedre kunne sikre en likeverdig utvikling av de bygdene som blir berørt av nye utbyggingsplaner.

Vi i bygdene må ikke la oss presse inni et motsetningsforhold til naturvernfolket. De siste ukene har vist oss hva vi kan vinne ved å samarbeide med dem. Vi gir demonstrantene ved Mardalsfossen vår fulle støtte. Til nå har bygdefolket stått svakt overfor myndighetene fordi vi ikke har hatt frittstående eksperter til å hjelpe oss. I framtida må vi få støtte til slik hjelp.

I forhandlingene med representanter for Regjeringen vil vi først og fremst ta opp distriktets problemer. Men vi vil også gjerne bidra til at saksbehandlingen i utbyggings-saken blir bedre, slik at andre bygder ikke behøver å oppleve det samme som oss.

- 1) Før en går vidare med anleggsarbeidet i Eikesdal-Grytten må domstolene ta standpunkt til det søksmål som nå reises fra grunneierne i Eresfjord og Eikesdal mot Hovedstyret i Norges Vassdrags- og Elektrisitetsvesen.
- 2) Siden Eikesdal-Grytten-området med Mardalsfossene hører til de mest verneverdige i vårt land, bør det gjøres et nytt forsøk på å finne en løsning som bevarer disse verdier.
- 3) Det må settes av midler til en grundig undersøkelse som vurderer næringsproblemer og natur- og miljøverdier i alle bygdene som berøres av utbyggingsplanene for Eikesdal-Grytten. Målet må være en helhetsplan som sikrer en god og likeverdig utvikling for både Eikesdal, Eresfjord og Rauma kommune, uansett hvilken form en eventuell utbygging får.
- 4) Det må settes i gang et grundig arbeid for å vurdere de langsiktige distriktsmessige konsekvenser av vannkraftutbygging sammenliknet med andre former for energiforsyning til distriktsutbyggingen.
- 5) Det må bli slutt på den form for saksbehandling og utbyggingsformer som leder til at bygdefolk føler seg tvunget til å bekjempe naturvern-hensyn for å sikre arbeidsplasser og vekst i distriktene.
- 6) Alle de planer for kraftutbygging som foreligger i Vassdragsvesenet og Statskraftverkene må gjøres tilgjengelig for offentligheten. Dette vil gi et helhetsbilde som skaffer alle et grunnlag for åpen debatt.
- 7) Vi ber om at Regjeringen vurderer en omlegging av Norges Vassdrags- og Elektrisitetsvesen slik at ikke alt for stor makt samles i en organisasjon.
- 8) Vi krever at det opprettes et tilsynsutvalg som uavhengig av Vassdragsvesenet kan følge med i den videre utviklingen i Eikesdal-Grytten-saken. Dette tilsynsutvalget må få adgang til alle opplysninger, og vi vil gjerne ha representanter i utvalget."

Laurdag presenterer politiet forelegga for dei som er til stades i leiren. Desse blir allereide levert attende på søndag, alle som ein nektar å vedta. På vegne av aksjonsdeltakarane gir Ulf Prytz denne grunngjevinga:

"Vi nekter å vedta foreleggene fordi myndighetene ved sin udemokratiske framgangsmåte i kraftutbyggingssaker har framtvinget aksjonen i Sandgrovbøtn."

Måndag 10. august: Om kvelden møtest representantar for dei lokale utvala som i helga er dana i Eresfjord og Eikesdal, saman med folk frå (snm)representantar frå aksjonsutvalet i Rauma. Meininga er å freiste kome fram til ein felles henvendelse til regjeringa. Men resultatet er negativt. Ein av

representantane for Rauma-aksjonen uttaler til pressa at "etter en times drøftinger ble det gjort klart at vi ikke kunne støtte en slik felles henvendelse til Regjeringen. For vår del ser vi ikke noen hensikt med slike drøftinger. Vi har stortingsvedtaket å holde oss til."

Tidlegare, om føremiddagen, overleverer to representantar for naturvernleiren eit brev underteikna av arkitekt Marstrander, interiørarkitekt Per Gaarder og magister Sigmund Kvaløy, til statsministerens kontor. Brevet er tidlegare vedtatt på allmannamøte i leiren fredag 7. august.

REGJERINGA GIR TILSEGN OM MØTE MED BYGDEFOLKET

Torsdag 13. august: Regjeringa seier seg villig til å møte representantar for Eikesdal og Eresfjord, slik at dei kan få legge fram sitt syn på utbyggingssaka. Det blir derimot ikkje tatt stilling til om Naturvernforbundet skal delta i forhandlingene. Representantane for bygdefolket krev å få forskningssjef Kristen Nygård, formann i Naturvernforbundets miljøvernutval og aktiv i samband med Mardøla-aksjonen, med i forhandlingsdelegasjonen frå Eikesdal og Eresfjord.

Anleggsarbeidet blir nå sterkt forsert for å nå fram til tunnellinginntaket før vinteren set inn. Fire-fem kilometer står att, arbeidet går framover med 300 meter for dagen.

Fredag kjem stortingsmann Gunnar Garbo til Eikesdalfjella for å delta i leiren. Til pressefolka uttaler Garbo at det etter hans syn ville vere rett av Stortinget å ta saka opp til ny behandling. Formannen i Senterpartiets Ungdomsfylking er og til stades i leiren, tidlegare har Unge Venstres formann deltatt aktivt i aksjonen. Til stades i leiren er også professor i filosofi Arne Næss, som m.a. gjennom eit seminar om "Mennesket og naturen" ved Universitet i Oslo (saman med Sigmund Kvaløy) har vore med å etablere det teoretiske grunnlaget for naturvern og å førebu organiseringa av (snm), og som også har vore ein av føregangsmennene når det gjeld debatten og teorien omm ikkjevald her til lands.

FOLKEFEST I EIKESDAL

Laurdag 15. august: Bygdefolket i Eikesdal og Eresfjord saman med (snm) har invitert til folkefest. Ein buss har kome frå Oslo. Om lag 200 menneske deltar. Ein fest som enda ein gong viser samhaldet mellom bygdefolket og leiren. Under allmannamøtet tidlegare på dagen uttaler Sigmund Kvaløy til pressa at svaret frå regjeringa framleis berre er ord, og at ein difor held oppe leiren inntil vidare. Noen vil kanskje dra attende til traseen.

Søndag kveld blir forhandlingsplattformen drøfta på møte i Eikesdal Heradshus.

ROLEGE DAGAR I LEIREN. TRAVLE DAGAR PÅ ANLEGGSVEGEN

I dei neste dagane er det heller roleg i leiren. Ein ventar på forhandlingane - eller møtet - med departementet. Torsdag 20. august sender aksjonen ope brev til Hovudstyret i NVE, der ein viser til rettssakene frå Nesset kommune og Eikesdal/Eresfjord. Ein held fram at arbeidet på vegen blir uvanleg sterkt forsert og at det blir foretatt ei rekke inngrep som låser prosjektet fast til Grytten-alternativet, og at rettssaka dermed blir illusorisk.

TILBAKEFLYTTING I TRASEEN. UTRYKNINGSPOLITIET GRIP INN

Torsdag 27. august: Onsdag morgon flyttar dei leirdeltakarane som framleis held til i fjellet attende til traseen. Eit par telt blir plasserte ved enden av anleggsvegen, som i den siste tida har skåre seg framover mot Nedre Mardalsvatn med stor fart. Om eit par dagar vil anleggsmaskinene rulle ned i Grønbotn, ein av dei vakraste og mest særprega dalane i Norge. Slik NVE fer fram, vil ei rettssak berre kunne bli ein tom seremoni. Svar på det ope brevet til NVE om å stogge arbeidet i påvente av rettssak, ligg ikkje føre - det kjem først god tid seinare. Elles er det nå berre 5 dagar att til møtet i kommunestyret i Nesset, der det kanskje vil bli avgjort at arbeidet skal stoppe. I så fall, og om ein vinn rettssaka, vil Grøndalen vere rasert "til inga nytte".

Ifølge opplysningar frå lensmann Sjømøling seinare, er det kvelden før halde regjeringsmøte, der ein har vedtatt at aksjonistane skal fjernast frå vegtraseen. Arresterast skal dei derimot ikkje, berre haldast borte frå anleggsarbeidet. Politiet skal difor ikkje føre dei ned frå fjellet, berre sørge for at dei ikkje hindrar arbeidet, og halde seg i fjellet så lenge det er turvande. Lensmann Sjømøling opplyser seinare til aksjonen at ein har funne ut at ein ikkje har lovheimel til å fjerne naturvernaktivistane frå fjellområdet, berre halde dei borte frå traseen! Det ligg nær å tru at politiske grunnar har spela ei minst like viktig rolle.

Mannsterke politistyrkar er mobiliserte, 25 spesialtrene politimenn frå utrykningspolitiet i Austlandsområdet deltar i politioperasjonen. I tillegg til desse, 25 politimenn frå distriktet, leia av politi-meisteren i Molde, med epaulettar og i full mundur. Til saman ei mobilisering på 50 politimenn mot dei 9 leirbuarane som enda held til i fjellet.

Uventa kjem politiet ikkje. Leiren har tidlegare sagt ifrå om at ein nå finn seg nøydde til å trekke seg attende i traseen. Ein har drøfta om dette skal gjerast av berre ei lita gruppe eller om ein skal bygge opp ein større leir. Meiniane er i ein viss monn delte. Ein vel å flytte attende som ei lita gruppe utan å tilkalle forsterkingar, dette fordi ein m.a. er redd at ein større aksjon vil kunne provosere fram nye motaksjonar frå næringsdrivande i Rauma, og at ein såleis vil framkalle avsporande episodar.

Pressa er ikkje underretta. Ein vil vere aleine, ikkje foreta ei handling som berre er ein gest for massemedia. Det skal vere ei "ekte handling", ikkje "sirkus". Til dels er ein også noe misnøgd med pressedekninga som aksjonen hadde fått, meinte at ting var blitt forvrengde ein del, at hovudpoeng ikkje alltid kom like klart fram.

Berre NTB er blitt informert. Dessutan har Adresseavisa sin korrespondent følgt med i utviklinga dei siste dagane og overhøyrer ufor- skyldt ein politisamtale på Saga Inn nede i Rauma, der politiet held til og der slagplanene blir lagt opp. Da politikortesjen togar opp på fjellet, køyrer journalisten i spissen.

Seint onsdag kveld er politiet innstallert i området. Ei anleggs-brakke fungerer som hovudkvarter. Mannskapet blir delt i to trpper, ei gruppe på 25 skal gå til aksjon og bere naturvernfolket bort. Dei andre 25 står innstallerte i fjellskråningane som beredskapsstyrke med walkie-talkie-sett i den grå tåka. Da Sigmund Kvaløy og eit par andre leirbuarar seint på kvelden søker mot "Storkyrkja" for å vere der den natta som kanskje blir den siste i fjellet, er mørkret fylt av knitring: walkie-talkie-setta er i gang.

I fem-tida om morgonen torsdag blir aksjonsdeltakarane vekka av politifullmektigen frå utrykningspolitiet, lensmann Sjømøling frå Nesset og ein politibetjent. Kort tid seinare blir politioperasjonen gjennomført. Mellom dei som blir bårne bort, er professor Arne Næss.

Sigmund Kvaløy og dei to andre i "Storkyrkja", eit hærboøre 15 meter inn i fjellet, får melding om kva som er i ferd med å skje i traseen, set i veg oppover mot telta lenger inne på fjellet - blir møtt av mørke flakkande skuggar i tåka. Politiet står meir eller mindre vkt kring traseen, som er tom for folk. Sigmund Kvaløy smyg seg inn på området bak politimennene sin rygg, ved eit bakholdsangrep, og set seg ned på marka i traseen. Han blir bårne bort. Da han reiser seg for å gå tilbake til traseen på nytt, blir han møtt av ein mur av politimenn som varsamt men omhyggeleg dyttar han på plass.

Dermed er vegtraseen rydda. Tilbake er fjellvidda og bulldozarane. På Sunndalsøra aluminiumsverket. I Oslo Vassdragsvesenet og teknokratiet.

EPILOG

Den direkte aksjonen er over. Etter at vegtraseen er rydda, reiser leirbuarane - etter ei kortare drøfting - ned frå fjellet. Saka er ikkje dermed avslutta. Arbeidet held fram gjennom andre kanalar. Rettssakene må derimot avlysast: staten krev garanti dersom arbeidet på anleggsvegen skal stoppast til rettssakene er over. Taper ein, risikerer ein dermed å måtte betale erstatning for forseinkinga av anleggsarbeidet. Noen grunneigarar er stemt for å gi garanti, for dei fleste er sjølv sagt sjansen for risikabel. Dermed må rettssak oppgjevast.

Representantar frå fellesutvalet i Eikesdal og Eresfjord møter seinare på hausten folk frå regjeringa saman med representantar for Nesset kommune og Kristen Nygård, som er formann i Naturvernforbundets miljøvernutval. Ein legg enda ein gong fram sitt syn. Det blir antyda at departementet vil gå til uvanleg gode vederlags- tiltak og til tiltak for å hindre at næringsgrunnlaget blir skada.

I fjellet durar maskinene fram mot tunnelliniintaket. I bygda er det lita von om å få behalde Mardøla og Bruå. Men respekten for plan-

leggarane og dei "avgjerande" myndighetene har neppe auka. Utan tvil er det rett som Sigmund Kvaløy har hevda i Dag og Tid at Mardøla-saka har stadfesta NVEs mektige og udemokratiske maktposisjon. Saka viste dessutan Stortingets maktesløyse når det gjeld å ivareta "utkantstroka" sine interesser og maktesløysa i same forum overfor dei økologiske problem vi står andsynes. Ser ein nøyare på saka, stig storindustrien og storkapitalens makt også klart fram - jamvel om dette kom i bakgrunnen i pressedekninga av utbyggingssaka og aksjonen.

Noen lærdomar var nye. Andre berre stadfestingar av gammal røynsle og forståing. Her skal berre nemnast noen få punkt.

Mardøla-aksjonen viste at det ofte påstytte motsetningstilhøvet mellom naturvern og bygdeinteresser - eller mellom naturvernfolk og bygdefolk - ikkje er eit nødvendig motsetningstilhøve, ikkje eit reelt forhold. I denne konkrete saka vart skiljet oppheva. Ingen av dei av oss som var med i aksjonen, som budde i traseen, vil gløyme det sterke samhaldet vi opplevde mellom oss på fjellet (og "oss" der innbefatta også bygdefolk frå dei vedrørde bygdelaga i større eller mindre monn) og bygdefolket i Eikesdal og Eresfjord.

Vidare kasta Mardøla-saka og aksjonen lys over dei distriktspolitiske problem, behovet for verving om og styrking av næringsgrunnlaget i distrikta. Motaksjonen, på initiativ frå krinsar som hadde større økonomiske interesser i utbygginga - eller meinte å ha slike interesser - viste også det nye skiljet som veks fram i distrikta mellom jordbrukarar i smågrendene og tettstadborgarar og maskineigarar som spelar høgt på investeringar i kostbare maskiner på kortvarige anlegg. Den negative distriktsutbygging (for å nytte Nasset jordstyres ord) som blir ført, leier til at grannefolk i same distrikt kjem i motsetningstilhøve til kvarandre. Men konflikten er berre ein overflatekonflikt - den eigentlege konflikten ligg ankre stvder, m.a. mellom det sosiale og geografiske "sentrum" (som fungerer som ein menneskeleg utkant) og "utkantane" (som gjerne kan vere det "menneskelege sentrum" om nærings- og naturgrunnlag ikkje blir øydelagt). Den eigentlege konflikten ligg også i politisk-økonomiske mekanismer.

Den direkte aksjonen klarte ikkje stoppe arbeidet - har førebels ikkje klart få igjennom ei revurdering av saka, trass i at også ein del meir framstående politikarar har hevda at aksjonen på sett og vis var naudsynt. I alle høve retta aksjonen merksemda mot natur- og miljøvern generelt, og den viste også - og det er ikkje minst viktig - at det er mogleg å samle folk med ulike oppfatningar om mangt til felles kamp mot dei kreftene som bryt ned livsmiljøet. Dette var kanskje den viktigaste innsikta naturvernleiren i Sandgrovbotn gav.

Sjølve leirsamfunnet krev også noen ord. Leiren i traseen i Sandgrovbotn, og ikkje minst leiren på åsen, var eit verkeleg samfunn og representerte eit konstruktivt tiltak. Naturvernleiren var ikkje berre ein negativ protest, men viste eit positivt alternativ til teknologiens naturøydelegging og vår vestlege individualistiske livsform, med sitt meir eller mindre atomistiske menneskesyn. Samanhengen mellom leiren som kollektivsamfunn og aksjonen sitt mål, mellom kollektiv livsform og miljøvern, består vesentleg i at leiren peika mot eit nytt forhold til natur og medmenneske. Den peika utover den vestlege individualismen,

som blir reindyrka i vårt samfunnssystem. Aksjonen sin ideologi (uttrykt ved Sigmund Kvaløy) var meir prega av ei austerlandsk innstilling: "Mennesket står ikkje i ei isolert særstode. Vi er ein del av ein levande 'ting' - der kvar einskild del verkar inn på kvarandre....Alt mennesket gjer, verkar attende på menneske. Denne heilskapslære har menneska i Vesten nesten gløymt". I natur-samheng peikar dette mot eit syn som ser mennesket eksisterande i naturen, plassert i naturen sin straum, der alle inngrep får verknader for menneska, i større eller mindre grad, på positivt eller negativt vis. I sosial samheng peikar denne tenkemåten mot eit kollektivitets-syn.

Mardøla-aksjonen var ein medviten ikkjevaldsaksjon. Arbeid med ikkjevaldst teori hadde (snm) drive i lengre tid før aksjonen. Utan tvil hadde dette avgjerande verdi for sperreleiren. Situasjonen var på mange vis innfløkt, der var mange konflikt-frontar eller potensielle konfliktfrontar. Når resultatet vart så positivt som det vart - trass i manglar - kan dette etter vår vurdering langt på veg tilskrивast den innsikt som (snm)-folk og andre hadde i ikkjevald som politisk handlemåte og kommunikasjonslære.

Når ein greip til direkte ikkjevaldeleg aksjon var det fordi ein var nøydd til det om ein ikkje skulle svi ke sentrale menneskelege verdiar. Ein såg dei parlamentariske handlemåtane sin avgrensa verknad, såg Stortingets maktesløyse. "Vi trur ikkje lenger at omgivnaden åt våre barn og barnebarn blir verna i det forumet", skriv Sigmund Kvaløy i ein artikkel i Senit. "Skal ein gjere noko i tide med desse spørsmåla, før Noreg kjem i den krisa andre industriland er inne i no, må landet styrast av folk med innlevingsevne og levande framsyn, - av folk som torer sette dei naudsynlege stengslene for den politikk norsk og utanlandsk storindustri og storfinans driv, - og for den politikken som i røynd blir dreven av vårt einsidige og vek-sande ekspertvelde. Dette er politisk verksemd som fører til at nærdemokrati og landsstyring frå folket si side fell meir og meir bort. På fleire omkverve slutta demokratiet longe sidan å vekse seg djupare i norsk mold. No er det likt til at desse røtene skal løsne. Dette i samband med miljøkrisa gjer stoda ottefull. - Når våre yrkespolitikarar og styresmenn så greitt syner at dei sjølve er fangar i dette sjølvstyrkjande maktnettet, lyt vi nytte også andre middel enn dei 'parlamentariske' i kampen for det livsmiljøet vi må ha, og det folkestyret det er semje om å velje framfor embetsvelde, ingeniørvelde og styring frå storfinans og riseverksemd i industri. /..../
Altså: det kan koma fleire "Mardøla-aksjonar". Hovudvekta, frå vår side, vil likevel bli lagt på 'parlamentariske' og ymse lovlege pressmiddel. Alt dette vil vere retta mot det å samle og medvetsgjere stendig større delar av folket vårt, - også dei som idag er overtydde om at dei tener på 'utviklinga'." Dei krefter som i dag trugar livsmiljøet vårt "vil bli styrkt i landet vårt dersom vi går inn i den Europeiske Sammarknaden. Tida skulle no vere inne til å vurdere natur- og miljøvern and-synes den samskipnaden."

Foto: Ole Daniel Enersen

Bøteforelegg.

Foto: Ole Daniel Enersen

Lenkegjengen.

Foto: Ole Daniel Enersen

Allmannamøte i Leinen. Dette er fra den andre
leiren, etter at vi hadde flyttet fra veitraséen.

STANS ANLEGGSS- ARBEIDET RETTSAKEN ER OVER

Foto: Ole Daniel Enersen

Aksjonsdeltakere fra Eresfjord og Eikesdal
intervjues av TV.

OLJEFYRT VARMEKRAFTVERK I EKEBERGÅSEN?

Samarbeidsgruppen for natur- og miljøvern legger fram planer for utbygging av fjernvarmenett for Oslo.

Ingeniør Lars Eie

Hvordan framtidens elektrisitetsforsyning og oppvarming bør ordnes, er et viktig spørsmål ikke minst for hovedstadsområdet. Men bør Oslo-området satse på et kraftverk som produserer elektrisitet og sørger for varmt vann for oppvarming av boliger, gater og fortau? Eller bør vi satse direkte på et atomkraftverk?

Samarbeidsgruppen for natur- og miljøvern, som er en frittstående aksjonsgruppe, den deltok blant annet i Mardola-aksjonen, har nå utarbeidet planer for hvordan Oslos framtidige elektrisitetsforsyning kan løses ved kraftvarmeverk. Planene er utarbeidet etter monster etter den kraftforsyning som vi finner i en rekke svenske byer, blant annet Göteborg og Västerås, der oljefyrtte varmekraftverk sørger for elektrisitet samtidig med at kjølevannet brukes til en rekke andre funksjoner, til oppfylling av boliger og industri, oppvarmede gater, og fortau osv. Det pekes på at dette siste må regnes å gi store fordeler, gjennom mindre utgifter til snørydding, færre benbrudd, færre trafikkuulykker osv.

Det er ingeniør Lars Eie som har gått i spissen for å utrede alternative kraftforsyningsmåter. Han er en entusiastisk talsmann for at vi snarest går igang med å bygge oljefyrtte kraftverk av den typen hvor kjølevannet kan nyttes til oppvarming. Denne måten å produsere kraft på kan vi ha inntil atomkraftverk blir rimelig å bygge. Ingeniør Eie hevder at man også ved atomkraftverk kan nytte kjølevannet til oppvarming.

Både ved kraftvarmeverk og atomkraftverk må man redusere elektrisitetsproduksjonen noe for å kunne nytte kjølevannet til oppvarming, men etter en total vurdering vil det lønne seg.

Tenk bare på alle fordelene ved å kunne varme opp alle boliger, industri, osv på denne måten. Og ikke minst: tenk på hvordan dette ville redusere luftforurensningene på et sted som Oslo. Det er jo nettopp de mange små forbrenningssteder som gjør at det er så vanskelig å få bukt med røkutslippet.

INTERVJUER: LIV ØSTTORP

— Men vil det ikke også føre til sterkere utslipp av den farlige svovel-dioksyden?

— I følge dette opplegget unngår man alle de mindre røkutslippene. Vi får én skorstein fra kraftvarmeverket, men siden alt kommer gjennom denne ene skorsteinen er det enklere å rense utslippet. Selv om en slik skorstein blir høy, og godt synlig, må vel dette tross alt være bedre enn stadig tiltakende forurensninger. Med svovelfattig nord-sjøolje vil det bli lite å merke til avgassen fra kraftvarmeverket.

KRAFTVERK I EKEBERGÅSEN?

— Hvor er kraftverket tenkt plassert?

— Hvorfor ikke i Ekebergåsen? Stedet egner seg både med hensyn til utslipp av avgasser og bunkring. Anlegget kan eventuelt sprenges inn i fjell. Blir det aktuelt med kondenskjøling, kan kjølevann tas fra Oslo-bassenget.

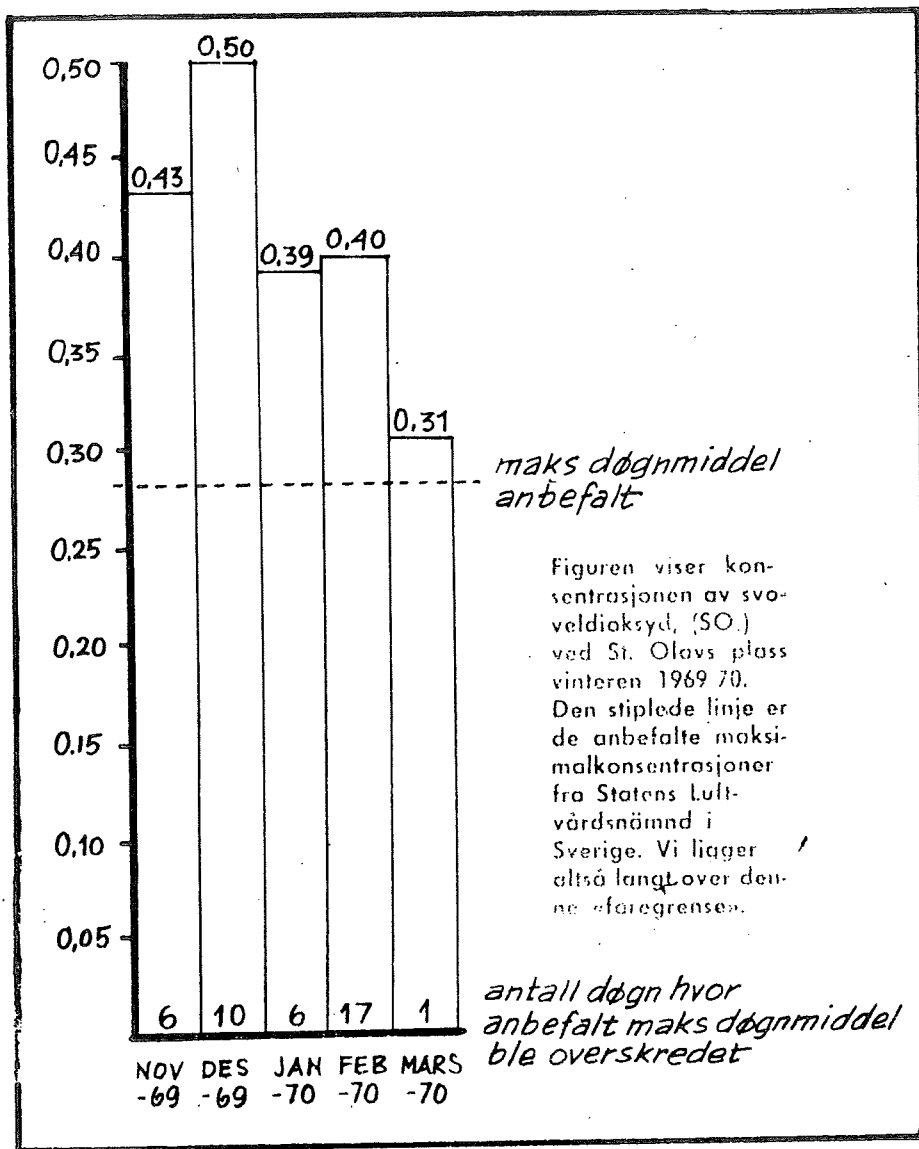
— Vannet skal ved kraftvarmeverk, som altså ikke er et såkalt kondens-kraftverk hvor kjølevannet slippes ut, sirkulere i et lukket system. Vannet brukes først til oppvarming, senere når temperaturen er synkende brukes det varme vannet til oppvarming av fortau, gater osv.

— Men hvordan kan det være praktisk mulig å få varmet opp boliger og industri over et så stort område som f.eks. Oslo?

— Det er selvsagt et arbeid som vil gå over lang tid for å kunne dekke eksemplvis sentrum. Rør må legges ut og tilkoples radiatoranleggene i husene. Vi kan i dag anslå leggingen av rørene til 2000 kroner meteren. Men det er derfor viktig at vi bestemmer oss for dette systemet, slik at vi kan føre rørene fram samtidig med Tunnelbanearbeidene, samtidig med vann og kloakkarbeider til nye boligområder osv. Framføringsarbeidet blir naturligvis dyrere og dyrere ettersom tida går. I bybebyggelsen føres rørledningene i gatene, vanligvis i hver tredje eller fjerde gate for å kunne dekke de enkelte hus. I drabantbyene vil boligselskapene kunne ordne sin interne distribusjon. Flere selskaper har fellesanlegg som kan tilknyttes direkte til et fjernvarmenett. Tilkoblingsomkostningene, som vil omfatte overgang fra kjeler til varmevekslere, vil bli vesentlig rimeligere enn utskifting av kjeleutstyr når dette måtte bli aktuelt.

Boligselskap som i dag har oljefyrtte fellesanlegg, kan følgelig tilsluttes et fjernvarmenett med beskjedne anleggsomkostninger.

FRAMTIDAS OPPVARMINGSSYSTEM

— Men mange boliger har bare elektrisk oppvarming?

— Det er nettopp derfor det er så viktig å få en felles planlegging for den videre boligbyggingen i Osloområdet når det gjelder valg av framtidens oppvarmingssystem. Som forholdene er i dag, kan ansvarsbevisste byggherrer komme til å velge elektrisk oppvarming i den tro at de derved er med på å redusere byens luftforurensning.

I realiteten er de med på å vanskeliggjøre gjennomføringen av et adekvat fjernvarmesystem, og bidrar dermed til å opprettholde den nåværende luftforurensningssituasjon, uttaler ingeniør Lars Eie.

LØNNSOMME INVESTERINGER

— Men er det lønnsomt å bygge kraftvarmeverk?

— De totale utgifter og fordeler vurderert under ett; svaret må bli et ubetinget ja. Anlegget for Oslo foreslås byg-

get i størrelsesorden 150 eller 250 MW. Driftserfaringene med disse størrelser er særlig gunstig. For å muliggjøre en innenlandsk og skandinavisk standardisering bør minste størrelse foretrekkes.

Det er teknisk mulig å transportere fjernvarmevannet mye mer enn 20 kilometer. Dermed kan et kraftvarmeverk dekke både Ski, Asker og Lillestrøm, med andre ord en befolkning på ca. 700 000 mennesker. I år 2000 vil dette sentrale området ha omkring 1 million mennesker. Det er klart at dette området vil ha behov for enorme kraftmengder, så store at det vil overstige den energi som utbygging både av Hardangervidda og Jotunheimen til sammen vil gi.

— Hvor mye energi vil man kunne få?

— Hvert menneskets varmebehov antas å være ca. 2 KW. Dette gir et varmeunderlag på ca. 2000 MW. Dette igjen gir grunnlag for produksjon av elektrisk effekt på ca. 1000 MW. Til-

sammen ca. 3000 MW totalt for elektrisitet og varme. Med brukstid på 4 000 timer gir dette en energi på ca. 12 milliarder kWh.

Dette vil igjen kreve en turbineffekt på 1000 MW. Det synes derfor som en forsiktig begynnelse å ta sikte på dekning av 15 prosent etter det framtidige behov med en turbin på 150 MW.

FOR BYER OVER 30 000

— Er det bare i Oslo det er økonomisk forsvarlig å bygge kraftvarmeverk?

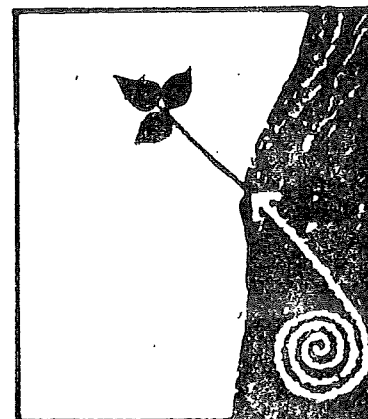
— Enhver bebyggelse hvor boligene ligger noenlunde i nærheten av hverandre, kan oppvarmes med fjernvarme med godt økonomisk og miljømessig resultat. Dess tettere husene står og jo flere etasjer husene har, dess billigere blir oppvarmingen. Et vesentlig moment i vurderingen av et kraftvarmeverk, er imidlertid også varmeunderlaget, det vil si varmebehovet, betinget av områdets døgnmiddeltemperatur.

I Norge finnes ingen utredning om dette. Det kan ha stor betydning for bruk av ilandfort olje og gass at dette gjøres snarest. Vi bør få en avklaring om vår energipolitikk.

Erfaringer fra utlandet har vist at når 30—40 000 mennesker er tilsluttet et fjernvarmenett, er det økonomisk grunnlag for å tilslutte en turbin for elektrisk produksjon.

Man skal imidlertid være oppmerksom på at varmebehovet kan heves gjennom varmebruk fra kraftvarmeverket til f.eks. flyplasser og industriformål.

I Sverige er det besluttet å bygge et anlegg i Borlänge, en by på 30 000 mennesker, hvor verket skal sørge for varme til byen og en nærliggende papirfabrikk

VARMEKRAFTVERK

har vært en dyd av nødvendighet i Sverige

Göteborg fortsetter, sammen med mange andre svenske byer, å bygge ut sitt fjernvarmenett.

I Sverige og i de fleste andre europeiske land er oljefyrte kraftverk vanlig. I Sverige kombineres ofte elektrisitetsproduksjon med oppvarming av boliger, oppvarming av fabrikker og oppvarming av fortau- og gatenettet. Denne form for kraftproduksjon har vært nødvendig på grunn av manglende vannkraft. Men kravet om minskende luftforurensning har naturligvis vært sterkt med i vurderingen av hva slags kraftproduksjon man har valgt.

I Göteborg kom for eksempel det første kraftvarmeverk — eller fjernvarmekraftverk som de kalles — det vil si kraftverk som sørger for både elektrisitetsproduksjon og oppvarming, i gang i 1954. Luftmålinger som er foretatt viser at luftforurensningene, spesielt av svoveldioksyd, har gått vesentlig ned ettersom man fikk utbygd fjernvarmekraftverket og dermed unngikk utslipp fra tusenvis av mange små ildsteder.

Göteborgs beliggenhet kan på mange måter minne om Oslos, med sentrum i byen nede i ei gryte og med åser rundt. Göteborg kjenner således godt til det samme fenomen som gjør seg gjeldende i Oslo i kuldeperioder, nemlig inversjonslokket som stenger forurensningene ned i bygryta. Kulda slipper med andre ord ikke gasser og annet luftavfall opp i atmosfæren. Når det gjelder fjernvarmekraftverk kan også Oslo og Göteborg sammenlignes på andre måter: I likhet med Oslo har også Göteborg blot lere i bykjernen, noe som gjør det mer besværlig og dyrere å legge varmenettet.

FJERNVARME FRA 1954

Det var i 1952 at Göteborg stadsfullmektige gjorde sitt første vedtak om å bygge ut et fjernvarmesystem og i 1954 ble det første satt i drift. I dag er det tre store fjernvarmekraftverk samt noen provisoriske anlegg for drabantbyene. Flere drabantbyer, som Ranneberg og Lövgärdet, får provisoriske anlegg som senere kan koples sammen med de store kraftverkene når varmenettet er blitt utbygd.

— Spesielt i sentrum var det for vi fikk fjernvarmekraftverket en masse små røkutslipp fra mindre oljefyringsanlegg. Det var klart at det var svært vanskelig å redusere luftforurensningene så lenge en hadde tusenvis av røkutslipp, uttaler driftsjef Per Lilja ved Energiverken i et intervju med Norges Vel.

— Myndighetene kan ikke tvinge huseierne til å slutte seg til fjernvarmenettet, men helseforskriftene kommer inn som en tvingende faktor. Forskriftene har nemlig regler for hvor mye avfall som kan slippes ut i lufta fra oljefyringsanleggene, og det blir billigere å slutte seg til fjernvarmeanlegget enn å sørge for rensing på mindre fyringsanlegg.

Ingeniør Lilja kan også fortelle at det i Sverige er regler for besiktelse av gamle oljetanker som jo kan forårsake lekkasje. Dersom det skal bygges nye oljetanker, må de bygges i betongbunker, og kostnadene her er også en faktor som spiller sterkt inn når en huseier står overfor valget om å inn-

stallere egen oljefyr eller kople seg til fjernvarmenettet.

I nye boligområder legges fjernvarmenettet samtidig med f.eks. televerkets installasjoner, vann og kloakk. På den måten blir anleggsomkostningene ikke så store.

KONKURRERER MED VANNKRAFT

— Men hvor lønnsomt er det egentlig med slike kraftvarmeverk?

— Om man bruker kraftverk med mottrykksturbin, er elektrisitetsproduksjonen vel så økonomisk som vannkraft. Men dette er betinget av varmebehovet. Kostnadene blir mindre dess større fjernvarmenettet er. Man har regnet ut at fjernvarmeverk er lønnsomt for en by på minst 50 000 mennesker, selv om det dreier seg om gamle bydeler. Men lønnsomheten ved anlegg og drift i nye bydeler går omtrent ved 30 000 innbyggere.

— Hvor stor er kapasiteten på verkene i Göteborg?

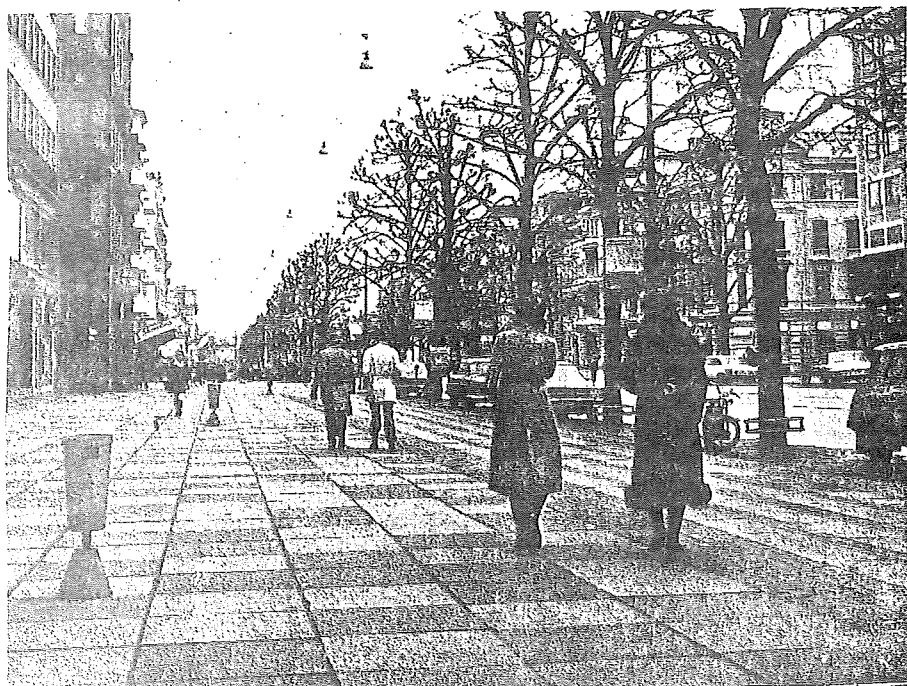
— Kraftverket ved Rosenlund i sentrum av Göteborg har en effekt på 350 MW varmeproduksjon og 50 MW elektrisitetsproduksjon. Produksjonen av elektrisitet ved kraftvarmeverk er på i alt 200 MW.

GOD RENSING AV UTSLIPPET

— Men blir ikke utslippet av farlige stoffer likevel betydelig?

— Selv om man slipper alle de mindre, dårlig regulerte og kontrollerte ut-

Gater og fortau på Kungssportsavenyen i Göteborg er varmet opp av fjernvarme, det vil si rørlødnings med varmt vann.

slipp, unngår man heller ikke fullstendig utslipp av forurensende stoffer ved et kraftvarmeverk. Ved kraftverkene her i Göteborg har vi så godt som full rensing av sot, vi har et spesielt system som tar 99 pst. av alt kullstoff som slippes ut, et spesielt elektrofilter sørger for at man tar resten av kullstoffet.

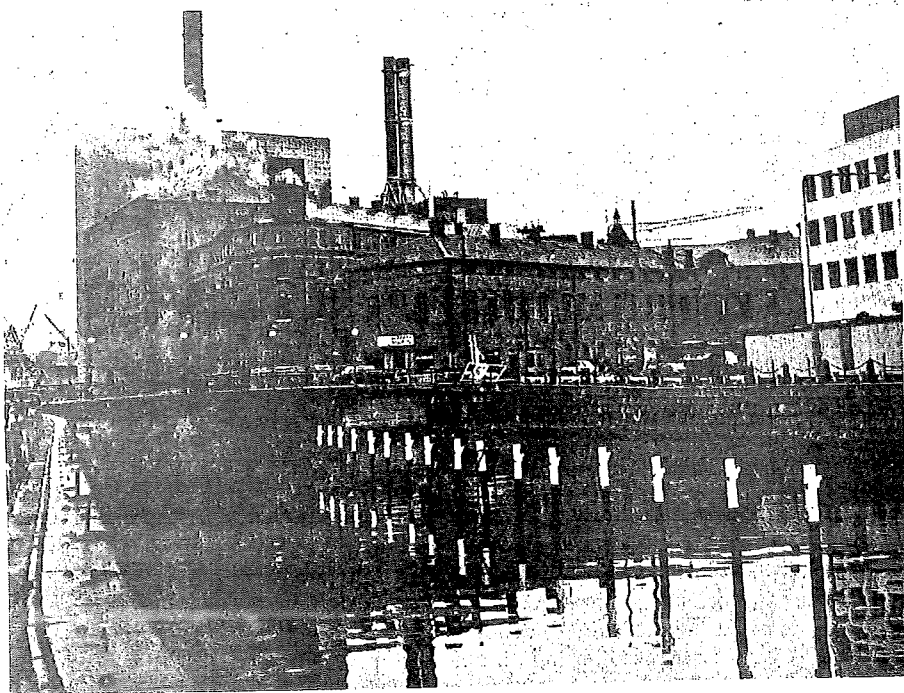
— Men svoveldioksyden er jo den farligste?

— Vi fyrer med den fyringsolje som inneholder minst svovel, og ved god forbrenning blir det tross alt ikke så mye utslipp av svoveldioksyd. ¹⁾

— Finnes det ikke metoder for å hindre utslipp av SO₂?

— De første vannvaskinger er prøvd i USA. Dette er en forholdsvis dyr metode og det er fortsatt problemer med hvordan vannet som er brukt til «vaskingen» skal renses eller slippes ut. Men hvorfor ikke rense oljen ytterligere for svovel allerede på raffineristadiet, sier driftssjef Lilja.

Som et lite kuriosum kan vi nevne at dersom det skulle oppstå feil slik at sot ved et uhell slipper ut og ødelegger klær, vask eller på annen måte forårsaker skade, så betaler Energiverken skaden. Det regnes som et uhell, og pengene for en ødelagt frakk er tross alt minimale i forhold til de samlede driftsomkostninger.

Energiverken forsyner nå omtrent halvparten av Göteborg med fjernvarme. Men det pågår stadig arbeider for å utvide fjernvarmenettet, akkurat nå er en stor tunnel under arbeid fra sentrum og ut til Vestra Frolunda.

— Men er det ikke mange som bygger f.eks. enebolig som foretrekker elektrisk oppvarming i stedet for fjernvarme?

Rosenlundverket sørger for fjernvarme til de sentrale deler av Göteborg.

— Det viser seg at grensen for elfyring er opp til 100 kvadratmeter i hus uten kjeller. Over denne grense er det så klart lønnsomt å knytte seg til fjernvarmenettet. Men i praksis ønsker nok de fleste villaeiere fjernvarme, det er en enkel og grei fyringsmetode, slår Lilja fast.

**BEDRE MED FÅ KONTROLLERTE STORE.
ENN MANGE TUSEN «VILLE» UTSLIPP:**

Luftforurensningene i Göteborg har gått kraftig ned de siste år

Luftforurensningene er naturligvis et avgjørende moment ved en avgjørelse om bygging av kraftvarmeverk og et fjernvarmenett. Målinger i Göteborg viser at luftforurensningene, det vil si utslippet av sot (kullstoff) og svoveldioksyd (SO₂) har gått kraftig ned tross for en sterk økning i energiforbruket. I Oslo har derimot forurensningene øket kraftig i de senere årene og målingene har vist at i vintermånedene januar og februar er middelkonsentrasjonen av svoveldioksyd like høy som i London. Utslippet av sot og svoveldi-

oksyd i Oslo ligger langt over det som overhode tolereres i Sverige.

— I Göteborg har det i de senere år blitt drevet et målbevisst arbeid for å redusere luftforurensningene, opplyser første stadslege Tryggve Andén i et intervju med Norges Vel.

NYØYE UTREDET

— Dette arbeidet har gått inn i det store arbeid som Helsovårdsnemnden driver på miljøsektoren. Allerede i 1954 besluttet nemnden å utrede luftforurensningssituasjonen i byen. Den di-

rekte foranledning til dette var den økende bygg- og industrireiseing. Blant annet ble det bygget store boligområder med felles varmesentraler som ble ordnet som søppelforbrenning. Dette førte med seg alvorlige luftforurensninger. Videre gav et nyoppført oljeraffineri et luktproblem. Den økende bruken av tunge fyringsoljer for oppvarming av boliger og fabrikker førte også med seg en ganske betydelig økning av luftforurensningene.

Helsovårdsnemnden anså imidlertid utredningsarbeidet for å være statens oppgave. De statlige forskningsrådene på sin side sparket ballen tilbake. Det ble derfor dannet en lokal forskningsgruppe som i 1959 satte i gang en større undersøkning. Undersøkningene har fortsatt og i dag finnes omtrent 30 målestasjoner i Göteborg.

I 1967 fastsatte Göteborgs Helsovårdsnemnd en maksimal grense for svovelinnholdet i fyringsoljen. Det ble dessuten anbefalt at oppvarmingen i byens 17 sentrale deler først og fremst burde skje med elektrisitet, gass eller fjernvarme. I oljefyringsanlegg ble det

påbudt å bruke fyringsolje med svovelinnhold over 1 prosent. For de øvrige byområdene måtte det ikke nyttes fyringsolje med svovelinnhold over 2,5 prosent. Videre ble det ikke gitt anledning å ha åpen forbrenning av søppel.

STRENGERE BESTEMMELSER

Grunnen til at Helsovérdsmndnen ikke med en gang endret helseforskriftene slik at det var helt nødvendig å bruke svovelfattig olje, var delvis mangelen på slik brensel, samt at luftmålingene som var foretatt siden 1964 viste en nedadgående tendens. Men fra og med 1. juni 1970 ble det innført absolutt forbud i Göteborgs sentrale deler, omtrent halvparten av byen, mot å bruke fyringsolje med svovelinnhold over 1 prosent. Denne bestemmelsen kommer til å gjelde for hele byen fra og med 1. juni 1973.

Gjennom de påbud og bestemmelser som er gitt, har stadig flere og flere boliger gått over til fyringsolje med lavt svovelinnhold; svoveldioksydinnholdet i lufta har gått betraktelig ned. Ved utgangen av 1969 var svoveldi-

oksydinnholdet i Göteborg-lufta presset ned under det nivået som ble målt i første halvdel av 1960-årene. Og dette til tross for at energiforbruket i denne perioden ble fordoblet.

— Men den største hjelpen i kampen mot luftforurensningene har Helsovérdsmndnen fått av Energiverken i Göteborg som har bygget ut sitt fjernvarmenett, er stadslege Tryggve Andén kommentar.

— Folk begynner å forstå at det er nødvendig med restriksjoner og lover for å begrense luftforurensningene. Vår propagandaaksjon for bedre luft ser ut til å lykkes i stor grad. Hittil har jo innstillingen hos folk flest vært: miljøvern er bra, bare det ikke koster meg noe. Men vi ser ut til å ha overvunnet dette synet hos folk. Vi seiler i medvind, sier Andén.

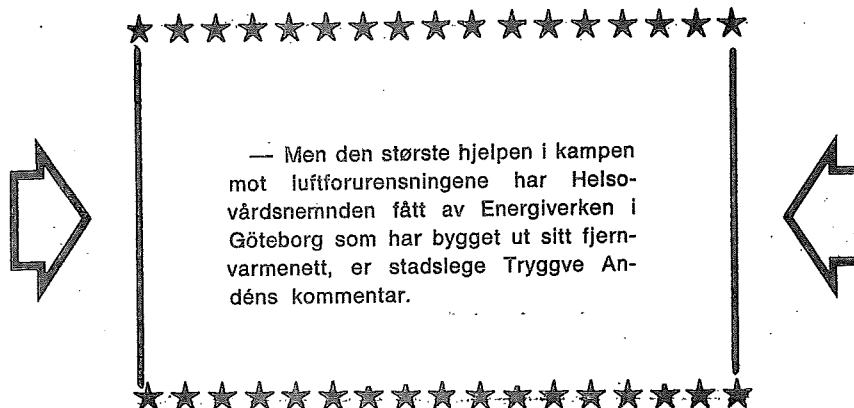
Andén understreker imidlertid at selv om man kan ha et optimistisk syn på bekjempelsene av luftforurensningene, har man ennå bilenes eksosproblem å kjempe mot. Også her er det truffet mottiltak. Gjennom et spesielt ringveisystem rundt sentrum av

Göteborg har man prøvd å redusere bilkjøringen i sentrum. Ved plassering av garasjehus, parkeringsplasser osv. vil man hindre en uakseptabel tilstrømming av biler til sentrum. Naturvern er faktisk en utvikling som består av en lang rekke beslutninger gjennom lang tid, sier Andén.

ET INTERNASJONALT PROBLEM

Imidlertid er det klart at miljøvernproblemene ikke bare kan løses nasjonalt. Når det gjelder luftforurensning driver den over alle riksgrenser. Hva hjelper det om vi her i Skandinavia begrenser forurensningene når det blåser skyer med sot og svoveldioksyd fra de store industrisentraene i Mellom-Europa?

Spørsmålet er vel om vi ikke må ta hele vår energipolitikk opp til vurdering. Det er klart at det uhemmede energiforbruket som vi har sett i de senere årene i lengden ikke kan tolereres. Det land som ikke setter grense for sitt energiforbruk, som igjen fører til økt forbruk og forurensninger, vil være fortapt, sier stadslege Tryggve Andén med stort alvor.

1) Svovelet blir forbrent til svoveloksyder. Ved å bruke svovelfattig olje (f. eks. Nordsjøolje), blir dette problemet minimalt. Når det gjelder de andre skadelige utslippsgassene, reduseres disse sterkt ved en fullstendig forbrenning, f. eks. kullos.

(Frå NORGES VEL - Tidsskrift for orientering og debatt om næringsliv og samfunnsutvikling i bygde-Norge, nr. 2/1971)

(snm)

POSTBOKS 8293

HAMMERSBORG, OSLO 1

MARDALSFOSSEN

Foto: Birkeland

SAMARBEIDSGRUPPA FOR NATUR- OG MILJØVERN

MINIHISTORIKK OG AKTUALIA

Mardøla-aksjonen ble arrangert av Samarbeidsgruppa for natur- og miljøvern, "(snm)", som er en tverrpolitisk og tverrfaglig, løst strukturert organisasjon av arbeidsgrupper. Dette nye tilskuddet til naturvernet i Norge oppstod 24. juni 1969, da ca. 30 personer - med og uten tilknytning til Universitetet - kom sammen på Filosofisk Institutt i Oslo og ble enige om å forsøke et samarbeid ut fra litt andre siktepunkter enn hva som ellers har vært tilfelle her i landet.

Nedalsmyrene, Sira-Kvina, Driva, Skjomen og Aurlandsdalen var foranledningen, men snart ble interessefeltet utvidet til å omfatte målsetting og miljø innen norsk samfunnsdebatt generelt. Dette kom som en følge av at "natur-romantiske" argument ble sett på som ubrukelige. Slike førte tydeligvis ikke fram.

En måtte altså ta opp "motpartens" argumentasjon: "Kraftutbygging og kraftkrevende industri skaper arbeidsplasser hvor vi ellers ikke kunne få det", "skatter og konsesjonsavgifter trykker fortsatt livgrunnlag i bygdene", "aluminiumsproduksjonen er nødvendig for betalingsbalansen med utlandet", "den biologiske skade av vasskraftutbygginger er liten", osv.

Forskrekkelsen over norsk ressursdisponering ble ikke mindre etter at søkelyset en stund hadde vært rettet mot de faktiske forhold disse påstandene skulle dekke.

Tokke, Røldal, Hol og Lesja har gått ned i folketall etter utbyggingene. Mange av anleggsarbeiderne kommer ikke tilbake; de har vent seg til en høy inntekt, og ingen ny næring er skapt i heimbygda i anleggstiden. All overskytende menneskelig energi er gått til anlegget.

Tokke sitter tilbake med en "spøkelsesby" av verkstedhaller, brakker, for stor skole. Gårdene ved Sundsbarmvatnet demmes ned. Hol må satse på turisme, men har fisketomme vatn og steintipper å by fram. Odda i Sørfjorden prøver å bøte på miljø-elendigheten ved å skaffe seg 4 taxify som kan ta folk fra industrirøyken og inn på Hardangervidda - for å knuse freden der også.

Arbeidsløsheten var stor i Husnes, men det viser seg at bygdefolket ikke vil arbeide på aluminiumsfabrikken. Gjennomtrekken har vært 3000 på 3 år (arbeidsstokken er 600), og nå må industriarbeidere importeres fra steder hvor de allerede er "tilvent", mens bøndene klager over fluorskader på husdyra sine. Kraften kommer fra Røldal/Suldal - som i sin tur fikk sitt miljø ødelagt - og fabrikken er sveitsisk: - "De hvite kull - Norges gull"?

Vettismorki er dødsdømt - lang vei fra aluminiumsverket i Årdal. Sunndalen har lignende problemer, men skal få mer kraft - bare Mardalsfossen er temmet!

Kraftslukende industri tar nå 47 % av produsert elektrisk kraft i Norge, den største andelen av dette går til aluminium (en annen del går til ferrosilisium - som har enda verre renseproblemer). EFTA forutser

overproduksjon av aluminium i nærmeste framtid. Lille Norge oppfatter dette slik at vi må utvide så raskt at andre detter av lasset i stedet for oss! Gisvoll, Brox, o. a. sier at norske bygder ville vært langt bedre tjent med samme kapitalinnsats i intelligensindustri og i desentraliserte småindustrier.

Dette er et kort glimt av "medaljens bakside". Det viser hvilket problemkompleks (snm) snart fant seg konfrontert med.

Dessuten har økologien vist seg å framstå som det nødvendige grunnlag for større biologisk forståelse og som fruktbar tankemodell innen den ideologi-kritiske del av (snm)'s virksomhet. En positivt opplevd økologisk sammenheng gir et sterkere aktivitetsgrunnlag. Videre er "generalisme mot spesialistene" stadig et motto for (snm). Siktepunktet medfører anspenning innen vidt forskjellige fagfelt.

En gallupundersøkelse i mai 1969 indikerte at over halvparten av Norges befolkning ville ha utbyggingen av de mest storslåtte vassdragene stoppet. Når det gjaldt spesielle naturdokumenter, som Vøringsfossen, var flertallet villig til å ofre en betydelig eksportøkonomisk vinning. Det syntes altså som vi ville ha god støtte i folket for kraftig innsats.

Det ble enighet om å bruke sommeren og høsten 1969 til å samle inn informasjon. Målet var at hvert enkelt gruppemedlem skulle ha noe innsikt i alle relevante områder. Vi kunne ikke vente å oppnå å komme på høyde med spesialistene blant utbyggerne og planleggerne (og de ingeniører, jurister og økonomer som har lang trening i å arbeide for dem) innen deres eget område. Isteden kunne vi sikte på å utdanne "generalister", slik at vi i diskusjoner kunne operere med argumenter som våre ekspert-"motstandere" ikke kunne turnere med sin snevre bakgrunn.

Vårt orienteringsarbeid avslørte ganske raskt at summen av utbygde og planlagt utbygde vassdrag var langt større enn hva som var blitt gjort kjent for offentligheten. Vi håper at det etter hvert skal bli mulig å gjøre folk oppmerksomme på at de i framtida ikke vil kunne ta lengre turer i noe norsk høyfjellsområde uten å støte på regulerte vassdrag, steintipper, dammer, fiskeløse vann, veier og kraftgater, dersom utviklingen fortsetter uhindret.

Men dessuten gikk det fort opp for oss at det fantes sterkt saksrelevante felter ut over dem som hittil hadde hatt effektiv innvirkning på beslutningsprosessene. Bl. a. kom søkelyset på det sosiologiske feltet. På flere av de allerede hydroelektrisk utbygde stedene syntes det bl. a. som resultatet hadde vært aksellerert fraflytting fra bygda. En del av kraftforsvarernes hovedargumentasjon hadde jo gått på at prosjektene skulle gi bygdene nytt og varig livsgrunnlag. Isteden virket det som om et anlegg (som har en varighet på både 10 og 15 år), absorberte hele bygdas menneskelige overskuddsenergi, - energi som kunne vært satt inn på å reise varige småbedrifter. Dette skjer i en kriseperiode for norske bygder, hvor oppfinnsomhet og innsats i utbyggingen av næringsgrunnlaget ofte betyr et fortsatt være eller ikke være. Attpåtil synes det som om den del av bygdeungdommen som i 10 år arbeider på anlegget har meget vanskelig for å gå tilbake til den opprinnelige livsformen og et lavere nivå i pengefortjeneste pr. år enn hva anleggstiden kunne by.

På mange måter taper bygda livsgrunnlag istedetfor å bedre det, samtidig som de som flytter med anlegget eller til tettsteder, taper i livsstandard, om ikke også i ren materiell "leve-standard".

Det er i denne artikkelen ikke rom til å gå inn på detaljene i resonnnementet, men det er allerede i den korte tid gruppen har eksistert blitt ganske fyldig utbygd. Vi er selvfølgelig også blitt sterkt klar over at forholdene varierer fra sted til sted, og at en god del nærmere undersøkelser står igjen for å bringe klarhet i bildet. På flere måter søker vi å bidra til en slik bred klargjøring. Det som imidlertid allerede er fullstendig klart, er at de argumenter på vegne av lokalsamfunnene som brukes til å forsvare vassdragsreguleringer er basert på et altfor snevert empirisk grunnlag, - et grunnlag som også ut fra det verdi-standpunkt planleggere og politikere synes å prioritere, ville føre til andre konklusjoner, om bredt anlagte undersøkelser ble gjennomført. Allerede nå synes indikasjonene sterke nok til å konkludere at også vedrørende de faktorer sosiologen (og sosialpsykologen) er interessert i, er regulering av en bygds vassdrag det mest konsekvensrike inngrep som det berørte lokalsamfunnet kan utsettes for.

For mange som arbeider innen gruppen, har etter hvert "tilbake til biologien" blitt et slags motto. Området er blitt relevant også for dem som startet bare med den intuisjon at store, uberørte naturrom er en mental livsnødvendighet.

I de senere år er det kommet en del litteratur, spesielt fra "zoo-sosiologer", psykiatere, evolusjonsteoretikere og byplanleggere som søker å underbygge påstander om at mennesket i sin relasjon til miljøet har mindre "slingringsmonn" enn før antatt. - Mennesket er kanskje mer elastisk i sin tilpasnings-evne enn andre dyr, men det finnes likevel grenser, dersom fysisk og mental helse skal bevares. Mennesket ~~er~~ med sin nåværende utrustning ikke forskjellig fra hulemennesket for 3/4 mill. år siden. Vi er nettopp blitt kastet inn i en epoke hvor et radikalt nytt miljø utvikler seg med ekspløsjonsfart. En del av de ovenfor nevnte skribentene mener det kan vise seg at vi rett og slett ikke greier neste trinn i utviklingen mot superurbaniseringen, - at våre byer bokstavelig talt vil ende som galehus. En del av de psykosomatiske forstyrrelser som registreres i dag, aggresjonstendenser osv., mener de kan begrunnes som symptomer på at en slik utvikling allerede er kommet langt. Hypotesene er vanskelige å bekrefte, men utsiktene er såpass dystre at det maner til sterk innsats for å bremse på utviklingen, i alle tilfelle i påvente av et grundigere studium av forholdet menneske - miljø enn hittil.

Gruppen har som en arbeidsoppgave satt seg fore å få en oversikt over de spredte undersøkelser av denne art som allerede er gjennomført i ulike land, og målet er å kunne henvise til noe annet enn intuitivt grunnlag for påstanden om at mennesket trenger adgang til uberørte "rom av en viss størrelse". Listen over relevant faglitteratur begynner faktisk allerede å anta en betydelig lengde.

Det er ikke her plass til å komme inn på stort mer av de arbeidsoppgaver gruppen har gitt seg i kast med. Det burde iallfall allerede av dette gå klart fram at f. eks. vassdragsregulering kan plasseres innenfor en langt videre horisont av vitale menneskelige interesser enn hva som har vært vanlig.

Om de fleste av de "nye" momentene vet vi ennå lite, - men på disse områdene skal det svært lite til for å vite mer enn "utbyggerne", - og å finne gode grunner til å be dem bremse på sin virksomhet.

Hovedoppgaven er først og fremst av kommunikasjonsmessig art. Gjennom naturfagsundervisning i skolen blir folk opplært til å betrakte grunnleggende påstander om vårt naturmiljø og vår egen posisjon i det som påstander om forlengst innvundne "facts", og til å mene at det dermed er lite eller intet mer å lære ved å studere ulike slag naturområder i original stand.

De som har lært dette vokser opp og blir industriledere, kraftutbyggere og politikere.

Holdningen til naturmiljøet ville vel bli en annen dersom undervisningen kom i samsvar med vitenskapens faktiske situasjon: Den at teoriene fremdeles er forholdsvis lett utskiftbare med alternativer. Teoretisk står vi på såpass usikker grunn, at en eliminasjon av enkelte typer forskningsobjekter innen det naturmangfoldet som er vår hovedkilde til viten om vårt livsgrunnlags utviklingshistorie (- og dermed framtidsutsikter) kan vise seg å bety død eller liv på ett bestemt framtidig stadium.

Når det gjelder slike, kanskje livsviktige kunnskapskilder, er vårt land ennå rikt i forhold til mange høyteknifiserte industriland. Bremser vi kraftig på de irreversible og storstilte naturinngrepene nå, kan vi komme til å vinne på det senere - også snevert økonomisk!

Å bevare et rikt utvalg av vitenskapelige observasjonsområder av vital betydning har òg en folke-pedagogisk side, ved å bidra til en våken opinion overfor hva som gjøres med naturgrunnlaget, med-opplevende basert på økologisk årvåkenhet.

Også på denne brede fronten håper gruppen å være med på å yte et bidrag.

Kanskje kan en si at det (snm) har tatt på seg, munner ut i en alvorlig prøving av en ny holdning til naturen: Via mange veier søkes betingelsene å legges til rette for et eksperiment i opplevelse av mennesket som en uløselig del av naturhelheten. I en tid da mennesket ødelegger den økologiske balansen analogt med en kreftvekst, fremtrer et slikt eksperiment som tvingende nødvendig.

Som "eksperimentelt fokus" står del-gruppa som arbeider med å utvikle former for "direkte aksjon i naturen". Bare hvis eksperimentet lykkes, vil denne gruppa bli maksimalt effektiv.

Det var denne gruppa som planla miniatyrsamfunnet i Aurlandsdalen, i området der Grøna faller ut i Aurlandselva. Aksjonen skulle gå ut på å rett og slett leve på stedet, - å være opptatt av forskjellige natur-egne og naturbevarende aktiviteter som maskinene ville kunne stoppe bare ved å bryte seg inn. Poenget skulle være å vise at en annen livsform enn den herskende - en nærsynt og egosentrert materiell livsform - var mulig, og at der fantes mennesker som tok miljøtruslene alvorlig. Noe av målsettingen var å effektivisere kommunikasjon på et vitalt område - eller med andre ord: å framtvinge demokrati på et område hvor det ikke fungerer.

Ikke minst viktig var det at handlingsformen ville medføre bevissthets-skjerping også hos de aksjonerende: De ville skape eller avdekke en konfliktsituasjon som var egnet til å bringe de virksomme motsetninger i samfunnet fram i klarere lys. Men denne konflikt-skapingen er, vel å merke, ingen ting annet enn en "adekvat" reaksjon på et voldelig angrep mot det som for oss er en naturlig livsform og mot et miljø som

vi føler oss mer hjemme i enn i vår nedsotete byblokk. Samfunnet i Aurlandsdalen ble ikke bygd opp. Utviklingen i Eikesdal/Grytten-utbyggingen gjorde at aksjonen måtte settes inn mot maskinene (og bak dem: aluminiumsindustrien, politikere, planleggere, "eksperter") i Sandgrovbota i Eikesdalfjella.

I løpet av de to årene som (snm) har eksistert, har organisasjonen vokst og en rekke nye lokalgrupper er blitt dannet rundt omkring i landet. Dette er i samsvar med den vekt en legger på desentraliserte organisasjons- og arbeidsmåter. I dag finnes det (snm)-grupper i Oslo, Bergen, Trondheim, Molde, Alta, Tromsø, Brandbu, Notodden (under oppbygning) og i Eikesdal og Eresfjord (hvor fellesutvalget som ble opprettet under Mardøla-aksjonen i realiteten fungerer som en lokal (snm)-gruppe). En forsøker dessuten å knytte kontakt med miljøvern-grupper i utlandet, og har også samarbeid med en rekke innenlandske grupper og organisasjoner. - Blant annet samarbeider (snm) nært med Norges Naturvernforbund og deltar også i den samarbeidsringen mot storflyplass som nå er under oppbygging rundt Oslofjorden.

Et tegn på gruppenes autonomi og desentraliserte preg kan den kjenns-gjerning være at (snm) i Oslo og Bergen har vedtatt sine egne prinsipp-program. I Oslo har en nå ca. 140 medarbeidere, og en lang rekke del-grupper: arbeidsutvalg, redaksjonsutvalg, informasjonsgruppe, vassdrags/energi-gruppe, Oslomark-gruppe, samfunnsgruppe, bymiljø/storflyplass-gruppe, biologi/økologi-gruppe, Mardøla-utvalg, Træna-utvalg, Masi/Kautokeino-utvalg, ikkevoldsgruppe. Bergen er den nest-største gruppen, og har bl.a. grupper som arbeider med Vestlandsplanen, Hardangervidda, Mongstad, aluminiumsindustri m.m.

Sigmund Kvaløy/ JG

LITTERATUR:

Om utbygginga:

- St. prp. nr. 42 (1969 - 70). Samtykke til statsregulering for utbygging av Eikesdal/Grytten kraftanlegg m.v.
- Innst. S. nr. 301 (1969 - 70). Innstilling fra industrikomiteen om samtykke til statsregulering for utbygging av Eikesdal/Grytten kraftanlegg m.v.
- Forhandlinger i Stortinget nr. 455, Sak nr. 10. Stortingstidende 1970, ss. 3636 - 3679.

Om aksjonen - tidsskriftartiklar og trykksaker:

- Jon Grepstad: Mardøla-aksjonen, FMK-trykk 1971, Boks 3, Brattlikollen, Oslo 11. Skisse av aksjonen som ikkjevaldsaksjon.
- Sigmund Kvaløy: "Mardøla-aksjonen - mål og midler", Norsk Natur, nr. 4/1970. Postboks 8268, Hammersborg, Oslo 1.
- Sigmund Kvaløy: "Mardøla, miljøvern og maktspel", Senit nr. 4/1970, Storgt. 9, 1750 Halden.
- Sigmund Kvaløy: "Mardøla - samvær som kampform", Mestre fjellet nr. 1 1971, Høgfjellskolen Norsk Alpincenter, 3560 Hemsedal.
Spesialnummer om Mardøla-aksjonen med m.a. ei rekke innlegg frå aksjonsdeltakarar om korleis dei opplevde aksjonen og fjellet.
- Mardøla-aksjonen, Institutt for fredsforskning, juni 1971. Boks 5052, Majorstuen, Oslo 3. Sosiologisk gransking som m.a. omfattar rekruttering til aksjonen, gruppesamansetnad, ymse holdningar hos aksjonsdeltakarane, m.a. til politiske arbeidsmåtar, naturvern, ikkjevald o.m.
- Tor Selstad: Direkte aksjon i Mardøla, Kommunen, Boks 3843, Ullevål Hageby, Oslo 8. Tar m.a. opp årsakene til naturutnyttinga i vårt samfunn, den konkrete bakgrunnen for Mardøla-aksjonen, direkte aksjon som politisk handlemåte osv.
- "Sivil ulydighet i norsk film", intervju med Oddvar Einarson, Fant nr. 3-4/70. Oddvar Einarson har i lengre tid arbeidd med ein film om Mardøla-aksjonen, m.a. på grunnlag av mange vekers opptak frå naturvernleiren i fjellet. Utdrag av opptaka vart hausten 1970 stilte ut på Høvikodden.

PRINSIPP-PROGRAM FOR (SNM) - OSLO VEDTATT PÅ ALMANNAMØTE
2. 12. 1970

1. (snm) er en sammenslutning av mennesker som innser nødvendigheten av å verne om naturressursene og menneskets miljø, - av å styrke det samlede livssamfunns overlevingssevne. (snm) tar konsekvensen av dette ved aktivt å motarbeide samfunnsutviklinger og tilstander som er med på å bryte ned den globale, økologiske balanse.

(snm) betrakter arbeide med teori og praksis som likeverdige aktiviteter som bare kan funksjonere tilfredsstillende i vekselvirkning.

(snm) arbeider på tvers av partipolitiske skillelinjer.

2. Vesentlig i (snm)'s nåværende praksis er:

- a. ved grundige studier og analyser å dyktiggjøre medarbeiderne på mange felt for å komme frem til en dyptgående og samlet konsekvensvurdering,
- b. å bruke resultatene av studiene på en slik måte at det mobiliserer til aktivt arbeid mot sløsing med naturressursene og truslene mot livsmiljøet,
- c. å søke gjennomslagskraft for den oppfatning at menneskene må se kortsiktig ressursdisponering og miljønedbryting i lys av ansvarlighet for det samlede livssamfunnet, og at de retningslinjer for handling som dette gir, må ha forrang fremfor lojalitet til stat, lovverk og enhver overordnet når det er kollisjon mellom disse to typer av instanser.

3. Det analysemateriale (snm) til nå sitter inne med, tilsier - ut fra et økologisk fundert syn på natur og miljø - at (snm) motarbeider visse former for:

- a. planlegging - bl. a. sektorplanlegging, planlegging som tjener snevre økonomiske interesser
- b. strukturrasjonalisering - urbanisering, avfolkning av utkantstrøk
- c. forurensning
- d. vassdragsregulering
- e. kraftkrevende industri

4. (snm)'s teori og praksis må uavbrutt og til enhver tid revurderes i samsvar med utvidet kunnskap og innhøstede erfaringer.

